016703/1937/38

SPRAWOZDANIE

WOJEWODY POMORSKIEGO

za okres od 1 kwietnia 1937 do 31 marca 1938 r.

z działalności administracji państwowej

na obszarze województwa.

368

W S T Ę P.

Sprawozdanie niniejsze zostało opracowane w okresie przełomowym w dziejach województwa pomorskiego, który się rozpoczął od dnia 1 kwietnia 1938r. z chwilą rozszerzenia granic województwa i stworzenia "Wielkiego Pomorza".

Potrzeba rozszerzenia granic województwa pomorskiego ujawniła się prawie bezpośrednio po przeprowadzeniu podziału terenu Rzeczypospolitej Polskiej na województwa. Sprawa tą zajmowała się juz Komisja Reformy Administracji w r.1923; z pierwszym wnioskiem do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o powiększenie terenu województwa wystąpił w tym samym roku ówczesny Wojewoda Pomorski śp.Brejski.

Zagadnienie stworzenia "Wielkiego Pomorza" spotkało się z pełnym uznaniem i poparciem ze strony społeczeństwa, sfer gospodarczych, samorządu oraz wszystkich władz niezespolonych na szczeblu wojewódzkim. Szereg czynników złożył się na to, że załatwienie tych doniosłych postulatów musiało być odkładane pomimo niejednokrotnego wznawiania sprawy. Weszła ona w stadium decydujące w jesieni 1936r. Ostatnie materiały i wnioski przedłożono Ministerstwu Spraw Wewnętrznych w okresie październik - grudzień 1936r., a dnia 23 czerwca 1937r. została ogłoszona w Dzienniku Ustaw ustawa o zmianie granic województw poznańskiego, pomorskiego, warszawskiego i łódzkiego.

Z dniem 1 kwietnia 1938r. "wielkie województwo pomorskie" stało się faktem dokonanym.

Pomimo powszechnie utartej nazwy "Wielkie Województwo Pomorskie" i pomimo bardzo wielkiego znaczenia zajmuje województwo pomorskie pod względem obszaru i ilości

016703
Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

mieszkańców miejsce środkowe pomiędzy województwami. Na 16 bowiem województw bez m. Warszawy województwo pomorskie co do obszaru zajmowało 15-te miejsce /16.407 km2/, wyprzedzając tylko województwo śląskie/4.216 km2/- obecnie pod względem obszaru przesunęło się na 8 miejsce /25.709 km/. Co do liczby mieszkańców zajmowało województwo pomorskie 14 miejsce/ 1.086.259 mieszk./, wyprzedzając tylko wojew. nowogrodzkie /1.056.780 mieszk./ i poleskie /1.131.760 mieszk/. Obecnie co do liczby mieszkańców przesunęło się województwo pomorskie na 9 miejsce, licząc 1.972.669 mieszkańców.

Obecne województwo pomorskie ma 23 powiatowych związków samorządowych, 6 miast wydzielonych, 58 miast niewydzielonych i 233 gmin zbiorowych.

Możliwości powiększonego województwa są ogromne. Dotychczasowe zasoby gospodarcze - rozwinięte rolnictwo, nieobarczony obcymi wpływami handel, wysoko wartościowy przemysł - wzmogły się na skutek przyłączenia nowych wartościowych terenów - obszaru Kujaw o najlepszej glebie w całej Rzeczypospolitej, przodującego ośrodka cukrownictwa oraz dwóch bardzo ważnych ośrodków przemysłowo- handlowych: Bydgoszczy i Włocławka. Zharmonizowanie zasobów dawnych i nowoprzyłączonych terenów oraz stworzenie mocnego zaplecza gospodarczego dla portu w Gdyni stanowić winno naczelne zadanie Wielkiego Pomorza w dziedzinie gospodarczej.

W szczególności, jeżeli chodzi o rolnictwo, to stwierdzić należy, że ta gałęź gospodarstwa społecznego oparta jest na zdrowych podstawach/należyty rozwój hodowli i przemysłu rolnego/ i po uporaniu się z przejściowymi trudnościami, spowodowanymi klęskami żywiołowymi ostatnich

lat, wykaże się niewątpliwie wzmożoną ekspansją na rynki krajowe i zagraniczne.

Na odcinku przemysłowym i handlowym winno być przeprowadzone dalsze zacieśnienie pomyślnie zapoczątkowanej współpracy pomiędzy Gdynią a stolicą gospodarczą województwa - Bydgoszczą.
Przykład dany w tym zakresie przez Bydgoszcz będzie wzorem dla innych miast pomorskich, od których oczekiwać należy szlachetnej rywalizacji na tym polu.

Z kolei powiększone województwo czeka wytężona praca w zakresie podniesienia całego jego terenu pod względem gospodarczym za pomocą elektryfikacji, regulacji rzek i melioracji, powiązania naszego portu morskiego z całością organizmu gospodarczego Rzeczypospolitej za pomocą odpowiedniego nastawienia i usprawnienia linii komunikacyjnych/w szczególności uspławnienia Wisły jako najważniejszej drogi wodnej /, rozbudowy wybrzeża morskiego i wyposażenia go w nowoczesne urządzenia i łączącego się z tym należytego wykorzystania istniejących możliwości turystycznych/pięknego krajobrazu, pamiątek historycznych, terenów sportowych/oraz uzdrowiskowych.

Obok zagadnień gospodarczych również pilnym i ważnym zadaniem jest umocnienie i pielęgnowanie kultury polskiej; w tej pracy rola przodownicza przypada największym miastom - Toruniowi, Bydgoszczy, Gdyni, Włocławkowi, Grudziądzowi i Inowrocławowi, które winny promieniować kulturalnie na otaczające je wsie i osady.

Najważniejszą przesłanką pomyślnej realizacji zamierzeń gospodarczych i kulturalnych jest konsolidacja

społeczeństwa na platformie podejmowania tego,co łączy, pomijania tego,co dzieli i koordynacji wysiłków.

Wreszcie jako naczelny cel winno przyświecać zadośćuczynienie obowiązkom,jakie ciążą na eksponowanym terenie Pomorza w zakresie podniesienia obronności Państwa.

Rozwiązanie zagadnienia stworzenia Wielkiego Pomorza nie byłoby zupełnym pod względem administracyjnym, gdyby nastąpiło tylko w zakresie administracji ogólnej, a siedziba innych władz i urzędów na stopniu II instancji pozostała poza terenem nowego Pomorza.

W dążeniu do pełnego rozwiązania tej sprawy należało więc wszcząć starania o utworzenie dla Pomorza wyższych instancji władz, przede wszystkim w zakresie szkolnictwa i wymiaru sprawiedliwości.

Specyficzne problemy polityki, wyjątkowe warunki pracy i zadania szkolnictwa na terenie Pomorza, wymagały koordynacji prac terenowych władz administracyjnych II instancji z oddzielnym pomorskim kuratorium szkolnym.

Kilkakrotne wystąpienia w tej sprawie znalazły pełne zrozumienie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i z dniem 1 września 1937r. Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego objęło czynności administracyjne w zakresie wychowania na obszarze województwa pomorskiego.

Sprawa utworzenia Sądu Apelacyjnego w Toruniu jest również już zrealizowana.Ustawą z dnia 9 kwietnia 1938r. został utworzony Sąd Apelacyjny w Toruniu,obejmujący okręgi sądów okręgowych w Bydgoszczy,Chojnicach,

Gdyni,Grudziądzu i Toruniu.Termin rozpoczęcia działalności zależy już tylko od rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości a praktycznie od dostarczenia odpowiedniego pomieszczenia dla Sądu Apelacyjnego.

Również należy wspomnieć o utworzeniu w Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim oddziału sztuki z jednoczesnym ustanowieniem konserwatora dla woj.pomorskiego oraz obsadzeniu przez siłę fachową referatu turystycznego; zarządzenia te miały na celu roztoczenie należytej opieki nad sprawami kulturalno-artystycznymi oraz turystyką na terenie Wielkiego Pomorza.

Jakkolwiek sprawozdanie niniejsze obejmując w zasadzie okres od 1.IV.1937r.do 31.III.1938r. z konieczności zawiera dane dotyczące przede wszystkim Województwa Pomorskiego w granicach przed dniem 1.IV.1938r.i wobec tego nie może dać całkowitego obrazu Wielkiego Pomorza,tym nie mniej celem zorientowania członków Sejmiku Wojewódzkiego co do sytuacji województwa pod względem gospodarczym,społecznym i administracyjnym oraz ważniejszych zamierzeń władz na najbliższą przyszłość,niektóre działy sprawozdania zwłaszcza dotyczące gospodarki,biorą już pod uwagę Wielkie Pomorze.

Załączone wykazy zawierają podział administracyjny zwiększonego województwa pomorskiego.

Wreszcie nadmienia się,że niektóre części niniejszego sprawozdania obejmują również okres czasu

z przed 1 kwietnia 1937r. z uwagi na to,ze jest to pierwsze sprawozdanie przedstawione w tej formie Pomorskiemu Sejmikowi Wojewódzkiemu.-

VIa.

W Y K A Z

powiatów, miast i gmin zbiorowych Województwa Pomorskiego.

Składowe części województwa powiększonego	L. p.	Powiaty /wiejskie i miejskie/.	Obszar w km2	Ilość mieszkańców	Miasta	Gminy zbiorowe	U W A G I
Województwo Pomorskie bez powiatu działdowskiego	1.	Brodnicki	912,11	56.591	2	12	
	2.	Chełmiński	738,03	53.080	1	10	1/ obszar obliczony według stanu w dniu 1.8.1934 r., odpowiadającego stanowi obecnemu,
	3.	Chojnicki	1854,19	77.365	2	9	
	4.	Grudziądzki	758,10	43.126	2	7	2/ ludność według spisu ludności w roku 1931, obliczona z uwzględnieniem późniejszych zmian w podziale administracyjnym.
	5.	Kartuski	1302,23	69.041	1	12	
	6.	Kościerski	1162,16	52.013	2	8	
	7.	Lubawski /siedziba Nowemiasto Lubawskie/	832,80	53.921	2	11	
	8.	Sępoleński	619,33	29.789	3	6	
	9.	Starogardzki	1126,68	72.259	2	9	
	10.	Świecki	1533,27	88.639	2	14	
	11.	Tczewski	715,89	67.821	3	9	
	12.	Tucholski	1039,19	41.473	1	8	
	13.	Toruński	835,23	52.337	1	10	
	14.	Wąbrzeski	672,34	50.251	3	9	
	15.	Morski	1280,76	80.074	2	11	
	16.	Gdyński miejski	65,82	38.910	1	-	
	17.	Grudziądzki "	28,48	54.217	1	-	
	18.	Toruński "	58,55	61.870	1	-	
		Razem	15.565,16	1.043.[illegible]	32	145	
część województwa poznańskiego	19	Bydgoski	1333,48	58.382	3	10	
	20	Inowrocławski	1266,36	67.746	2	8	
	21	Szubiński	917,43	48.083	[illegible]	7	
	22	Wyrzyski	1163,36	67.032	6	7	
	23	Bydgoski miejski	75,20	117.537	1	-	
	24	Inowrocławski "	36,87	34.531	1	-	
		Razem	4792,60	393.311	17	32	
część województwa warszawskiego	25	Lipnowski	1534,80	104.572	2	16	
	26	Nieszawski	1278,40	118.001	4	13	
	27	Rypinski	1213,90	86.687	2	14	
	28	Włocławski	1324,80	148.205	7	13	
		Razem	5351,90	457.465	15	56	
		Ogółem	25.709,66	1894.166	64	233	

VI b.

P O M O R Z E W G R A N I C A C H
od 1 kwietnia 1938r.

M I A S T A

według spisu ludności w dniu 9.XII.1931r.

Powiat	L. p.	Miasta	Powierzchnia w/g zestawień katastr. w km2	Liczba ludności	Uwagi
miejski	1	Bydgoszcz	75,20	117.537	
bydgoski	2	Fordon	8,89	3.733	
"	3	Koronowo	27,34	5.553	
"	4	Solec Kujawski	27,02	4.987	
brodnicki	5	Brodnica	14,74	9.546	
"	6	Górzno	15,61	1.806	
chełmiński	7	Chełmno	18,12	12.531	
chojnicki	8	Chojnice	30,86	14.255	
"	9	Czersk	20,17	7.757	
miejski	10	Gdynia	65,82	38.910	
miejski	11	Grudziądz	28,48	54.217	
grudziądzki	12	Łasin	20,19	2.510	
"	13	Radzyn	12,98	1.987	
miejski	14	Inowrocław	36,87	34.531	
inowrocławski	15	Gniewkowo	9,43	3.873	
	16	Kruszwica	13,12	4.812	
kartuski	17	Kartuzy	3,56	5.055	
kościerski	18	Kościerzyna	23,17	7.379	
"	19	Skarszewy	24,01	3.456	
lipnowski	20	Lipno	11,9	10.415	
"	21	Dobrzyń n/W.	8,8	2.838	
lubawski	22	Lubawa	16,95	5.518	
"	23	Nowe Miasto Lub.	8,11	4.473	
morski	24	Wejherowo	6,38	12.559	
"	25	Puck	13,29	3.848	
nieszawski	26	Aleksandrów	13,2	9.565	
"	27	Ciechocinek	9,0	4.711	
"	28	Nieszawa	7,3	2.474	
"	29	Radziejów	12,4	4.025	
rypiński	30	Rypin	11,9	8.348	
"	31	Dobrzyń n/Drw.	6,2	5.176	
sępoleński	32	Sępolno Krajeń.	29,28	3.992	

L. p.	Powiat	L. p.	Miasta	Powierzchnia w/g zestawień katastr. w km2	Liczba ludności
	sępoleński	33	Kamień Pomorski	22,71	1.827
	"	34	Więcbork	10,72	3.433
19	starogardzki	35	Starogard	15,40	13.356
	"	36	Skórcz	18,13	3.310
20	świecki	37	Świecie	13,75	8.729
	"	38	Nowe	16,76	4.671
21	szubiński	39	Szubin	17,28	3.271
	"	40	Barcin	2,21	2.098
	"	41	Kcynia	12,04	4.391
	"	42	Łabiszyn	8,66	2.464
22	tczewski	43	Tczew	24,01	22.728
	"	44	Gniew	7,65	3.639
	"	45	Pelplin	10,78	4.185
23	miejski	46	Toruń	58,55	61.870
24	toruński	47	Chełmża	20,13	11.098
25	tucholski	48	Tuchola	22,05	5.477
26	wąbrzeski	49	Wąbrzeźno	16,41	8.591
	"	50	Golub	6,76	3.097
	"	51	Kowalewo	13,59	3.654
27	wyrzyski	52	Wyrzysk	6,07	1.642
	"	53	Łobżenica	2,12	3.294
	"	54	Miasteczko	12,11	1.218
	"	55	Mrocza	13,50	2.383
	"	56	Nakło	22,90	10.303
	"	57	Wysoka	11,58	1.463
28	włocławski	58	Włocławek	41,6	56.277
	"	59	Brześć Kujawski	5,9	5.837
	"	60	Chodecz	2,1	1.824
	"	61	Kowal	18,8	4.482
	"	62	Lubień	8,2	2.241
	"	63	Lubraniec	3,8	2.559
	"	64	Przedecz	7,7	3.322

A

A D M I N I S T R A C J A
P O D L E G Ł A   B E Z P O Ś R E D N I O
W O J E W O D Z I E

I. Sprawy ogólno-administracyjne.

Obywatelstwo. W okresie sprawozdawczym nadano obywatelstwo polskie 188 obcokrajowcom, z czego przypada 124 na zamieszkałych w Polsce, a 64 na osiadłych zagranicą emigrantów polskich.

Pozbawiono obywatelstwa polskiego 70 osób za uchylenie się od obowiązku służby wojskowej.

Zmiana nazwisk. Udzielono 25 osobom zezwolenia na zmianę nazwiska rodowego.

Sprawy karno-administr. Statystyka kar wymierzonych w postępowaniu karno-administracyjnym w okresie sprawozdawczym na terenie województwa pomorskiego, przedstawia się następująco:

Wykroczenia	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
sanitarne	478	432	226	185
drogowe	2.899	2.981	2.571	1.796
broń	502	401	317	430
alkoholowe	721	876	1.129	873
powsz.obow.wojsk.	225	186	506	504
szkodn.leśn. i poln.	-	-	1.320	1.648
prawo o wykr.	1.515	1.765	1.871	1.345
przemysłowe	-	-	471	633
różne	4.009	4.500	4.250	3.133
Razem	10.349	11.141	12.661	10.547

W sumie daje to 44.798 wypadków kar, co w porównaniu z 38.987 karami w 1936/37 r. stanowi wzrost o około 15 %.

Inspekcja.

W roku 1937/38 przeprowadzono obok inspekcji doraźnych i specjalnych oraz szeregu dochodzeń szczegółową inspekcję siedmiu Starostw.

Szczegółowe inspekcje urzędów starościńskich miały na celu uproszczenie i usprawnienie urzędowania oraz zmniejszenie obiegu papierów urzędowych. Poza tym zadaniem inspekcji tego rodzaju było wydanie zarządzeń zmierzających do ułatwienia interesowanym korzystania z czynności urzędów. Szczególny nacisk położono na należyte informowanie ludności co do istniejących przepisów i warunków prawnych wymaganych do uzyskania dokumentów względnie decyzyj urzędowych.

II. Sprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego

Charakterystyka stanu bezpieczeństwa.

Stan bezpieczeństwa w roku 1937 w porównaniu z rokiem poprzednim nie uległ poważniejszym zmianom, jak to obrazuje następujące zestawienie:

Statystyka przestępczości:

Rodzaj przestępstwa	rok 1936	rok 1937
rozbój w bandzie	10	2
rozbój zwykły	66	62
zabójstwa	30	23
ciężkie uszkodzenie ciała	829	712
zniewaga i czynna napaść na urzędników	485	493
podpalenia	62	67
nielegalne przekroczenie granicy	559	1184
kradzieże ogółem	25.941	25.837
w tym - kasowe z włamaniem	2	3
" - kieszonkowe	339	302
" - z wozów	294	294
" - środków lokomocji	1.891	2.130
" - kolejowe	624	530
" - mieszkaniowe	4.123	3.812
" - koni	30	22
" - bydła	76	68
" - z pola	605	1.230
" - z lasu	2.969	2.335
" - inne	14.988	15.101

Do opanowania sytuacji na odcinku przestępczości przyczyniły się wydane zarządzenia w kierunku usprawnienia służby bezpieczeństwa i energicznego ścigania elementu przestępczego. Poważnie wzrosła jedynie ilość nielegalnych przekroczeń granicy, co pozostawało w związku z przejściowym nasileniem emigracji w celu poszukiwania pracy w Niemczech.

Policja porządkowa.

Władze administracji ogólnej dążyły konsekwentnie do ograniczania wydawania pozwoleń na posiadanie broni do wypadków rzeczywistej potrzeby, odmawiając tego rodzaju pozwoleń osobom, którym broń nie jest niezbędnie potrzebna. Jednocześnie wzmocniono nadzór i kontrolę nad składami broni i amunicji, jak również przedsięwzięto kroki celem redukcji nadmiernej ilości tych składów; w związku z tym cofnięto posiadane koncesje na handel bronią i amunicją 6 osobom. Poza tym w dziale policji porządkowej udzielono 9 zezwoleń na przeprowadzenie zbiórek publicznych. Spraw widowiskowych załatwiono ogółem 174. W roku 1937 poddano egzaminowi na kinomechaników 12 kandydatów. Paszportów zagranicznych wydano w roku 1937 - 3.478, w tym 676 emigracyjnych, za paszportami zbiorowymi wyjechało z kraju 7.016 osób. Godziny publicznego wyświetlania filmów ustaliło rozp. Wojewody Pomorskiego z dnia 20.III.1937r. /Pom.Dz.Wojew.Nr.8 poz.81/.

Ewidencja i kontrola ruchu ludności.

Stosownie do dyrektyw Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Urząd Wojewódzki zarządził w roku 1937 pewne uproszczenia obowiązującego systemu ewidencji i kontroli ruchu ludności; poza tym w ciągu 1937r. została przeprowadzona lustracja biur ewidencji ludności.

Sprawy stowarzyszeń.

Stan cyfrowy polskich legalnych stowarzyszeń, związków i spółdzielni obrazuje następujące zestawienie;

	W dniu 31.III.1937r.	w dn.31.III.1938r.
stowarzyszenia i związki zarejestrowane	1.120	1.169
oddziały stowarzyszeń zarejestrowanych	3.334	3.406
stowarzyszenia zwykłe	1.695	1.705
spółdzielnie	288	291
ich oddziały /placówki/	13	25
związki zawodowe	76	74
ich oddziały	413	426
oddziały zarejestrowane stowarzyszeń wyższej użyteczności	518	525
ich oddziały zwykłe	901	905

III. Samorząd terytorialny

A. Sprawy organizacyjno-terytorialne.

Organizacja gmin zbiorowych na Pomorzu.

Ze względu, że sprawozdanie niniejsze jest pierwszym od czasu wejścia w życie ustawy z dnia 23 marca 1933r. o ustroju samorządu terytorialnego, nie od rzeczy będzie przynajmniej po krótce omówić utworzenie gminy zbiorowej i gromady w miejsce dotychczasowych gmin jednostkowych i obszarów dworskich.

Wprawdzie obowiązująca częściowo dotychczas na Pomorzu ordynacja gminna z r. 1891 dopuszczała w razie niesamowystarczalności finansowej gmin łączenie kilku dotychczasowych gmin w jedną gminę, lecz gmina taka pomimo, że wchodziło do niej kilka miejscowości, tworzyła jednolitą jednostkę samorządową z przełożonym gminy zwanym sołtysem. Dopiero ustawa samorządowa wprowadziła pojęcie gminy zbiorowej i gromady.

Realizacja problemu gminy zbiorowej na Pomorzu natrafiła na poważne trudności ze względu na ogromną rozmaitość i różnolitość cech naturalnych, które należało przyjąć za podstawę podziału terytorialnego. W szczególności poważne trudności przy tworzeniu gmin zbiorowych tworzyły liczne i wielkie jeziora, znaczne tereny leśne, bardzo długa granica Państwa / 10 powiatów na ogólną ilość 16 są powiatami granicznymi/ i w końcu wielka rozmaitość gęstości zaludnienia w poszczególnych częściach Pomorza.

Wszystkie te momenty musiały być brane pod uwagę przy tworzeniu gmin zbiorowych, one też musiały wywrzeć wpływ na wielkość i liczebność gmin zbiorowych. Zrozumienie tego nie będzie trudne, jeśli się zważy, że tereny na ziemiach dobrych, z reguły gęsto i równomiernie zaludnione i opatrzone w dogodną sieć komunikacyjną były wdzięcznym polem do racjonalnego wykrojenia gminy zbiorowej. Przeciwnie zaś, na terenach zalesionych, na których osiedla ludzkie są luźno rozrzucone, gdzie niejednokrotnie droga leśna jest jedyną arterią komunikacyjną - utworzenie gminy zbiorowej było utrudnione. A cóż dopiero mówić o obszarach, gdzie naturalne przeszkody w postaci długich, ciągnących się kilometrami jezior uniemożliwiają wytworzenie normalnych stosunków sąsiedzkich pomiędzy poszczególnymi miejscowościami nieraz bardzo blisko siebie położonymi, lecz nieposiadającymi komunikacji, gdzie naturalny zasięg wspólnych zainteresowań ludności sprawami publicznymi ogranicza się zaledwie do kilku wiosek.

W opisanych wyżej warunkach, jedynym kryterium przy tworzeniu gmin zbiorowych na Pomorzu był zasięg wspólnego zainteresowania lokalnymi sprawami publicznymi mieszkańców sąsiednich miejscowości przy zapewnieniu z jednej strony gminie zdolności finansowej do wykonywania ciążących na niej zadań, z drugiej zaś strony mieszkańcom gminy możliwie wygodnego komunikowania się z urzędem gminnym. Jako punkt wyjścia przyjęto istniejące już na

terenie powiatów poszczególne ośrodki,wywierające ze względu na znaczne skupienie ludności, siedzibę urzędów i instytucyj,rozwinięty handel, targi,jarmarki i t.p. pewną sferę wpływów na najbliższą okolicę,a więc tego rodzaju centra, do których ludność okoliczna w sposób naturalny ciąży.Biorąc teraz pod uwagę specyficzną dla Pomorza różnolitość warunków do tworzenia gminy zbiorowej,stanie się zrozumiałym,że powstałe w ten sposób gminy zbiorowe są pod względem obszaru i zaludnienia bardzo niejednolite.A więc n.p. mamy najmniejszą gminę zbiorową Janowo w pow. tczewskim,liczącą zaledwie 652 mieszkańców, gdzie ludność jest odcięta Wisłą od reszty powiatu tczewskiego,z drugiej zaś strony zamknięta jest granicą Prus Wschodnich oraz największą gminę zbiorową Chojnice w powiecie chojnickim liczącą przeszło 12.000 mieszkańców/olbrzymia większość ludności wypowiedziała się za przynależnością do gminy mającej siedzibę w Chojnicach/.

Z dawniejszych 1356 gmin wiejskich i 628 obszarów dworskich powstało 155 gmin nowego typu, w tym 151 gmin zbiorowych i 4 gminy jednostkowe. Wskutek przyłączenia 2 gmin jednostkowych do m.Gdyni pozostało na obszarze Pomorza 153 gmin, w tym 2 jednostkowe.

Załączona tabela wykazuje najważniejsze dane,odnoszące się do gmin zbiorowych na terenie poszczególnych powiatów przed powiększeniem województwa.

Dane o gminach zbiorowych

w Województwie Pomorskim.

Nazwa powiatu	Ilość gmin w powiecie	Z tego gmin o ludności			Ilość gmin o obszarze			
		do 3000	od 3000 do 6000	powyżej 6000	do 5000 ha	od 5000 do 10000 ha	od 10000 do 15000 ha	powyżej 15000 ha
Brodnicki	12	2	9	1	1	9	1	1
Chełmiński	10	-	10	-	-	9	1	
Chojnicki	10	2	4	4	-	-	3	7
Działdowski	8	-	8	-	-	5	2	1
Grudziądzki	7	-	5	2	-	4	1	2
Kartuski	12	-	10	2	-	5	5	2
Kościerski	8	1	4	3	-	3	3	2
Lubawski	11	-	11	-	-	10	1	-
Sępoleński	6	1	5	-	-	3	2	1
Starogardzki	9	-	6	3	-	3	4	2
Swiecki	13	1	7	5	-	5	6	2
Tczewski	9	1	8	-	1	8	-	-
Toruński	10	2	8	-	-	8	2	-
Tucholski	8	2	4	2	-	2	3	3
Wąbrzeski	9	-	9	-	1	8	-	-
Morski	11	-	6	5	1	3	4	3
Razem:	153	12	114	27	4	85	38	26

Z powyzszego wykazu widoczne jest, ze 12 gmin ma ponizej 3000 mieszkańców, 114 gmin ma od 3000 do 6000 mieszkańców, a 27 gmin ma powyzej 6000 mieszkańców. Pod względem obszaru 4 gminy mają ponizej 5000 ha, 85 gmin od 5000 do 10.000, 58 gmin od 10.000 do 15.000 ha, a [illegible] gmin ma powyzej 15.000 ha.

Jakkolwiek zachodzą duże róznice pomiędzy poszczególnymi gminami, to jednak typową dla Pomorza będzie zbiorowa gmina średnia, gdyż przeciętna gmina zbiorowa na Pomorzu / nie licząc ludności i obszaru 2 gmin jednostkowych/ma około 5000 mieszkańców, 10.000 ha obszaru i 10 gromad.

Przeciętna gmina zbiorowa na obszarze województwa pomorskiego jest mniejsza od takiejze gminy w powiatach przyłączonych z województw warszawskiego i poznańskiego, a w szczególności przeciętna gmina w powiatach przyłączonych z województwa warszawskiego ma 9.100 ha, 6400 mieszkańców i 18 gromad, a w powiatach przyłączonych z województwa poznańskiego - przeciętna gmina zbiorowa wynosi około 14.500 ha, 6300 mieszkańców i 14 gromad.

Z kolei nasuwa się pytanie, jak rozwiązano kwestię ustalenia siedziby gminy zbiorowej.

Jak już poprzednio zaznaczono, za punkt wyjścia przy tworzeniu gromad przyjęto istniejące na terenie powiatów ważniejsze centra. Na pierwszy plan wysunęły

się oczywiście miasta.To też wszystkie niemal miasta stały się siedzibą gmin zbiorowych.Pozostałe gminy zbiorowe otrzymały siedzibę z reguły w większych miejscowościach,stanowiących pewien punkt przyciągający dla okolicznej ludności.

W ten sposób 32 gmin zbiorowych ma siedzibę w miastach,a 51 gmin w miejscowościach liczących ponad 1000 mieszkańców.Podkreślić przy tym należy,że gminy zbiorowe mające siedzibę w miastach, są naogół terytorialnie większe od pozostałych .Zjawisko to tłomaczy się dużym zasięgiem wpływów,jakie wywiera z natury rzeczy każde miasto na okoliczną ludność,wskutek czego okoliczna ludność wypowiadała się z reguły za ustaleniem siedziby w mieście i często dość odległe miejscowości od miasta domagały się przydzielenia ich do gminy posiadającej siedzibę w mieście.

W ścisłym związku z wielkością terytorialną gminy zbiorowej pozostaje odległość poszczególnych miejscowości od siedziby urzędu gminnego,rzecz niezmiernie ważna ze względu na wygodę ludności. Problem ten udało się naogół szczęśliwie rozwiązać,gdyż na ogólną liczbę 1984 dawniejszych gmin wiejskich i obszarów dworskich - 1170 jednostek /tj.blisko 60 %/ ma mniej niż 5 km do urzędu gminnego,a tylko 70 miejscowości odległych jest powyżej 10 km.

Po ukończeniu prac w związku z nowym podziałem terytorialnym,zostały przeprowadzone w końcu 1934r. i na początku 1935r.wybory do nowych organów ustro-

jowych tak,że od dnia 1 kwietnia 1935r.zaczęły już działać na terenie województwa pomorskiego nowe gminy zbiorowe i gromady.

Przeszło 3-letni okres funkcjonowania gminy zbiorowej na obszarze województwa pomorskiego pozwala stwierdzić,że nowa organizacja przyjęła się dobrze na tutejszym gruncie,spotykając się naogół z przychylnym przyjęciem społeczeństwa.Nadzwyczaj rzadko wysuwane postulaty dotyczące wprowadzenia zmian w dokonanym podziale terytorialnym jak i mała stosunkowo ilość skarg na działalność organów gminnych wskazują,że zarówno podział na gminy zbiorowe jak i nowa struktura organizacyjna gmin odpowiadają naogół potrzebom ludności.

Od chwili utworzenia gmin zbiorowych została dokonana na Pomorzu jedyna zmiana granic gmin wiejskich podyktowana potrzebami gmin wiejskich, a polegająca na wyłączeniu z gminy wiejskiej Łobżenica w powiecie wyrzyskim i przyłączeniu do gminy wiejskiej Więcbork w powiecie sępoleńskim gromad. Borzyszkowo, Runowo Krajeńskie i Zabartowo z mocą od dnia 1.X.1938r. Zmiana ta była zapoczątkowana i postanowiona jeszcze w okresie tworzenia gmin zbiorowych,nie mogła jednak być wówczas dokonana, ponieważ wymagana była zmiana granic województwa.

Zmiany terytorialne przeprowadzone w ciągu okresu sprawozdawczego są następujące;

Na podstawie ustawy z dnia 8.IV.1937r./Dz.U.R.P. Nr.29 poz.218/ zostało zniesione miasto Podgórz w pow.toruńskim i włączone do miasta Torunia z dniem 1.IV.1938r.Od tejże daty miasto Toruń doznało

dalszego powiększenia wskutek przyłączenia doń z powiatu toruńskiego gromady Rudak oraz części gromad: Stawki, Mała Nieszawka i Różankowo - na podstawie rozp. Rady Ministrów z 10.III.1938r./Dz.U. R.P.Nr.19 poz.150/.

Również od dnia 1 kwietnia 1938r. nastąpiła zmiana granic miasta Pucka, na podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 11.III. 1938r./Dz.U.R.P.Nr.17 poz.131/.

Jeśli chodzi o obowiązujące przepisy w zakresie ustroju samorządu terytorialnego, to w okresie sprawozdawczym nie uległy one poważniejszym zmianiom poza miastem Gdynią, gdzie na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28.III.1938r./Dz.U.R.P.Nr.22 poz.190/powiększona będzie liczba radnych miejskich z 20 do 48, z których 32 pochodzić będzie z wyborów oraz wprowadzony zostanie kolegialny Zarząd Miejski/Magistrat/złożony z Komisarza Rządu i 5 ławników wybranych przez radę miejską.

Sprawy wyborcze.

Rok sprawozdawczy 1937/38 zapoczątkował okres wyborów na drugą z kolei kadencję organów ustrojowych związków samorządowych wybranych w latach 1934-1935 na zasadzie regulaminów wyborczych wydanych na podstawie ustawy z dnia 23.III.1933r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego/Dz.U.R.P. Nr.35 poz.294/.

Wobec upływu w kwietniu 1938r. pierwszej 3-letniej kadencji sołtysów i podsołtysów wybranych w związku z wejściem w życie cyt. ustawy z 23.III.1933r. odbyły

się w lutym 1938r.wybory sołtysów i podsołtysów we wszystkich gromadach na terenie województwa pomorskiego w granicach istniejących przed dniem 1 kwietnia 1938r.oraz w czterech powiatach przyłączonych z województwa poznańskiego.

Jeśli chodzi o powiaty przyłączone z województwa warszawskiego,to wybory sołtysów i podsołtysów na tym terenie odbyły się w styczniu 1937r.,ponieważ kadencja sołtysów i podsołtysów w województwie warszawskim upłynęła w grudniu 1936r.i w styczniu 1937r.

W wyniku wybrano ogółem - na terenie powiększonego województwa pomorskiego - 2830 sołtysów i 2834 podsołtysów,przy czym spośród dotychczasowych sołtysów wzgl.podsołtysów wybrano 1817 sołtysów i 1197 podsołtysów.

Protestów przeciw dokonanym wyborom wniesiono 157, z czego uwzględniono 89.

Wskutek zaistnienia warunków przewidzianych w art.20 ustawy z 23.III.1933r.o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego - powołano w 21 gromadach na okres przejściowy sołtysów z nominacji .

Poza wyborami sołtysów i podsołtysów na terenie województwa zachodziły w poszczególnych przypadkach wybory do organów ustrojowych związków samorządowych,w wypadkach wygaśnięcia mandatu wskutek upływu kadencji,śmierci,rezygnacji lub innych powodów.

Zmiany w organach samorządowych.

W organach ustrojowych związków samorządowych na terenie województwa pomorskiego /w dawnych granicach/zaszły w okresie sprawozdawczym następujące zmiany.

1/W dniu 16 listopada 1937r.została rozwiązana rada gminna gm.Strzepcz w powiecie morskim z powodu niedokonania przez nią wyboru wójta mimo upływu 22 miesięcy do chwili wyznaczenia tymczasowego przełożonego gminy/art.50 ust.7 ustawy samorządowej/.

Decyzją Starosty Powiatowego wąbrzeskiego z dnia 21.III.1936r.została rozwiązana rada gromadzka w gromadzie Małe Pułkowo gm.W.Radowiska w pow.wąbrzeskim z powodu niewywiązania się z ciążących zadań.

Powyższe decyzje wskutek niewniesienia odwołania wzgl.wycofania odwołania - uprawomocniły się i nowe wybory do wymienionych organów ustrojowych zostały przeprowadzone.

2/W drodze wyborów uzupełniających wybrano 1 nowego członka wydziału powiatowego i 13 członków rad powiatowych.

Ponadto w Gdyni zostali powołani w 2 wypadkach radni miejscy z nominacji w miejsce ustępujących.

3/Na stanowiskach burmistrzów zaszły zmiany w miastach: Kamieniu,Pucku i Sępolnie,oraz na stanowiskach wiceburmistrzów w miastach: Chojnicach,Kartuzach,Kościerzynie i Swieciu.

Wypadków złożenia z urzędu członków organów

zarządzających w trybie art.70 ustawy samorządowej w okresie sprawozdawczym jak i w ogóle od początku na terenie województwa pomorskiego nie było.

Na ogólną liczbę 32 miast niewydzielonych w województwie pomorskim/w dawnych granicach/ było w okresie sprawozdawczym 6 burmistrzów zawodowych i 4 burmistrzów wybranych na podstawie pruskiej ordynacji miejskiej na 12 letnią kadencję - pozostali burmistrzowie są niezawodowi. Obecnie na terenie powiększonego województwa jest ogółem 7 burmistrzów zawodowych i 5 burmistrzów wybranych na 12 letnią kadencję.

Wypadków powołania tymczasowych burmistrzów wzgl. wiceburmistrzów w okresie sprawozdawczym nie było.

Jeśli chodzi o wójtów, to wszyscy wójtowie w 153 gminach województwa pomorskiego/w dawnych granicach/ - są niezawodowi. Według stanu na dzień 1.XI.1937r. było na ogólną liczbę 153 gmin wiejskich - 4 tymczasowych wójtów.

W międzyczasie jednak 3 wypadki zostały zlikwidowane tak, że obecnie jest jeszcze 1 tymczasowy wójt w gm. Bobrowo w pow. brodnickim.

Pomoc samorządów w kształceniu wybitnie zdolnych dzieci rolników.

Została zainicjonowana przez Władze Centralne w sierpniu 1936r. Jako zasadnicze wytyczne ustalono, że każda gmina wiejska w drodze corocznej uchwały rady gminnej powinna utworzyć przynajmniej jedno stypendium dla najzdolniejszego i najbardziej wartościowego ucznia szkoły. Stypendia przyznaje na wniosek kierownictw publicznych szkół powszechnych - gminna komisja stypendialna, w skład której wchodzi wójt, delegat zarządu gminnego i przedsta-

[stamp]

wiciel szkolnictwa.

Ze względu na zainicjowanie całej akcji już po zatwierdzeniu budżetów, akcja stypendialna w roku szkolnym 1936/37 nie mogła rozwinąć się w dostatecznie szerokich rozmiarach. Na 153 gmin ustanowiono zaledwie kilkanaście stypendiów. Do tego przyczyniło się również ciężkie położenie finansowe gmin wiejskich.

Lepsze rezultaty osiągnięto już w następnym okresie budżetowym 1937/38, albowiem mimo trwających nadal trudności finansowych na 153 gmin wiejskich ufundowało 105 gmin stypendia na ogólną sumę 31.395 zł.

Że akcja stypendialna rozwija się nadal pomyślnie świadczą dane cyfrowe dotyczące stypendiów przewidzianych w budżetach gminnych na bieżący okres budżetowy 1938/39, według których na 234 gmin wiejskich w powiększonym województwie pomorskim - 178 gmin wiejskich uchwaliło stypendia na ogólną sumę około 64.000 zł. Jako objaw wskazujący na postępujące zrozumienie potrzeb zapoczątkowanej akcji stypendialnej - podkreślić należy fakt, że szczególnie w bieżącym okresie budżetowym w akcji stypendialnej niezależnie od wykazanego wyżej udziału gmin uczestniczą również powiaty, a także mniejsze miasta i to powiaty na sumę około 20.000 zł, miasta zaś około 2.000 zł.

Działalność komisji egzaminacyjnej dla kandydatów na sekretarzy gminnych.

Przy Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim czynna jest Komisja Egzaminacyjna dla kandydatów na sekretarzy gminnych powołana przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych na podstawie § 8 rozporządzenia Min.Spraw Wewnętrznych z dnia 27.II.1934r./Dz.U.R.P.Nr.18 poz.144/.

Komisja ta od chwili rozpoczęcia swej działalności tj.od września 1934r.do dnia 31.III.1938r. przeegzaminowała ogółem 227 kandydatów.

Z liczby tej przypada 180 na tych kandydatów na sekretarzy gminnych,którzy zgłosili się jeszcze przed zorganizowaniem biur zarządów gminnych/1.IV.1935r./ i którzy po odbyciu specjalnie zorganizowanego dla nich kursu w Toruniu oraz 3 miesięcznej praktyki w gminach zbiorowych województw centralnych, winni byli poddać się przepisanemu egzaminowi,by nabyć kwalifikacje do piastowania stanowisk sekretarzy gminnych.

Reszta z powyższej cyfry,tj.47 przypada przeważnie na kandydatów,którzy przystąpili do egzaminu po odbyciu praktyki w zarządach nowozorganizowanych gmin województwa pomorskiego.

Są to przeważnie pracownicy zarządów gminnych,działających na tut.terenie od dnia 1.IV.1935r.

Jeśli chodzi o wynik egzaminów,to egzamin złożyło:

z wynikiem bardzo dobrym 12 kandydatów
" dobrym 110 "
" dostatecznym 100 "
" niedostatecznym 5 "
Razem 227

Z tej liczby w okresie sprawozdawczym t.j.od 1.IV.1937r.do 31.III.1938r.poddało się egzaminowi 32 kandydatów z następującym wynikiem:

z wynikiem bardzo dobrym 1 kandydat
" dobrym 16 "
" dostatecznym 14 "
" niedostatecznym 1 "
Razem 32

Działalność Izby Wojewódzkiej.

opiera się na postanowieniach art.40,48,63,96-98 rozp.Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928r.o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej/Dz.U.R.P.Nr.11 poz.86/.

W skład Izby Wojewódzkiej w obecnej kadencji wchodzą z wyboru następujący członkowie wybrani przez Wydział Wojewódzki w dniu 10 grudnia 1934r.

Członkowie:

1/Wincenty Łącki,Starosta Krajowy w Toruniu,
2/Dr.Konrad Siudowski z Przydatek pow.Brodnica,
trzeci mandat wakuje wskutek wyprowadzenia się Dr.Tadeusza Michejdy z Torunia

Zastępcy członków:

1/Józef Nałęcz,notariusz z Torunia,

2/ks.Polikarp Gulgowski,Proboszcz w Kiełbasinie
pow.toruński,

trzeci mandat wakuje wobec wyprowadzenia się Czesława Wojciechowskiego z Torunia.

Izba Wojewódzka w bieżącej kadencji t.j. od dnia 10 grudnia 1934r. odbyła ogółem 34 posiedzeń,na których załatwiono 1856 spraw.

Jeśli chodzi o okres sprawozdawczy,to Izba Wojewódzka odbyła 11 posiedzeń,na których załatwiono 722 spraw i to 691 z głosem stanowczym, a 31 z głosem opiniodawczym.

Podział powyższych spraw pod względem merytorycznym przedstawia się następująco:

Spraw o charakterze administracyjnym rozpatrzono	15
Odwołań urzędników w sprawach uposażeniowych	35
Spraw personalnych przełożonych gmin	39
" finansowo-gospod.związków sam.	403
" o przewłaszczenie nieruchomości	32
" z dziedziny opieki społecznej	157
sprawozdań z lustracji związków samorządowych	41
Razem	722.

B . Gospodarka finansowa związków samorządowych województwa pomorskiego w okresie obrachunkowym 1937/38.

Budzety związków samorządowych na rok 1937/38.

Budzety wszystkich związków samorządowych województwa pomorskiego na rok 1937/38, t.j. budzety: powiatowych związków samorządowych, miast wydzielonych i niewydzielonych oraz gmin wiejskich, łącznie z budżetami z tego okresu wszystkich związków samorządowych, przyłączonych do województwa pomorskiego z dniem 1 kwietnia 1938r. z obszaru województwa poznańskiego i warszawskiego wyrazają się po stronie:

a/dochodów sumą	57.315.348 zł w tym:
dochody zwyczajne	46.704.421 zł
" nadzwyczajne	10.610.927 "
b/wydatków sumą	57.247.339 zł w tym
wydatki zwyczajne	45.238.433 zł
" nadzwyczajne	12.008.906 "

Zestawienie liczbowe zamierzonych w okresie obrachunkowym 1937/38 roku wydatków i przewidzianych na ich pokrycie dochodów z podziałem na poszczególne rodzaje związków samorządowych starego Pomorza / bez związków sam.pow. działdowskiego/, i związków przyłączonych z obszaru województwa poznańskiego i warszawskiego ilustrują poniższe tablice:

Tabl.Ia. Budżety pow.związków samorządowych na rok 1937/38

Rodzaj wydatków i dochodów	Z czego przypada na			Razem
	Stare Pomorze	powiaty przyłączone z woj.poznańskiego	powiaty przyłączone z woj. warszawskiego	
Wydatki zwyczajne	6.288.091	1.997.858	2.160.217	10.446.166
Wydatki nadzwyczajne	768.697	878.536	901.475	2.548.708
Razem wydatki	7.056.788	2.876.394	3.061.692	12.994.874
Dochody zwyczajne	6.342.099	2.110.182	2.468.292	10.920.573
Dochody nadzwyczajne	714.689	850.459	593.401	2.158.549
Razem dochody	7.056.788	2.960.641	3.061.693	13.079.122

Tabl.IIa. Budżety miast wydzielonych.

Rodzaj wydatków i dochodów	Z czego przypada na			Razem	Uwagi w tym Gdyni
	Stare Pomorze	miasta przyłączone z woj. poznańskiego	miasta przyłączone z woj. warszawskiego		
Wydatki zwyczajne	11.834.589	8.233.080	1.534.059	21.601.728	6.994.575
Wydatki nadzwyczajne	3.397.853	2.491.265	1.481.735	7.370.853	1.650.288
Razem wydatki	15.232.442	10.724.345	3.015.794	28.972.581	8.644.863

Rodzaj wydatków i dochodów	Z czego przypada na			Razem	Uwagi w tym Gdynia
	Stare Pomorze	miasta przyłączone z woj. poznańskiego	miasta przyłączone z woj. warszawskiego		
Dochody zwyczajne	12.286.204	8.233.080	1.681.482	22.200.766	6.996.125
Dochody nadzwyczajne	2.946.238	2.491.265	1.334.312	6.771.815	1.648.738
Razem dochody	15.232.442	10.724.345	3.015.794	28.972.581	8.644.863

Tabl.IIIa. Budżety miast niewydzielonych.

Rodzaj wydatków i dochodów	Z czego przypada na			Razem	Uwaga
	Stare Pomorze	miasta przyłączone z woj. poznańskiego	miasta przyłączone z wojew. warszawskiego		
Wydatki zwyczajne	5.197.223	972.411	811.575	6.981.209	
Wydatki nadzwyczajne	1.229.036	199.600	126.518	1.555.154	
Razem wydatki	6.426.259	1.172.011	938.093	8.536.363	
Dochody zwyczajne	5.360.090	1.023.011	807.525	7.190.626	
Dochody nadzwyczajne	1.066.169	149.801	113.526	1.329.496	
Razem dochody	6.426.259	1.172.812	921.051	8.520.122	

Tabl.IVa Budzety gmin wiejskich.

Rodzaj wydatków i dochodów	Z czego przypada na			Razem	Uwaga
	Stare Pomorze	gminy wiejskie przyłączone z woj. poznańskiego	gminy przyłączone z woj. warszawskiego		
Wydatki zwyczajne	3.483.946	1.018.797	1.706.587	6.209.330	
Wydatki nadzwyczajne	286.114	96.839	151.238	534.191	
Razem wydatki	3.770.060	1.115.636	1.857.825	6.743.521	
Dochody zwyczajne	3.572.284	1.041.905	1.778.267	6.392.456	
Dochody nadzwyczajne	197.776	73.733	79.558	351.067	
Razem dochody	3.770.060	1.115.638	1.857.825	6.743.523	

Jak wynika z powyższych zestawień wszystkie budżety zostały zrównoważone,a jedynie budżety miast niewydzielonych z obszaru województwa warszawskiego/tabl.III-cia/ wykazują deficyty /wydatki zwycz.wyzsze od dochodów zwycz.o 4.050 zł/, co świadczy,że możliwości

finansowe tych miast są b.słabe.

Wykonanie budzetów admin. za rok 1937/38.

Dla oceny gospodarki finansowej związków samorządowych województwa pomorskiego za okres sprawozdawczy - służyć mogą poniżej podane zestawienia sum preliminowanych i sum wykonania budżetów admin.z tegoż okresu:

Wykonanie strony dochodowej/doch.zwycz./ za rok 1937/38.

Rodzaj związku	prelim. dochody zwycz.	wykonano doch.zwycz.	% wzrostu	Uwagi
Powiat. zw.sam.	10.920.573	11.634.716	6,5 %	
Miasta wydzielone	15.204.641	15.879.409	4,4 %	bez Gdyni
Gdynia	6.996.125	9.782.722	40 %	
Miasta niewydzielone	7.190.826	7.644.875	6,3 %	
Gminy wiejskie	6.392.456	6.840.121	7 %	
Razem	46.704.621	51.781.843	10,8 %	

Wydatki zwyczajne za rok 1937/38

Rodzaj związku	prelimn.	wykonano	% wzrostu
Powiaty	10.446.166	10.674.263	2,2 %
Miasta wydz.	14.607.153	14.496.504	wykonano w 98,9% czyli mniej o 1,1%
Gdynia	6.994.575	8.456.492	20,9 %
Miasta niewydzielone	6.981.209	7.393.941	5,9 %
Gminy wiejskie	6.209.330	6.483.459	4,4 %
Razem	45.238.433	47.504.659	5,1 %

Zestawienie sum zwyczajnych i nadzwyczajnych, preliminowanych i sum wykonania budżetów adm. za rok 1937/38.

a/ wydatki ogółem /zwyczajne i nadzw./

Rodzaj związku	preliminowano sumy	wykonano sumy	więcej	wzrost %
pow. zw. sam.	12.994.874	14.918.666	1.923.792	14,8 %
miasta wydzielone	28.972.581	35.531.000	6.558.419	22,6 %
miasta niewydzielone	8.536.363	11.351.020	2.814.657	32,9 %
gminy wiejskie	6.743.521	7.675.857	1.283.401	19,03%
Razem	57.247.339	69.476.543	12.580.269	21,9 %

b/ dochody ogółem /zwyczajne i nadzw./

Rodzaj związku	preliminowano sumy	wykonano sumy	więcej	wzrost %
pow. zw. sam.	13.079.122	15.433.421	2.354.299	18 %
miasta wydzielone	28.972.581	36.651.774	8.789.193	30,3 %
miasta niewydzielone	8.520.122	11.155.648	2.635.526	30,9 %
gminy wiejskie	6.743.523	7.836.268	1.092.745	16,2 %
Razem	57.315.348	71.077.111	14.871.763	25,9 %

Powyzsze zestawienia wykazują,ze wszystkie rodzaje związków samorządowych,biorąc je globalnie uzyskały znacznie większe wpływy z dochodów zwyczajnych od sum preliminowanych /preliminowano 46.704.621 zł, wpłynęło 51.781.843 zł/ co pozwoliło nie tylko na podwyższenie niektórych wydatków zwyczajnych /preliminowano 45.238.423 zł, wydano 47.504.659 zł/, lecz dało nadwyzkę dochodów zwyczajnych nad wydatkami zwyczajnymi w kwocie 4.277.184 zł.

Analogicznie, jak i w dochodach zwyczajnych zaznaczył się również w okresie sprawozdawczym wzrost dochodów nadzwyczajnych w stosunku do preliminowanych /preliminowano 10.610.927 zł wpłynęło 19.295.260 zł t.j.wzrost o 79·8%/.

W okresie sprawozdawczym 1937/38 wykonano wydatków nadzwyczajnych na sumę 21.971.884 zł, co stanowi wzrost w stosunku do prelim.wydatków nadzwyczajnych tego okresu 54·9%.

Biorąc pod uwagę faktyczne dochody i wydatki zwyczajne i nadzwyczajne wszystkich związków samorządowych Wielkiego Pomorza łącznie/ bez wojewódzkiego związku samorządowego/ - okaze się nadwyzka budzetów w kwocie 1.600.568 zł.

Jeśli jednak idzie o zamknięcia w poszczególnych jednostkach samorządowych stwierdzić należy,ze na obszarze województwa pomorskiego wiele związków samorządowych zamknęło rok budzetowy 1937/38 deficytem.

I tak, z powiatowych związków samorządowych wykazują deficyt za rok 1937/38 powiaty: grudziądzki, lubawski, kartuski, kościerski, rypiński i tucholski. Ogólna suma deficytu wymienionych powiatowych związków samorządowych wynosi za rok 1937/38 sumę 110.187 zł.

Wykazany deficyt spowodowany został w przeważnej ilości powiatów przez osłabienie zdolności podatkowej płatników na skutek doznanych klęsk żywiołowych w rolnictwie /gradobicie i wymarznięcie plonów/.

Z miast wydzielonych w bardzo ciężkim położeniu finansowym znajduje się miasto Włocławek.

Do deficytowych miast niewydzielonych należą:

<u>z starego Pomorza</u>: Chełmża, Czersk, Kartuzy, Kościerzyna, Kowalewo, Pelplin, Skarszewy i Wąbrzeźno.

<u>z obszaru województwa poznańskiego</u>: Fordon, Gniewkowo, Koronowo, Kruszwica, Łabiszyn i Szubin.

<u>z obszaru woj. warszawskiego</u>: Aleksandrów Kujawski, Brześć Kujaw., Dobrzyń n/W., Lipno, Lubraniec, Nieszawa i Izbica.

Ogólna suma deficytu wymienionych miast wynosi za rok 1937/38 sumę 191.384 zł. Deficyt ten dotyczy głównie miast przyłączonych z województwa warszawskiego, które, nie posiadając własnego majątku i przedsiębiorstw, zmuszone są opierać swą gospodarkę wyłącznie na wpływach podatkowych.

W dotyczących miastach / przeważnie z obszaru województwa warszawskiego/ zasięg gospodarki samorządowej jest bardzo wąski, a budżety ich wykazują deficyt strukturalny.

Mimo wydatnej pomocy finansowej, jaką gminy wiejskie otrzymały w okresie sprawozdawczym w formie zapomóg od pow. zw. samorządowych, ogólny deficyt gmin wiejskich za rok sprawozdawczy wynosi sumę 33.290 zł. Suma tego deficytu dotyczy niektórych gmin powiatów: brodnickiego, bydgoskiego, kartuskiego, kościerskiego, lubawskiego, świeckiego, toruńskiego i wąbrzeskiego.

Zadłużenie związków samorządowych.

Stan zadłużenia wszystkich związków samorządowych województwa pomorskiego/bez woj. związku samorządowego/na dzień 31 marca 1938r. wykazuje ogółem sumę 129.527.035 zł, w tym przypada zadłużenie na:

Nazwa związku samorządowego	Zadłużenie		Zadłużenie ogółem
	długoterminowe	krótkoterminowe	
1. Powiatowe związki sam.	13.018.618	746.329	13.764.947
2. Miasta wydziel.	92.093.654	5.420.654	97.514.308
3. Miasta niewydziel.	13.126.902	1.464.166	14.591.068
4. Gminy wiejskie	2.885.683	771.029	3.656.712
Ogółem	121.124.857	8.402.178	129.527.035

Zaznaczyć należy, że z powyższej ogólnej sumy zadłużenia Skarb Państwa przejął spłatę obsługi długów m.Gdyni na sumę 32.941.886 zł.

Preliminarze budżetowe na rok 1938/39.

Dla zilustrowania kształtowania się gospodarki finansowej w granicach administracyjnych "Wielkiego Pomorza" załącza się zestawienie preliminarzy budżetowych powiatowych związków samorządowych i miast wydzielonych z podziałem na związki: "Starego Pomorza", przyłączone z wojew. poznańskiego i warszawskiego.-

Zestawienie wydatków i dochodów zwyczajnych i nadzwyczajnych powiatowych związków samorządowych oraz miast wydzielonych za rok 1938/39.

Lp.	Nazwa związku samorządowego	Ogólna suma wydatków zwycz.	Dział I Zarząd ogólny	Dział II majątek komunalny	Dział III przedsiębiorstwa	Dział IV spłata długów	Dział V drogi i place publiczne	Dział Va pomiary i rozbudowa miasta	Dział VI oświata	Dział VII kultura i sztuka
	Powiaty									
	a/ stare Pomorze									
1	Brodnicki	340.151	72.615	-	-	37.866	117.936	-	3.445	100
2	Chełmiński	523.097	88.815	17.284	-	35.175	181.918	-	2.500	-
3	Chojnicki x/	344.742	73.079	2.717	-	25.729	140.444	-	3.511	620
4	Grudziądzki	474.796	83.560	-	-	72.164	169.562	-	1.985	-
5	Kartuski	463.253	71.697	2.831	-	160.000	106.094	-	6.200	1.900
6	Kościerski	279.083	66.540	4.350	-	29.916	106.192	-	3.300	-
7	Lubawski	317.636	74.317	827	-	26.903	115.904	-	1.500	50
8	Morski x/	513.519	99.090	8.080	-	40.433	170.426	-	3.400	2.500
9	Sępoleński	222.877	60.082	-	-	24.851	77.554	-	2.550	1.300
10	Starogardzki	327.994	80.251	630	-	22.305	98.919	-	1.020	300
11	Świecki	475.026	94.233	7.145	-	18.159	169.231	-	10.120	375
12	Tczewski	403.992	94.814	1.674	-	28.920	147.848	-	3.263	-
13	Toruński	398.404	89.318	2.450	-	26.125	133.071	-	2.580	760
14	Tucholski	203.193	56.916	833	-	11.410	69.147	-	550	225
15	Wąbrzeski	359.094	70.930	887	-	47.101	133.636	-	800	250
	b/ pow. z woj. poznańskiego									
16	Bydgoski	408.293	97.953	2.195	-	21.662	111.377	-	3.250	1.200
17	Inowrocławski	728.168	101.870	9.294	-	41.903	221.788	-	7.210	1.325
18	Szubiński	267.340	58.165	2.150	-	7.094	81.766	-	2.950	1.220
19	Wyrzyski	486.500	89.467	4.050	-	60.259	124.722	-	8.675	4.850
	c/ pow. z woj. warszawskiego									
20	Lipnowski	528.629	67.389	4.525	-	92.302	135.086	-	2.050	-
21	Nieszawski	662.761	74.518	285	-	52.376	277.000	-	3.163	1.400
22	Rypiński	477.731	66.883	2.600	-	46.650	143.200	-	6.210	200
23	Włocławski x/	655.158	91.754	7.352	-	52.417	197.780	-	14.140	4.600
	Miasta wydzielone									
1	Bydgoszcz	6.995.385	1.467.849	127.855	153.830	1.155.386	307.647	160.290	894.268	239.931
2	Inowrocław x/	1.402.673	306.118	38.665	54.440	203.479	31.007	11.298	124.578	4.200
3	Gdynia x/	9.589.747	1.036.683	249.344	-	4.999.008	224.101	163.396	416.764	68.392
4	Grudziądz	2.149.841	451.594	55.542	7.500	508.364	104.210	31.699	181.607	19.727
5	Toruń x/	3.050.900	646.900	88.200	15.490	668.000	120.410	41.000	237.500	84.800
6	Włocławek x/	1.688.560	300.850	22.433	26.398	667.122	71.467	19.291	169.182	4.542

x/ bez uwzględnienia zmian wprowadzonych decyzją zatwierdzającą budżet na rok 1938/39.

Dalszy ciąg wykazu

L. p.	Nazwa związku samorządowego	Dział VIII zdrowie publiczne	Dział IX opieka społ.	Dział X popieranie rolnictwa	Dział XI popieranie przemysłu i handlu	Dział XII bezpieczeństwo publiczne	Dział XIIa świadczenia na rzecz innych zw. sam.	Dział XIII różne	Wydatki nadzwyczajne
	Powiaty								
	a/stare Pomorze								
1.	Brodnicki	42.865	2.660	14.520	300	6.000	32.227	9.616	2.000
2.	Chełmiński	51.980	16.655	17.460	100	6.400	84.000	20.810	30.000
3.	Chojnicki	32.455	200	14.047	1.000	2.400	39.236	9.301	-
4.	Grudziądzki	37.106	7.624	11.570	-	5.713	78.383	7.129	17.867
5.	Kartuski	45.424	4.055	8.230	-	3.400	48.450	4.970	39.000
6.	Kościerski	24.520	250	9.180	-	3.080	28.657	3.096	20.685
7.	Lubawski	36.301	2.070	10.190	300	5.200	31.068	13.003	-
8.	Morski	41.050	3.500	14.650	-	47.780	42.264	42.846	120.000
9.	Sępoleński	18.659	790	5.240	-	4.050	20.700	7.101	
10.	Starogardzki	38.642	4.710	8.100	-	5.328	54.700	13.088	37.670
11.	Świecki	55.157	6.580	18.070	2.100	8.000	70.500	15.356	176.756
12.	Tczewski	38.886	12.813	11.450	1	5.000	53.099	6.219	12.708
13.	Toruński	35.220	2.867	16.426	-	7.105	77.302	4.090	40.576
14.	Tucholski	21.385	1.951	6.800	-	3.750	27.400	2.226	30.000
15.	Wąbrzeski	27.296	5.550	20.638	-	5.000	41.167	5.839	70.000
	b/pow. z woj. poznańskiego								
16.	Bydgoski	56.572	7.880	28.667	200	12.914	48.697	15.122	58.546
17.	Inowrocławski	80.036	17.315	37.055	25	9.207	171.256	29.879	79.728
18.	Szubiński	35.128	10.755	12.617	50	4.966	49.185	10.292	11.541
19.	Wyrzyski	65.944	13.975	30.117	450	8.365	49.823	25.803	29.136
	c/pow. z woj. warszawskiego								
20.	Lipnowski	30.629	5.100	101.130	500	8.200	71.042	10.675	118.123
21.	Nieszawski	42.949	15.463	64.843	3.000	13.481	96.552	17.988	273.347
22.	Rypiński	27.668	5.244	53.974	1.000	11.594	60.867	51.641	123.020
23.	Włocławski	69.132	11.115	93.610	490	12.550	74.656	25.350	367.332
	Miasta wydzielone								
1.	Bydgoszcz	431.341	769.840	3.820	16.430	704.298	267.000	295.600	2.983.656
2.	Inowrocław	208.389	143.896	5.278	60.421	87.222	60.000	63.679	416.500
3.	Gdynia	648.845	378.661	2.340	51.138	460.485	100.000	775.561	-
4.	Grudziądz	289.204	239.295	-	8.883	102.941	78.000	71.375	705.094
5.	Toruń	225.143	308.357	-300	600	274.200	130.000	210.000	176.000
6.	Włocławek	191.430	69.329	300	200	59.214	40.000	46.798	1.903.190

Dochody 1938/39r.

L. p.	Rodzaj związku samorządowego	Dochody zwyczajne ogólnie	Dział I majątek komunalny	Dział II przedsiębiorstwa komunalne	Dział III subwencje i dotacje	Dział IV zwroty	Dział V opłaty adm.	Dział VI opłaty za korzystanie z urz.kom.
	Powiaty							
	a/ starego Pomorza							
1.	Brodnicki	342.151	6.180	-	17.260	19.444	4.000	-
2.	Chełmiński	525.187	31.248	-	9.815	5.729	3.200	-
3.	Chojnicki x/	344.743	13.311	-	9.920	51.891	4.220	800
4.	Grudziądzki	492.663	7.526	-	5.200	7.020	2.500	200
5.	Kartuski	467.784	5.663	25.000	8.700	132.628	1.040	3.750
6.	Kościerski	279.083	8.894	-	5.535	22.166	2.500	2.200
7.	Lubawski	317.636	18.276	30.577	10.704	10.558	1.900	1.500
8.	Morski x/	513.519	30.444	-	7.565	53.509	46.500	-
9.	Sępoleński	222.877	5.552	-	2.700	7.142	2.500	1.000
10.	Starogardzki	327.994	9.844	9.500	7.950	11.006	2.350	2.000
11.	Świecki	513.526	16.907	-	10.157	8.947	1.200	3.100
12.	Tczewski	466.011	10.797	-	1	11.159	1.801	1.550
13.	Toruński	398.404	34.248	-	5.629	18.404	3.250	4.821
14.	Tucholski	218.193	6.819	-	4.800	10.509	2.200	1.000
15.	Wąbrzeski	368.594	5.279	7.000	4.667	12.245	2.250	1.200
	b/ powiaty z woj. poznańskiego							
16.	Bydgoski	421.293	13.548	-	6.009	49.369	3.501	4.378
17.	Inowrocławski	807.896	25.731	-	8.901	24.267	8.451	851
18.	Szubiński	267.340	14.357	-	4.870	17.360	3.500	900
19.	Wyrzyski	494.586	4.252	1	6.362	107.350	1.802	1.750
	c/ powiaty z woj. warszawskiego							
20.	Lipnowski	591.753	4.035	-	33.304	24.170	800	23.930
21.	Nieszawski	690.752	2.078	-	13.151	6.001	750	22.320
22.	Rypiński	544.801	5.925	-	9.868	21.025	5.500	16.794
23.	Włocławski x/	738.183	13.501	1.001	78.256	10.309	700	35.500
	miasta wydzielone							
1.	Bydgoszcz	6.995.385	349.852	2.015.896	42.821	711.154	94.750	465.007
2.	Inowrocław x/	1.402.674	56.318	347.911	68.314	181.586	19.000	48.762
3.	Gdynia x/	9.540.270	146.963	992.411	4.038.801	915.694	177.700	253.980
4.	Grudziądz	2.370.806	138.295	829.884	27.658	387.707	34.000	16.200
5.	Toruń x/	3.226.900	172.000	1.185.200	36.560	368.600	56.500	7.640
6.	Włocławek x/	1.816.751	63.300	551.279	150.376	100.011	34.350	22.430

x/ bez uwzględnienia zmian wprowadzonych decyzją zatwierdzającą budżet na rok 1938/39.

L. p.	Nazwa związku samorządowego	Dział VII dopłaty	Dział VIII udział w podatk. państwowych	Dział IX dodatki do podatków państw.	Dział X podatki samoistne	Dział XI różne	Dochody nadzwyczajne ogółem
	Powiaty						
	a/ starego Pomorza						
1.	Brodnicki	-	16.200	134.900	138.000	6.166	-
2.	Chełmiński	-	33.990	224.202	209.000	7.923	27.913
3.	Chojnicki	400	14.300	111.600	133.000	5.301	-
4.	Grudziądzki	-	27.500	245.805	175.358	3.687	17.867
5.	Kartuski	1.500	21.200	142.000	124.000	1.202	20.000
6.	Kościerski	-	15.414	99.043	121.003	2.324	20.635
7.	Lubawski	-	14.218	105.409	116.703	7.789	17.667
8.	Morski	-	29.200	144.400	192.000	9.301	120.000
9.	Sępoleński	500	10.500	100.453	90.267	2.263	-
10.	Starogardzki	3.305	18.9[illegible]	122.100	118.000	13.889	37.670
11.	Świecki	-	39.960	232.000	194.902	6.413	52.609
12.	Tczewski	126	23.000	189.801	158.160	7.597	6.800
13.	Toruński	-	25.613	167.833	137.600	1.006	40.576
14.	Tucholski	-	11.900	101.825	78.003	1.137	15.000
15.	Wąbrzeski	-	12.676	167.871	152.906	2.500	60.500
	b/ powiaty z woj. poznańskiego						
16.	Bydgoski	-	21.600	193.169	110.416	19.302	45.546
17.	Inowrocławski	-	115.400	520.810	99.503	3.981	-
18.	Szubiński	-	27.099	167.432	26.000	5.822	11.542
19	Wyrzyski	-	30.006	252.207	76.491	4.365	21.050
	c/ powiaty z woj. warszawskiego						
20.	Lipnowski	2.000	30.315	195.200	197.500	80.499	5.000
21.	Nieszawski	38.392	42.800	250.116	309.942	5.202	168.805
22.	Rypiński	-	32.550	188.137	260.000	5.002	55.950
23.	Włocławski	36.600	31.634	297.240	225.425	8.017	284.307
	miasta wydzielone						
1.	Bydgoszcz	-	399.068	501.842	36.000	152	484.128
2.	Inowrocław	-	312.200	330.800	35.501	2.282	416.500
3.	Gdynia	-	1.250.182	1.589.237	167.001	8.201	1.209.972
4.	Grudziądz	-	399.068	501.842	36.000	152	484.128
5.	Toruń	-	560.000	750.000	800.000	10.400	-
6.	Włocławek	30.000	435.000	391.400	38.600	5	1.775.000

C. Inspekcja związków samorządowych.

Od r.1935/36 rozpoczął swoją działalność Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego w Warszawie powołany do życia rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24.X.1934r.

Zgodnie z przyjętą zasadą przeprowadza Związek Rewizyjny lustracje miast wydzielonych i powiatowych związków samorządowych co drugi rok,tak ze od chwili rozpoczęcia działalności Związku wszystkie miasta wydzielone i powiatowe związki samorządowe województwa zostały zlustrowane przez związek juz dwukrotnie w sposób generalny.

W związku z przejęciem generalnych lustracji powiatów i miast wydzielonych przez Związek Rewizyjny zadaniem wojewódzkiej inspekcji było wydawanie właściwych zarządzeń polustracyjnych na zasadzie sprawozdań delegatów Związku Rewizyjnego, sprawdzanie wykonania zarządzeń polustracyjnych na miejscu,oraz przeprowadzanie dorywczych lustracji pow.zw.sam.i miast wydzielonych,a także niektórych niewydzielonych.

W okresie sprawozdawczym 1937/38 wojew.inspektor mając razem 57 dni wyjazdowych dokonał dorywczych inspekcyj w 6 powiatowych związkach samorządowych oraz przeprowadził lustracje w 8 miastach niewydzielonych.Poza tym inspektor wojewódzki współ-

działał w pracach przygotowawczych związanych z rozszerzeniem granic województwa.

Troską inspekcji wojewódzkiej było też usprawnienie działalności powiatowych inspektorów samorządowych. W r.1937/38 większość inspektorów samorządu gminnego została przeszkolona na specjalnym kursie urządzonym przez Instytut Komunalny w Warszawie.

Celem pogłębienia i usprawnienia działalności powiatowych kom.rewizyjnych jako własnych organów kontroli odbyły się w r.1937 i 1938 z inicjatywy Związku Rewizyjnego i przy udziale wojew.inspektora rejonowe odprawy przewodniczących i członków powiatowych komisji rewizyjnych. W związku z powyższym w organizacji pracy nad[illegible]nych związków samorządowych stwierdza się stałą i wyraźną poprawę.

Pewne niedociągnięcia wykazuje jeszcze poziom inspekcji miast niewydzielonych, a to z uwagi na to, że inspekcja miast niewydzielonych o bardziej rozbudowanej gospodarce miejskiej sprawia jeszcze niektórym inspektorom sam.gminnego trudności.

Celem usunięcia tego braku zamierzam w przyszłym roku budżetowym w porozumieniu ze Związkiem Powiatów i Kołem Miast Pomorskich ustanowić przy Izbie Wojewódzkiej fachowy aparat inspekcyjny, którego zadaniem będzie lustracja miast niewydzielonych o bardziej rozbudowanej gospodarce miejskiej.

IV. Sprawy wojskowe.

Pobór rekruta rocznika 1916.

Wszelkie prace przygotowawcze do poboru głównego r.1916 tak zarządy gmin jak i władze powiatowe przeprowadziły należycie.

Pobór odbył się z wynikiem dobrym. Czystość i higiena u poborowych - dobra.

Akcja kulturalno-oświatowa i propagandowa wśród poborowych zorganizowana i przeprowadzona była we wszystkich miejscowościach poboru w specjalnie urządzonych świetlicach.

Akcję tę prowadziły osobne komitety, złożone z przedstawicieli organizacyj społecznych o charakterze wojskowym, P.B.K., P.C.K. i inne oraz duchowieństwo, nauczycielstwo, radio i prasa.

Świetlice były odpowiednio urządzone, zaopatrzone i udekorowane. Pracę prowadziły świetliczarki P.B.K. i prelegenci.

Akcja świetlicowa cieszyła się wśród poborowych dużym powodzeniem.

Przy każdej komisji poborowej / przy świetlicach/ zorganizowane były przez zarządy gmin lub instytucje społeczne tanie względnie bezpłatne bufety dla poborowych.

Przegląd koni i ewidencja koni i wozów.

Przegląd koni odbył się sprawnie. Wydano szereg zarządzeń, mających na celu zapewnienie normalnego toku urzędowania Rejonowych Inspektorów Koni przy

dokonywaniu tego przeglądu.

Właścicielom za dobre utrzymanie i pielęgnację kopyt końskich oraz za dobre kucie były wydawane przez Rejonowych Inspektorów Koni pochwalne uznania i nagrody pieniężne.

Rejonowi Inspektorzy Koni przeprowadzili w roku sprawozdawczym kontrolę gminnej ewidencji koni i wozów w zarządach gmin.

Kształcenie przedpoborowych.

Na Pomorzu po raz pierwszy w Polsce została zorganizowana masowa akcja kształcenia wszystkich przedpoborowych 3-ch ostatnich roczników na kursach wieczorowych przez cały okres zimowy. Akcję zorganizował Kurator Szkolny Okręgu Pomorskiego przy wybitnej pomocy związków samorządowych władz administracji ogólnej, wojska oraz duchowieństwa.

Celem tej akcji było usunięcie analfabetyzmu oraz podniesienia poziomu i wartości moralnych i wiedzy wśród poborowych przed wstąpieniem do służby wojskowej.

Społeczeństwo na Pomorzu ustosunkowało się do kursów bardzo przychylnie.

Zaciąg ochotniczy młodzieży do Junackich Hufców Pracy.

W roku sprawozdawczym odbył się zaciąg ochotniczy młodzieży do służby w Junackich Hufcach Pracy na okres 2-letni, urodzonych w latach 1917, 1918 i 1919, samotnych i pozbawionych pracy. Pierwszeństwo do tej służby przed innymi mieli członkowie społecznych organizacyj młodzieżowych.

Powołani do szeregów junacy otrzymali całkowite wyżywienie, umundurowanie, zakwaterowanie i żołd od 6-10,50 zł miesięcznie w okresie zimowym,

i od 6- 24 zł miesięcznie /łącznie z premią za pracę podczas robót w terenie/w okresie letnim.

Zastępczy powszechny obowiązek wojskowy.

W okresie sprawozdawczym na mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych o zastępczym powszechnym obowiązku wojskowym powołana została młodziez niezdolna do czynnej służby wojskowej do bezpłatnego wykonywania pracy przez okres 6 dni dla celów Obrony Państwa oraz mających związek z tą obroną potrzeb gmin. Prace wykonane były przy budowie mostów, remoncie budynków, budowie szkół, remiz strazackich, uporządkowaniu ścieków i regulacji, niwelacji dróg, kopaniu i czyszczeniu rowów na drogach państwowych i t.p.

Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe.

Prace nastawione były w roku 1937 w kierunku:

1/racjonalnego zorganizowania i uzycia wszystkich środków mogących służyć rozwojowi w.f. i p.w.,
2/uporządkowania stanu higienicznego urządzeń sportowych,
3/zorganizowania opieki lekarskiej nad członkami organizacyj P.W. oraz sportowych, tudziez uruchomienia poradni sportowo-lekarskich,
4/zbadania mozliwości szerszego rozwoju wychowania fizycznego,
5/utrzymania kontaktu z prasą i z rozgłośnią pomorską w celu szerzenia propagandy wychowania fizycznego i sportu,
6/koordynowania działalności organizacyj w dziedzinie wychowania fizycznego.

Stan organizacyjny ilustruje następująca tablica;

ośrodków W.F.	3	poza tym w organizacji wzgl. w projekcie 4
stadionów	12	
boisk sportowych	41	
świetlic	273	
pływalni	14	
samochodów	9	
rowerów	21	
strzelnic	239	
tereny do ćwiczeń około	130 ha.	

W roku 1937 w dniach 1-3 maja zorganizowano Pomorskie Igrzyska Sportowe,które doszły do skutku dzięki materialnej pomocy Wojewódzkiego Komitetu WF i PW., Miejskiego Komitetu WF i PW w Toruniu oraz ofiarności wszystkich Powiatowych Komitetów WF i PW.

Udział zgórą tysiąca zawodniczek i zawodników reprezentujących najlepszy stan sprawności danego miasta względnie powiatu doprowadził do uzyskania bardzo dobrych wyników tak z punktu widzenia sportowego jak i wychowawczego.

W roku 1937 zorganizowano we wszystkich powiatach Swięta Powiatowe WF i PW, a w niektorych miejscowościach zorganizowano nawet święta gminne WF i PW.

Organizacja i przeprowadzenie tych świąt postawione były na odpowiednim poziomie,a udział masowy brali nie tylko zawodnicy,lecz i szerokie sfery społeczne.-

V. Administracja przemysłowa.

Sytuacja gospodarcza i polityka władz.

Najlepszym po wojnie rokiem pod względem stanu produkcji i zatrudnienia był dla przemysłu na Pomorzu rok 1929, w którym 2799 zakładów przemysłowych, zatrudniających conajmniej 5 robotników, zatrudniało ogołem przeszło 38.500 robotników fizycznych, nie licząc personelu administracyjnego i biurowego. Natomiast największe nasilenie kryzysu gospodarczego miało miejsce w roku 1933, kiedy to ilość zakładów spadła wprawdzie tylko do 2673, lecz za to ogólna liczba zatrudnionych w nich robotników obniżyła się do ok. 26.000. Od roku 1934 począwszy ilość zakładów utrzymuje się mniejwięcej na tym samym poziomie, lecz ilość zatrudnionych robotników stale wzrasta tak, ze na początku 1937r. przekroczyła juz cyfrę 33.000.

W okresie 1937/38 stan zatrudnienia wzrósł mniej więcej do poziomu przed-kryzysowego.

Z dziedziny polityki gospodarczej na uwagę zasługuje odbycie szeregu konferencji z inicjatywy wzgl. z udziałem przedstawicieli władz, poświęconych omówieniu aktualnych zagadnień gospodarczych Pomorza i dezyderatów zainteresowanych sfer gospodarczych, jak np. konferencje w Urzędzie Morskim i Izbie Przemysłowo-Handlowej w Gdyni, urządzone z okazji przybycia p. Wicepremiera Kwiatkowskiego i powięcone omówieniu wszelkich aktualnych zagadnień gospodarczych Pomorza, konferencje w dniach 28 i 29 maja 1937r. w Gdyni w sprawach eksportowych i t.d.

Z innych poczynań władz należy wymienić obostrzenie kontroli nad handlem domokrążnym oraz nad używaniem nazw anonimowych przez firmy niezarejestrowane na Pomorzu, przedłożenie Ministerstwu Przemysłu i Handlu do zatwierdzenia regulaminów targów wielkich i małych, wystąpienie w obronie indywidualnego handlu zbożowego na Pomorzu i t.d.

Działalność administracyjna władz przemysłowych.

W okresie sprawozdawczym wydano ogółem 8868 uprawnień przemysłowych, a mianowicie:

a/5874 uprawnień na t.zw. przemysł wolny/w tym 3346 na przedsiębiorstwa handlowe i usługowe oraz 2528 na przedsiębiorstwa fabryczne - wytwórcze i przetwórcze/;

b/1992 kart rzemieślniczych;

c/898 licencyj na przemysł okrężny / skup i sprzedaż towarów oraz wykonywanie drobnych świadczeń natury przemysłowej bez stałej siedziby/;

d/104 uprawnień na przemysł koncesjonowany.

Ilość wydawanych uprawnień przemysłowych wykazuje stały wzrost, zwłaszcza jeżeli chodzi o przedsiębiorstwa handlowe i warsztaty rzemieślnicze. Ilość licencyj na przemysł okrężny wzrasta w mniejszym stopniu, gdyż proceder tego rodzaju jest uważany na Pomorzu za niepożądany i szkodliwy.

Niewielka ilość wydanych koncesyj tłumaczy się tym, że tylko nieliczne przedsiębiorstwa wzgl. zajęcia zarobkowe są uzależnione od uzyskania takiego uprawnienia. Dodatnim objawem jest wzrost ilości wydawanych koncesji na przemysł gospodni/hotele, pensjonaty i t.p./, co ma duże znaczenie dla rozwoju

turystyki oraz miejsc uzdrowiskowo-wypoczynkowych i letnisk na Pomorzu.

Za przekroczenie przepisów prawa przemysłowego ukarano w okresie sprawozdawczym około 2000 osób na ogólną sumę grzywien ca 29.000 zł./przeciętnie ca 15 zł na osobę/. Najwięcej wykroczeń było w zakresie nielegalnego prowadzenia rzemiosła oraz przemysłu okrężnego.Kary były naogół niewielkie,gdyż chodziło tu jedynie o akcję wychowawczą.Tego rodzaju polityka karna,stosowana już od dłuższego czasu,wydaje dobre rezultaty,dzięki czemu statystyka przekroczeń przepisów przemysłowych na Pomorzu jest niewątpliwie lepszą niż w szeregu innych województw.

Elektryfikacja Pomorza.

W okresie sprawozdawczym zelektryfikowano szereg miejscowości na Pomorzu na skutek wybudowania linii przesyłowych, odgałęzień i sieci rozdzielczej o różnym napięciu,a mianowicie:

a/Pomorska Elektrownia Krajowa "Gródek" zelektryfikowała miejscowości Ciechocino,Połchowo, Mrzezino,Smolno i Żelistrzewo w pow.morskim przez wybudowanie odgałęzień od linii przesyłowej Reda-Puck o łącznej długości około 5 km o napięciu 15.000 wolt oraz stacyj i t.p. w tych miejscowościach.

Poza tym "Gródek" zelektryfikował szereg miejscowości położonych na północ od Pucka na Wybrzeżu Morskim /Gnieżdżewo,Swarzewo,Wielka Wieś-Władysławowo,Cetniewo,latarnię morską w Rozewiu/ przez wybudowanie około 13 km linii przesyłowej 15.000 wolt.

b/Elektrownia pow.Kartuskiego "Rutki" wybudowała linię przesyłową Kartuzy-Dzierzążno o napięciu 15.000 wolt długości około 6 km,

c/Miejskie Zakłady Elektryczne w Gdyni przeprowadziły elektryfikację Demptowa przez wybudowanie linii elektr.Cisowa-Demptowo 15.000 wolt o dług. 1200 m., stacji transformatorowej i sieci rozdzielczej w Demptowie, a nadto zbudowały sieć rozdzielczą w Zagórzu-Kolonii oraz stacje transformatorowe w Zagórzu-Kolonii,Witominie i Orłowie,

d/Zarząd Miejski w Wejherowie przystąpił do elektryfikacji grom.Smiechowo/gm.Wejherowo-Wieś/ przez wybudowanie sieci rozdzielczej na tereni grom. Smiechowo o łącznej długosci około 5 km.Sieć ta jest przyłączona do sieci rozdzielczej miasta Wejherowa.

e/Elektrownia Obwodowa "Pomorze" Stockimłyn wybudowała linię przesyłową ze Zblewa do Bytonii, Pieców i Kaliski/pow.starogardzkiego/ o napięciu 15.000 wolt o długości około 10 km oraz stacje transformatorowe i sieci rozdzielcze w Bytonii, Piecach i Kalisce.

f/Pomorska Elektrownia Krajowa "Gródek" wykonała połączenie systemu swych zakładów elektrycznych z Elektrownią pow.kartuskiego "Rutki" przez wybudowanie około 1200 m linii elektr.o napięciu 60.000 wolt łączącej linię przesyłową Gródek-Gdynia z Rutkami oraz stację transformatorową 60.000 /15.000 wolt w Rutkach .

Dzięki temu połączeniu ustało dotychczasowe pobieranie energii elektr. przez Elektrownię "Rutki" od elektrowni gdańskich.

g/ Związek Elektryfikacyjny Chełmno-Swiecie-Toruń wybudował w roku sprawozdawczym około 11 km linii wysokiego napięcia oraz około 19 km sieci rozdzielczych na swym obszarze zasilania.-

VI. Praca, Opieka Społeczna i Zdrowie Publiczne.

A/Praca i opieka społeczna.

Bezrobocie.

Na czoło zagadnień opieki społecznej na Pomorzu wysuwa się sprawa zwalczania skutków bezrobocia. Głównym środkiem w tej dziedzinie jest organizowanie robót publicznych; ponieważ jednak roboty te nie są w stanie objąć ogółu bezrobotnych, poza tym zaś zarobki zatrudnionych na tych robotach nie pozwalają im na zaoszczędzenie sum potrzebnych w okresie zimowym, zachodzi konieczność organizowania specjalnych akcji opiekuńczych, mających na celu przyjście z pomocą bezrobotnym i ich rodzinom. Należą tu:

1/poprawienie warunków mieszkaniowych bezrobotnych
2/samopomoc społeczna
3/dożywianie dzieci bezrobotnych.

Warunki mieszkaniowe bezrobotnych są szczególnie nieodpowiednie w takich ośrodkach, jak Toruń, Grudziądz i Chełmża. W chwili obecnej zachodzi potrzeba wybudowania ponad 4000 izb kosztem ok. 8 milj. zł., jednakże przydział kredytów na te cele jest niewystarczający.

Jedną ze stosowanych form opieki społecznej zapobiegawczej nad bezrobotnymi o charakterze samopomocy społecznej są kasy pożyczek bezprocentowych, które mają na celu:

finansowanie nowo powstających drobnych warsztatów pracy w miastach i na wsi oraz rozszerzenie już istniejących warsztatów pracy w handlu, rzemiośle, przemyśle i rolnictwie.

Akcja ta przyczynia się do zmniejszenia liczby bezrobotnych.

Półtoraroczna praca w tej dziedzinie przy małym stosunkowo kapitale zakładowym/ca 50.000 zł./ dała wyniki zadawalające.

Mianowicie udzielono 1101 pożyczek na kwoty od 50 do 200 zł. przy pomocy których:

	uruchomiono nowych	rozszerzono
warsztatów rzemieślniczych	69	526
" przemysłowych	1	9
" handlowych	77	353
" rolniczych	6	60

Akcja ta ma być nadal kontynuowana, przy czym specjalny nacisk zamierza się położyć na objęcie siecią organizacyjną Kas Bezprocentowych przede wszystkim ośrodków miejskich.

Dalszą formą samopomocy społecznej są spółdzielnie pracy. W okresie sprawozdawczym istniała tylko jedna taka spółdzielnia. W przyszłości spółdzielnie pracy mają powstać również w innych ośrodkach o większych skupiskach bezrobotnych.

Akcja dożywiania dzieci prowadzona była przez Wojewódzki Komitet pomocy dzieciom i młodzieży za pośrednictwem powiatowych i miejskich komitetów.

Dożywianie rozpoczyna się w listopadzie i trwa do końca kwietnia lub maja, wzgl.nawet do połowy czerwca t.j. do końca roku szkolnego, zależnie od posiadania kredytów na ten cel przez poszczególne komitety.

Należy nadmienić, że akcją dożywiania były objęte nie tylko dzieci bezrobotnych, lecz i inne dzieci, których rodzice ze względu na swą sytuację materialną nie byli w stanie zaspokoić minimum ich potrzeb życiowych.

Akcja pomocy dzieciom i młodzieży miała charakter powszechny.

Ogólna liczba dożywianych dzieci w IV kwartale 1937r. wyniosła 36.673 o 1.043.754 osobodniach. Ogólny koszt dożywiania wyniósł 126.187,76 zł, przeciętny koszt śniadania jednego dziecka 9 groszy, obiadu 20 groszy.

Powiatowe i miejskie komitety pomocy dzieciom i młodzieży poza dożywianiem dzieci i młodzieży szkolnej, pozaszkolnej i przedszkolnej prowadziły akcję tranową, odzieżową, pomocy szkolnej, lekarską i opiekuńczo-wychowawczą.

Wojewódzki i Lokalne Komitety na swą działalność czerpały w głównej mierze fundusze z pomocy zimowej, Funduszu Pracy, instytucji ubezpieczeń społecznych i samorządu.

Fundacje. Fundacje, darowizny i zapisy na Pomorzu na skutek dewalucji posiadanych kapitałów nie były zdolne wykonywać swoich zadań. W tych warunkach

zaszła potrzeba skomasowania kapitałów niektórych fundacji, darowizn i zapisów i nadania im nowych ram organizacyjnych, odpowiadających obecnym warunkom gospodarczym i politycznym.

W roku 1937/38 opracowano rzeczowe fundacje, darowizny i zapisy miast Grudziądza, Torunia, Tczewa i Wejherowa, w roku 1938/39 opracowane będą dla tych instytucji statuty i regulaminy.

Opieka nad dorosłymi.

Opieka nad dorosłymi obejmowała:

1/organizację opiekunów społecznych i komisji opieki społecznej,

2/orzecznictwo i nadzór nad opieką nad gminno-ubogimi,

3/opiekę nad inwalidami cywilnymi, kalekami, osobami upośledzonymi umysłowo i niezdolnymi do pracy,

4/zaopatrzenie osób szczególnie zasłużonych,

5/opiekę nad więźniami i ich rodzinami,

6/pomoc w wypadkach klęsk żywiołowych,

7/akcję społeczną pomocy gminno-ubogim.

Organizacja opiekunów społecznych i komisyj opieki społecznej była stopniowo z roku na rok rozbudowywana.

W roku sprawozdawczym wszystkie komórki tej instytucji zostały zorganizowane. Na obszarze województwa pomorskiego istniało w końcu roku sprawozdawczego 16 powiatowych oraz 157 miejskich i gminnych komisyj opieki społecznej i 2157 opiekunów społecznych.

Opiekun społeczny stanowi dla samorządu niezbędne i cenne uzupełnienie aparatu urzędniczego czynnikiem obywatelskim, przedłużając niejako jego pomocne ramię w głąb społeczeństwa.

Zadaniem opiekunów społecznych jest ścisłe współdziałanie z organami gminnymi w zakresie wykonywania opieki społecznej, w szczególności: badanie z własnej inicjatywy warunków osobistych i materialnych osób korzystających lub mających korzystać z opieki społecznej oraz podejmowanie inicjatywy co do sposobu i formy udzielania przez gminę pomocy i ewentl. usamodzielnienia gminno-ubogiego.

Liczba gminno-ubogich wynosiła około 10.700 osób.

Dla rozszerzenia świadczeń na rzecz gminno-ubogich zapoczątkowano uświadamianie opiekunów społecznych o konieczności inicjowania przez nich we własnym zakresie imprez i zbiórek, z których dochód byłby zużyty wyłącznie na poprawę bytu gminno-ubogich.

Rozchodzi się w tym wypadku o uzyskiwanie zezwolenia dla gminno-ubogich na hodowlę kur, gęsi, prawo trzymania kozy, lub też o uzyskanie pracy przy zamówieniach na darcie pierza itp. roboty, które staruszkowie są w stanie wykonywać.

Opieka nad kalekami, upośledzonymi umysłowo i t.p. przejawia się w formie umieszczania chorych w zakładach leczniczych, w nadzwyczajnych

zaś wypadkach- w formie pomocy materialnej, n.prz.na zakup protezy.Ministerstwo Opieki Społecznej w wyjątkowych wypadkach partycypowało w wydatkach na te cele i asygnowało w roku sprawozdawczym kwotę 5.831,05 zł.,w tym na zapomogi 5.100 zł., a na leczenie 731 zł.

Na cele pomocy dla osób szczególnie zasłużonych wyasygnowano w roku sprawozdawczym kwotę 1.390 zł.

Opieka nad więźniami i ich rodzinami jest wykonywana przez Patronaty Towarzystw Opieki nad więźniami i polega na udzielaniu pomocy moralnej i materialnej więźniom i ich rodzinom.Na ten cel udzielono z kredytów budżetowych 3.000 zł.

Akcję pomocy dotkniętym klęskami żywiołowymi prowadzono w drodze powoływania Miejscowych Komitetów Społecznych celem zebrania środków materialbych dla poszkodowanych.Dodatkowa pomoc gotówkowa ze Skarbu Państwa udzielana była na indywidualne wnioski powiatowych władz administracji ogólnej. Zapomóg udzielono w wysokości 8.550 zł.

Opieka nad dziećmi i młodzieżą.

W roku sprawozdawczym istniało na terenie województwa 29 zakładów dla dzieci normalnych t.j. żłóbków i sierocińców / z 1167 wychowankami/, 2 zakłady dla dzieci anormalnych.głuchoniemych lub umysłowo upośledzonych /193 wychowanków/ i 13 dziecińców t.j. zakładów opieki częściowej, do których uczęszczało 372 dzieci w wieku przed-

szkolnym.Poza tym w istniejących na terenie województwa 2-ch domach noclegowych dla młodzieży w Toruniu i Grudziądzu udzielono 7516 noclegów płatnych i 736 bezpłatnych.

Koszt dziennego utrzymania dziecka wynosił w :

a/samorządowych zakładach normalnych . . . . .od 0,80 do 1,99 zł

b/prywatnych zakładach normalnych był nieco wyższy, wyjątkowo tylko w jednym zakładzie prywatnym /w Otłoczynie/koszt ten wynosił . . . . 2,75 "

c/zakładach dla anormalnych. .od 2,- do 2,40 "

d/dziecińcach . . . . od 0,12 do 0,15 zł

e/koszt noglegu w domach noclegowych. . . . . 0,20 "

z posiłkiem wieczornym i rannym około . . . . 0,50 "

W rodzinach zastępczych lub w opiece zleconej było umieszczonych 802 dzieci,w tym ok.75 % nieślubnych.Opłata miesięczna za dziecko wynosiła od 5 do 25 zł.

Ogródki Jordanowskie - poza już istniejącymi w Tczewie i Toruniu - znajdowały się w stadium organizacji jeszcze w kilku innych punktach na Pomorzu,tak samo jak Kluby Młodzieży oraz t.zw.Izby zatrzymań.W okresie sprawozdawczym T-wo Przyjaciół Dzieci Ulicy w Warszawie przystąpiło do organizacji swych oddziałów na Pomorzu/przede wszystkim w Toruniu,Grudziądzu

i Gdyni/.Poza tym powstał w Toruniu oddział wojewódzki Komitetu Kongresu Dziecka.

Inne zakłady opieki społecznej.

W okresie sprawozdawczym było na Pomorzu:
25 zakładów dla starców i ułomnych z 807 pensjonariuszami, 3 misje dworcowe, które wydały 399 obiadów płatnych i 4706 bezpłatnych,
1 dom pracy przymusowej z 80 pensjonariuszami,
1 dom pracy dobrowolnej z 121 pensjonariuszami,
3 domy dla umoralnienia upadłych dziewcząt i kobiet ze 120 pensjonariuszkami,
482 gminnych domów ubogich z 4957 pensjonariuszami.

Sprawy inwalidów wojennych i wojskowych.

W dniu 31.XII.1937r. było na terenie województwa pomorskiego zarejestrowanych: 14066 inwalidów wojennych/w tym 1900 inwalidów, których utratę zdolności zarobkowej oceniono czasowo/ oraz 993 inwalidów wojskowych/w tym 432 czasowych/.

Zapomogi doraźne dla inwalidów, nie otrzymujących zaopatrzenia pieniężnego z uwagi na niski procent niezdolności zarobkowej, wyniosły w ciągu 1937r. kwotę 38.265 zł. W tym samym okresie skapitalizowało rentę 10 inwalidów na ogólną kwotę 22.846,?? zł., zaliczki zaś na rentę otrzymało 24 inwalidów na kwotę 21.285,60 zł.

Kolonie i półkolonie letnie.

Działalność Komitetów w zakresie opieki nad dziećmi i młodzieżą zachowała oprócz zasady powszechności również zasadę ciągłości, która miała na celu powiązanie akcji dożywiania dzieci w okresie zimowym z akcją kolonii i półkolonii. Powiązanie tych dwóch akcji jest niezbędne, aby efekty osiągnięte w okresie zimowym nie zostały zmarnowane w skutek przerywania pomocy w okresie przednówkowym, kiedy to dzieci potrzebują szczególnie intensywnego odżywiania.

Akcją kolonijną w okresie sprawozdawczym /1937r./ zostało objętych 9039 dzieci, w tym na koloniach wypoczynkowych, leczniczych oraz obozach - 6028, na półkoloniach 2811 dzieci.

Ogólny koszt powyższej akcji wyniósł 301.993,04 zł, który został pokryty w sposób następujący:

subwencja Min.Op.Społ.	27.500 zł
" Funduszu Pracy	35.000 "
" Wojew.Komitetu Pomocy Dzieciom i Młodz.	19.442 "
" Ubezpieczalni Społecznych	41.141,11 "
" związków samorządowych	12.424,64 "
opłaty rodziców	48.427,82 "
od instytucji i osób pryw.	102.816,99 "
różne i inne wpływy	15.849,91 "

B. Zdrowie publiczne.

Rozwój akcji zdrowotnej.

Stan opieki higieniczno-lekarskiej nad zdrowiem ludności Pomorza zarówno w dziedzinie lecznictwa, jak i profilaktyki oraz poprawy warunków zdrowotnych otoczenia nie odpowiada nowoczesnym wymogom w tej dziedzinie.

Główną przyczyną, opóźniającą dotąd rozwój organizacji służby i ochrony zdrowia na tutejszym terenie, było niedocenianie przez samorządy lokalne nowoczesnych zadań zdrowotnych, oraz nieufność i krytycyzm miejscowego społeczeństwa w stosunku do obecnych metod opieki higieniczno-lekarskiej nad zdrowiem ogółu, zwłaszcza zaś w stosunku do zagadnień medycyjny społecznej.

Zmiana nastrojów w społeczeństwie.

Dziś jednak należy stwierdzić, że z jednej strony pod wpływem systematycznego i wytrwałego uświadamiania i urabiania opinii publicznej dla celów medycyny współczesnej przez władze sanitarne, z drugiej - pod stale wzrastającym naporem potrzeb życiowych budzi się coraz wyraźniej zrozumienie konieczności oparcia organizacji służby i ochrony zdrowia na podstawach racjonalnych. W tych warunkach szybsze realizowanie postulatów zdrowotnych opóźnia głównie brak środków pieniężnych, gdyż samorządy nie są w stanie sprostać wzrastającym z roku na rok

wymogom zdrowotnym.

Wobec zwiększającego się stopniowo ogólnego uświadomienia o potrzebie rozszerzenia dotychczasowych ram akcji zdrowotnej, jak również osobistych starań i zabiegów Starostów i lekarzy powiatowych, określony przez Urząd Wojewódzki na r.1937 program sanitarny został w okresie sprawozdawczym wprowadzony w życie niemal w całości.

Organizacja służby zdrowia.

Organizacja służby zdrowia w wojew.pomorskim do roku 1937 opierała się wyłącznie na lekarzach powiatowych, z których trzej tylko /Morski, Wąbrzeski i Działdowski/ mieli do pomocy kontrolerów sanitarnych i tylko jeden /Morski/ pełnił funkcje naczelnego lekarza samorządu powiatowego; stałych lekarzy sanitarnych miejskich posiadały jedynie miasta Toruń, Grudziądz, Gdynia oraz Wejherowo.

W roku sprawozdawczym wszystkie samorządy powiatowe, z wyjątkiem jednego /Sępolno/, zgodnie z zaleceniem Urzędu Wojewódzkiego, poruczyły lekarzom powiatowym obowiązki naczelnych lekarzy samorządowych, co umożliwi każdemu z nich wzięcie bezpośredniego udziału przy układaniu budżetów sanitarnych i obronę tych budżetów na radach powiatowych, oraz przyczyni się przez skoncentrowanie wszystkich agend zdrowotnych w jednym ręku do usprawnienia administracji sanitarnej, jak również podniesie autorytet lekarza powiatowego wśród miejscowej ludności i wzmocni kontakt jego z mieszkańcami powiatu.

Przyznanie zapomogi rządowej w wysokości 500 zł miesięcznie na utrzymanie przy Ośrodkach Zdrowia pomocniczej służby sanitarnej umożliwiło wszystkim samorządom powiatowym,nieposiadającym dotychczas pomocniczego personelu lekarskiego,powołanie kontrolerów sanitarnych,co ułatwia lekarzom powiatowym nadzór zdrowotny w terenie.

Wobec stałego wzrostu ruchu handlowego i pasażerskiego w porcie gdyńskim i coraz większych w związku z tym możliwości zawleczenia od kraju chorób tropikalnych,w celu usprawnienia organizacji służby zdrowia i kontroli lekarskiej na obszarze portu wyjednano w roku sprawozdawczym nowy etat zastępcy lekarza portowego.

Z uwagi na to,że dotychczasowy brak stałej opieki hig-lek.w Obozie emigracyjnym w Gdyni, w którym w czasie sezonu koncentruje się do tysiąca ludzi, może grozić w razie wybuchu epidemii poważniejszymi następstwami, Urząd Wojewódzki wystąpił do Min.Op.Społ.z wnioskiem o wyjednanie stałego etatu lekarza Etapu emigracyjnego i powierzenie nadzoru nad działalnością jego Sanitariatowi Portowemu.

W celu jak najszerszego wykorzystania wybrzeża morskiego pod względem uzdrowiskowym i turystycznym zwiększono znacznie prawa i obowiązki pomocnika lekarza powiatowego w powiecie morskim; powierzono mu funkcje lekarza klima-

tycznego oraz troskę o stały rozwój tych uzdrowisk.

Stan samorządowej służby zdrowia powiększył się w r.1937 o 9 stałych lekarzy sanitarnych miejskich,pełniących jednocześnie obowiązki lekarzy szkół powszechnych,oraz o 4 kontrolerów sanitarnych.

Szpitalnictwo.

W dziedzinie szpitalnictwa uzyskano 180 nowych miejsc dla chorych wskutek odtworzenia szpitala powiatowego na 40 łóżek w Chełmży, uruchomienia przez Ubezpieczalnię Społeczną w Grudziądzu oddziału położniczo-ginekologicznego na 40 łóżek oraz ukończenia budowy szpitala zakaźno-kwarantanowego na 100 łóżek w Gdyni.

Przez skomasowanie szpitala miejskiego w Toruniu z b.lecznicą Diakoniss na Mokrem podniesiono znacznie dotychczasowy poziom higieny tego szpitala,tudzież uzyskano bardziej racjonalne rozmieszczenie chorych oraz pomieszczenie dla placówek medycyny zapobiegawczej i systematycznego przeszkalania położnych z całego terenu województwa.

Sprawa obniżenia taks kuracyjnych dla chorych zakaźnych,zwłaszcza na dur brzuszny i na gruźlicę rozpadową, nie znalazła dotąd u samorządów powiatowych,za wyjątkiem powiatu świeckiego, należytego zrozumienia pomimo,że w praktyce codziennej utrzymanie dotychczasowych opłat na od-

działach zakaźnych nie osiąga celu, gdyż zazwyczaj wydziały powiatowe zmuszone są wskutek niewypłacalności chorych w większości wypadków skreślać połowę zadłużenia.

Medycyna zapobiegawcza.

Na polu medycyny zapobiegawczej, dzięki wspólnym wysiłkom Urzędu Wojewódzkiego, samorządów i Ubezpieczalni Społecznych, zrobiono w r.1937 stosunkowo duży krok naprzód przez uruchomienie 40-stu nowych poradni społecznych, w tym 12 przeciwgruźliczych, 5-ciu przeciwjaglicznych, 6-ciu przeciwwenerycznych i 17-stu stacji opieki nad matką i dzieckiem, zwiększając tym samym dotychczasowy stan posiadania na tym odcinku o 64,5 %.

Usprawnienie działalności dawniej uruchomionych poradni.

Poza tym została znacznie usprawniona działalność dawniej uruchomionych poradni i ośrodków zdrowia przez połączenie pojedyńczych poradni zapobiegawczo-leczniczych we wspólnych lokalach/Chełmno, Działdowo, Wejherowo/, przez przeszkolenie 6-ciu lekarzy na kursach dla kierowników ośrodków zdrowia i 7-miu higienistek społecznych we wzorowym ośrodku zdrowia w Gdyni, oraz przez zwiększenie godzin pracy w poszczególnych poradniach oraz uzupełnienie sprzętu lekarskiego.

W powiecie chojnickim utworzono pierwszy rejon lekarski w Lipienicach, kierownikowi którego powierzono kierownictwo ośrodka zdrowia, obowiązki lekarza szkolnego oraz nadzór

policyjno-sanitarny w rejonie.

Pielęgniarstwo. W drugiej połowie r.1937 uruchomiono w Toruniu przy Szpitalu Miejskim pierwszy dwu-miesięczny kurs dla przeszkolenia kandydatek do zawodu pielęgniarskiego, oraz poddano egzaminowi państwowemu przeszło 200 pielęgniarek szpitalnych i higienistek społecznych.

Mając na celu usprawnienie oraz kontrolę prac personelu pielęgniarskiego w ośrodkach zdrowia i poradniach społecznych, utworzono etat wojewódzkiej instruktorki pielęgniarstwa.

Wreszcie przystąpiono do budowy gmachu pod miejski ośrodek zdrowia w Toruniu oraz dwuch budynków pod ośrodki zdrowia w Gdyni.

Propaganda. W r.1937 położono nacisk na propagandę zadań i celów medycyny zapobiegawczej, w pierwszym rzędzie wśród miejscowych lekarzy i działaczy społecznych w drodze rozpowszechnienia w terenie kilku prac z tej dziedziny.

Poza tym w celach propagandowych rozesłano do podręcznych bibliotek ośrodków zdrowia 300 popularnych broszur o treści higienicznej oraz 600 egzemplarzy sentencji i haseł zdrowotnych do umieszczenia na ścianach w poczekalniach i gabinetach lekarskich.

Umieszczono w prasie na terenie poszczególnych powiatów oraz częściowo ogłoszono przez Radio w Toruniu szereg artykułów propagando-

wych.

Duze usługi propagandowe oddała również uruchomiona w r.1937 przez Związek Ubezpieczeń Społecznych lotna wystawa higieniczna,którą zwiedziło łącznie około stu tysięcy osób.

Opieka higieniczno-lekarska i higieniczno-wychowawcza w szkołach.

Zakres stałej opieki higieniczno-lekarskiej w miejskich szkołach powszechnych został znacznie rozszerzony wskutek powołania 9-ciu lekarzy sanitarnych miejskich,którym powierzono jednocześnie obowiązki lekarzy szkolnych,oraz utworzenia przez samorządy nowych etatów tych lekarzy.

W celu ujednostajnienia prac i obowiązków lekarzy szkolnych miejskich i wiejskich Urząd Wojewódzki przystąpił wspólnie z przedstawicielami Kuratorium Pomorskiego do opracowania dla nich szczegółowego regulaminu.Dla zapoczątkowania w szkołach powszechnych opieki higieniczno-wychowawczej zobowiązano z początkiem roku szkolnego 1937/38 wszystkie higienistki społeczne w tych miejscowościach,gdzie są juz czynne ośrodki zdrowia i poradnie społeczne,do pełnienia w najbliszym promieniu tych placówek czynności higienistek szkolnych.

Filie Państw. Zakładu Higieny.

Na odcinku walki z chorobami zakaźnymi uzyskano nową placówkę naukową,w postaci filii Państwowego Zakładu Higieny w Gdyni; filia Zakładu w Toruniu została w r.1937 przeniesiona z ciasnego i niewygodnego pomieszczenia do nowego odpo-

wiedniego lokalu.

Program na przyszłość.

Na czoło programu sanitarnego w roku następnym wysuwa się troska o podniesienie poziomu opieki higieniczno-lekarskiej w szkołach powszechnych na wsi.

W tym celu postanowiono dążyć do powierzania czynności lekarzy szkolnych lekarzom umówionym do leczenia ubogich, a także częściowo kierownikom ośrodków zdrowia i poradni społecznych, jak również zmierzać do tworzenia rejonów lekarskich.

Jednocześnie będą czynione starania celem zwiększenia w miarę mozliwości budzetowych etatów lekarzy i higienistek szkolnych w osiedlach miejskich.

W walce z gruźlicą dla ułatwienia umieszczenia w szpitalach chorych na gruźlicę nieuleczalną w celu ratowania ich rodzin od zarażenia będzie wywarty większy nacisk na samorządy powiatowe oraz zarządy szpitali kongregacyjnych w kierunku obnizenia odnośnych taks leczniczych pod warunkiem utrzymania równowagi budzetowej.

Pomimo, ze akcja w zakresie profilaktyki zdrowotnej w roku 1937 zrobiła znaczne postępy, woj. pomorskie stoi jednak na tym polu, w porównaniu z wielu innymi województwami oraz z potrzebami czasu, jeszcze daleko w tyle.

Dlatego też w roku przyszłym będą podwojone wysiłki w kierunku dalszej rozbudowy placówek medycyny zapobiegawczej, w pierwszym zaś rzędzie Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem, oraz budowy przez samorządy własnych domów na ośrodki zdrowia.

Jednocześnie postanowiono zmierzać do skoordynowania prac instytucji zapobiegawczych z działalnością szpitali powszechnych oraz organów opieki społecznej.

W zwalczaniu chorób ostro-zakaźnych będzie się posługiwało w dalszym ciągu szczepieniami zapobiegawczymi przeciw błonicy i durowi brzusznemu, przy czym w miejscowościach objętych lub zagrożonych durem brzusznym, główną uwagę zwróci się na akcję porządkowo sanitarną, oraz na propagandę.

Nadzór sanitarny zarówno nad żywnością, jak i w dziedzinie policji sanitarnej powinien być przez lekarzy powiatowych znacznie rozszerzony i usprawniony.

W dziale ratownictwa sanitarnego oraz obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej dołoży się starań do wprowadzenia w życie nakreślonego programu.

Rozpoczęta propaganda zdrowotna będzie kontynuowana z przeniesieniem jej stopniowo na tereny wiejskie.

Główny przy tym nacisk położy się na higienę odżywiania, rozpoczynając reformę żywienia od szpitali powszechnych, zakładów opiekuńczych oraz kolonii i półkolonii letnich dla dzieci i młodzieży.

Poza tym w roku 1938 było planowano zwołanie zjazdu Dyrektorów szpitali dla omówienia najżywotniejszych potrzeb szpitalnictwa, oraz ogólno polskiego zjazdu lekarzy w Gdyni celem zainteresowania ogółu lekarskiego z klimatycznymi i uzdrowiskowymi walorami Wybrzeża.

VII. Rolnictwo i reformy rolne.

A. Opieka nad rolnictwem.

Sytuacja rolnictwa.

Rok gospodarczy 1937/38 był nagół niepomyślny dla rolnictwa pomorskiego na skutek serii klęsk żywiołowych, a mianowicie wymarznięcia ozimin, koniczyn i lucerników wobec bezśnieżnej i mroźnej zimy, gradobicia i ulewnych deszczów w powiecie morskim i częściowo kartuskim, letniej posuchy w szeregu powiatów północnych i zachodnich oraz niepomyślnej pogody podczas żniw. Również hodowla znalazła się w niepomyślnych warunkach na skutek braku paszy i niskich cen na bydło i trzodę. Jedynie wyjątkowo dobry urodzaj okopowych /w szczególności ziemniaków/ odbijał się korzystnie na ogólnym tle ciężkiej sytuacji rolnictwa pomorskiego.

Pomoc państwowa dla rolnictwa.

Władze państwowe, zdając sobie dokładnie sprawę z sytuacji, jaka powstała w 1937r. dla rolnictwa pomorskiego starały się przez użycie wszelkich posiadanych środków zapobiec ujemnym jej skutkom i pomóc rolnictwu w zachowaniu równowagi gospodarczej oraz w przetrwaniu trudnego okresu gospodarczego. W tym celu w roku

gospodarczym 1937/38 uruchomiono z róznych zródeł następujące kredyty:

a/wiosną 1937r. rolnictwo pomorskie otrzymało kredytów na ogólną sumę 1.655.000 zł, powiaty morski i kartuski dotknięte klęską gradobicia dostały ponadto 140.000 zł, kredytów w naturze w postaci ziarna siewnego, ziemniaków, pasz i nawozów sztucznych. Łączna suma rozprowadzonych kredytów wiosennych wyniosła zł. 1.975.000. nie licząc 325 ton saletrzaku po cenie znizonej o 1/3.

b/Jesienią 1937r. uruchomiono kredyty:

1. 1.000.000 zł dla północnych powiatów, z czego 782.000 w naturze/ 3096 ton żyta i 114 ton pszenicy/,
2. 350.000 zł 4%-owego kredytu ulgowego
3. 30.000 " kredytu bezprocentowego towarowego
4. 110.000 " kredytu ulgowego dla osadników
5. 3.000 " dotacji Ministerstwa Rolnictwa
6. 350.000 " kredytu ulgowego na paszę

c/wiosną 1938r. uruchomiono:

1. 110.000 zł kredytu bezprocentowego na odrobek przy robotach publicznych/dotacje Min.Rol.i Ref.Rol./
2. 500.000 zł kredytu ulgowego /4%/ na zasiewy wiosenne, w czym po 100.000 zł dla powiatów kościerskiego i starogardzkiego.

Ogółem w roku 1937/38 uruchomione kredyty wyrazają się liczbą blisko czterech i pół milionów złotych,nie licząc wiosennej pomocy nawozowej po cenie znizonej.

Ponadto władze państwowe przyszły z pomocą rolnictwu w postaci prolongaty kredytów wiosennnych 1937r.

Żądanie generalnej prolongaty wysunięte przez organizacje rolnicze zostało odrzucone, ustalono natomiast,ze Państwowy Bank Rolny,po stwierdzeniu,ze niemozność spłacania kredytu nie wynika ze złej woli dłuznika,kredyt wiosenny 1937r. będzie prolongował wzgl.po jego spłaceniu udzielał nowego kredytu.

Poza tym Min.Roln.i Ref.Rolnych udzieliło bonifikat dwóch rat naleznych od osadników na sumę 500.000 zł.

Natomiast ze względów niezaleznych nie udało się załatwić w roku sprawozdawczym sprawy rewizji cen nawozów sztucznych.

Następnie udzielono ulg podatkowych w podatku gruntowym / w r.1936 na kwotę 450 tys.zł., w r.1937 na kwotę 817 tys.zł./.Analogiczne ulgi w podatku gruntowym zastosowały równiez powiatowe związki samorządowe.

Dyrekcja Lasów Państwowych jaknajbardziej liberalnie traktowała problem ściółki,zarówno

w zakresie przydziału, jak i ceny, co w znacznej mierze przyczyniło się do wyrównania braku ściółki w gospodarstwach drobnych.

Dla dzierżawców majątków państwowych, wyjednane zostały ulgi w państwowym podatku gruntowym w tym sensie, że progresja nie jest obliczana w stosunku do całego areału gruntów państwowych w powiecie, lecz w proporcji do obszaru majątków.

Na cele oddłużenia osadnictwa Pomorze uzyskało ok. 5.900.000 zł. Udzielone dotychczas ulgi wyrażają się sumą około 900.000 zł; z tej kwoty oddłużone zostały również gospodarstwa z parcelacji Państw. Banku Rolnego, na których ciążyły znaczniejsze zobowiązania w stosunku do Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej. Pozostałe prace są w toku.

Popieranie rozwoju rolnictwa.

Działalność w dziedzinie popierania rozwoju rolnictwa polegała:

1/na sprawowaniu nadzoru nad gospodarką finansową i wykonaniem budżetu Pomorskiej Izby Rolniczej.

2/na nadzorze nad pracami dobrowolnych organizacyj rolniczych subwencjonowanych przez Pomorską Izbę Rolniczą,

3/na przeprowadzaniu lustracji prac tych instytucyj w terenie,

4/na uczestnictwie w zebraniach,konferencjach i posiedzeniach organów Pom.Izby Rolniczej i organizacyj rolniczych,

5/na organizowaniu akcji pomocy kredytowej dla rolnictwa dotkniętego klęskami zywiołowymi,

6/na nadzorze nad gospodarką rybną w wykonaniu ustawy rybackiej.

Działalność samorządu rolniczego/Izby Rolniczej/ w roku sprawozdawczym uległa dalszej rozbudowie,przy czym stwierdzono,ze gospodarka finansowa była oszczędna i celowa.

Budzet Pomorskiej Izby Rolniczej w roku sprawozdawczym wynosił;

1.w dochodach	zwyczajnych	zł.	1.091.167
"	"nadzwyczajnych	"	45.000
2.w wydatkach	zwyczajnych	"	1.094.626
	" nadzwyczajnych	"	136.000

W dziale nasiennictwa PIR rozszerzyła znacznie zakres swej pracy w dziedzinie kwalifikacji ziemiopłodów i tak; w 1936r. zakwalifikowano ziemiopłody w 366 gospodarstwach na obszarze 5.016,8 ha, w roku 1937 zaś w 501 gospodarstwach na obszarze 6.951,78 ha.

Najwięcej zakwalifikowano upraw ziemniaków, następnie zaś zbóz i łubinu słodkiego.

W dziale doświadczalnym prowadzono prace w 7 kołach doświadczalnych. Z wiosną 1937r. założono 175 doświadczalń ścisłych i 434 upraw próbnych z roślinami pastewnymi. Jesienią tegoż roku założono 94 doświadczalń ścisłych i 48 upraw próbnych z mieszanką poznańską. Poza tym prowadzi PIR normalne prace doświadczalne w Zakładzie Doświadcz. w Kończewicach.

W dziale łąkarskim PIR dzięki wydatnemu popueraniu tej gałęzi produkcji przez Ministerstwo Rolnictwa i Ref. Rolnych i Fundusz Pracy oraz przy pomocy dotacji z kredytów, znacznie rozszerzyła zakres swoich prac.

Najważniejsze prace łąkarskie szły w kierunku współpracy z referentami melioracyjnymi przy Starostwach, propagandy racjonalnego zagospodarowania łąk / 5000ha/, poradnictwa w zakresie kupna nasion, nawozów i narzędzi łąkarskich, pomocy przy zagospodarowywaniu łąk i pastawik z kredytów państwowych i za gotówkę oraz organizacji produkcji nasion traw / 10 ha/.

W dziale tym w roku sprawozdawczym pracował 1 inspektor łąkarski i 3 instruktorów na terenie 9 powiatów.

Przeprowadzono 76 kursów łąkarskich, w których wzięło udział 3.421 rolników, urządzono

60 pogadanek w kółkach rolniczych, założono 10 nowych pokazów z zasiewami traw i urządzono 40 pokazów nawozowych, 12 poletek pokazowych u osadników oraz 35 doświadczeń ścisłych z dawkowaniem azotu i porą stosowania kainitu.

Również szeroko propagowano akcję zaopatrywania się rolników i spółek wodnych w odpowiednie narzędzia łąkarskie.

W 1937r. założono 148,20 ha nowych łąk przy pomocy kredytu i 12,87 ha za gotówkę.

Podsiano i nawożono łąk starych przy pomocy kredytu 466,19 ha, za gotówkę 5,87 ha oraz uprawiono i nawożono łąk na kredyt 311,25 ha. Ogółem zagospodarowano ok.950 ha łąk.

W dziale ogrodniczym założono 363 sady handlowe w gospodarstwach powstałych z parcelacji.

Ponadto urządzono 7 pokazów owocarskich oraz zakwalifikowano 10 szkółek owocowych? w okresie sprawozdawczym prowadzono na kursach i odczytach propagandę racjonalnego użytkowania i pielęgnowania sadów.

W dziale ochrony roślin - poza normalnymi pracami w zakresie walki z chorobami i szkodnikami roślin - PIR kontynuowała akcję walki z rakiem ziemniaczanym przez stałą lustrację upraw i zaopatrywanie rolników w sadzeniaki

rako-odporne. Wiosną 1937r. rozprowadzono 12.280 q ziemniaków w 3534 gospodarstwach w 10 powiatach. Gospodarstwa nabywające ziemniaki rakoodporne korzystały częściowo z zasiłku Ministerstwa Rol. i Ref. Rolnych w sumie 8.000 zł, częściowo zaś z bezprocentowego kredytu 9-cio miesięcznego w sumie 51.588 zł, rozprowadzonego przez Oddziały Państw. Banku Rolnego.

W związku z tym została zakończona planowa akcja rozprowadzania ziemniaków rakoodpornych w 8-u powiatach i południowej części pow. grudziądzkiego/pow. morski ukończono w 1936r./

W dziale zalesiania nieużytków dokonano zalesienia na obszarze 314 ha na terenie 16 powiatów i 99 miejscowości. Ponadto w roku sprawozdawczym założono 43 szkółek na powierzchni 220 arów.

Z wiosną 1938r. zaprojektowano zalesienie dalszych 160 ha nieużytków.

W zakresie wytwórczości zwierzęcej, pomimo przeszkód w racjonalnym rozwoju tej gałęzi z powodu niebywałego braku paszy oraz złej koniunktury gospodarczej, akcja zmierzająca do racjonalizacji hodowli prowadzona była w dotychczasowym tempie.

W dziale hodowli koni prace kontynuowane były przez Związki Hodowli Koni i Inspektorat chowu koni Pom.Izby Roln.

Prace tych instytucyj polegały na przeprowadzaniu licencyj ogierów i klaczy,organizowaniu pokazów i t.p.W roku sprawozdawczym zalicencjonowano 270 ogierów,w tym 171 szlachetnych i 99 pogrubionych.Stan ten pod względem ilościowym jest zadawalający,pod względem jednak jakościowym pozostawia duzo do zyczenia.

Z okacji spędów ogierów urządzono premiowanie wybitnych klaczy właściańskich.Nagrodzono 17 klaczy / po 150 zł/.Akcja ta wzbudziła duze zainteresowanie i zapobiegnie wysprzedazy klaczy na targach remontowych, a tym samym przyczyni się do stopniowego tworzenia właściańskich ośrodków tej hodowli.

Dzięki wzmożonej akcji hodowlanej ilość członków Pom.Związku Hodowców Konia Szlachetnego wzrosła z 321 do 452 członków,zaś liczba zarejestrowanych klaczy z 960 do 1448,przy czym mniejsza własność rolna stanowi obecnie 60 % ogółu członków.Ilość członków Stow.Hodowców konia zimnokrwistego wzrosła z 22 do 34, a ilość klaczy ze 180 do 288.

Poza tym Pomorski Związek Hodowców konia szlach. importował dla swoich członków 6 ogierów z Prus Wschodnich oraz zorganizował regionalny pokaz koni remontowych w Toruniu

i uczestniczył ze stawką 18 koni na ogólno polskiej wystawie koni remontowych w Lublinie.

W dziale hodowli bydła przeprowadzono na mocy ustawy o nadzorze nad hodowlą bydła licencję stadników w 12 powiatach,w tym w pow.brodnickim,działdowskim i grudziądzkim po raz pierwszy.

Z przedstawionych przed Komisję 4.247 stadników przyjęto 3.178 sztuk,uznano za nieodpowiednie do hodowli 1.069 sztuk.

Na terenie powiatów,w których licencja odbywa się już od kilku lat,ilość stadników przyjętych jak i przedstawionych z pochodzeniem stale wzrasta.W niektórych gminach Komisje przyjmują rozpłodniki prawie w 100%.

Łącznie z licencją Komisje przeprowadzały premiowanie buhajów w pow. chełmińskim, wąbrzeskim,toruńskim i sępoleńskim.

W 1938/39r. wprowadzona zostanie na terene powiatów: chojnickiego i lubawskiego na podstawie uchwał rad powiatowych ustawa o nadzorze państwowym nad hodowlą bydła.

Ze względu na trudną sytuację rolnictwa, sprawa opłat za buhaje nieuznane na terenie powiatów,gdzie opłaty obowiązują, traktowana była bardzo liberalnie.Wszystkie wnioski rolników o prolongatę terminu pozbycia się buhajów zostały załatwione przychylnie w celu

dania możności wytuczenia sztuk,przeznaczonych na rzeź.

Zapotrzebowanie na stacje stadników zwłaszcza w okolicach uboższych i wśród osadników,gdzie dotychczas korzystano ze stacji w małym stopniu,znacznie wzrosło.

W okresie sprawozdawczym założono 35 stacyj,a zlikwidowano 26.W dn.1 stycznia 1938r. czynnych stacyj było 126. Część zakupionych na stacje buhajów pochodziła z hodowli włościańskiej.

Tworzenie nowych stacyj natrafia na trudności ze względu na szczupłe fundusze preliminowane na ten cel przez powiatowe związki samorządowe.

Obór zarodowych na Pomorzu zakwalifikowano ogółem 39.

Zapoczątkowano akcję konkursu wychowu buhajków w trzech gminach.

Kontrola mleczności wykazała dalszy postęp w hodowli bydła.

Przeciętna roczna wydajność mleka w oborach, prowadzących kontrolę, w 1935/36 wynosiła 3.409 kg mleka przy 3,25 % tłuszczu, zaś w 1936/37r. - 3.526 przy 3,27 % tłuszczu.

Poza tym w celu rozpowszechnienia wśród drobniejszych rolników wiedzy z zakresu żywienia

zwierząt przystąpiono do organizowania poradni żywieniowych przy mleczarniach.

W dziale hodowli trzody chlewnej akcję popierania hodowli prowadziła Pomorska Izba Rolnicza i Pomorski Związek Hodowców trzody chlewnej. Zapotrzebowanie bekoniarni pomorskich zaspakajane było przez rolnictwo w 100 % z wyjątkiem kilkutygodniowego okresu letniego. Jakość materiału bekonowego w roku sprawozdawczym znacznie pogorszyła się, a to wskutek braku paszy treściwej i nadmiernego przekarmiania zwierząt zielonkami.

Na jesieni 1937r. podaz trzody chlewnej na rynkach i na spędach znacznie wzrosła i spowodowała spadek cen. Na zwiększenie się podazy nie bez powaznego wpływu pozostało znaczne zmniejszenie odbioru świń przeznaczonych na konserwy.

W okresie sprawozdawczym postawiono 87 stacyj knurów i 151 stacyj maciorek. Popyt na maciorki stacyjne był duzy i przewyzszał znacznie mozliwości subwencjonowania kupna przez Izbę. Zorganizowano 4 pokazy trzody chlewnej oraz jeden konkurs chlewni.

Producenci bekonów zostali zorganizowani w 5 okręgowych stowarzyszeniach/w Lubawie,

Kościerzynie, Swieciu, Grudziądzu i Brodnicy/. Celem stowarzyszeń jest akcja, zmierzająca do opanowania przemysłu przetwórczego mięsnego na Pomorzu.

Ogólna ilość kół producentów trzody chlewnej stanowi 300 ogniw i zrzesza ponad 9.000 gospodarstw. Pomorski Związek Hodowców trzody chlewnej obok prac o charakterze czysto hodowlanym w okresie sprawozdawczym prowadził szerszą akcję rozprowadzania zarodowego materiału hodowlanego. Do ksiąg zarodowych trzody chlewnej zapisano ogółem 242 szt. W 1937r. importowano z Anglii 3 knury zarodowe.

W dziale hodowli owiec akcja zmierzająca do podniesienia hodowli była prowadzona w odniesieniu do drobnostadnej hodowli bezpośrednio przez Pomorską Izbę Rolniczą, a w odniesieniu do wielkostadnej przez Pomorski Związek Hodowców Owiec ściśle współpracujący z Izbą.

W 1937/38r. uruchomiono 55 nowych stacyj tryków, przeprowadzono 24 pokazy owiec, w których brało udział 626 rolników z 1890 owcami, założono 5 nowych konkursów jagniąt, zorganizowano 3 nowe koła hodowców owiec, przeprowadzono licencję 540 sztuk, oraz zorganizowano 23 kursy oświatowe na terenie kół.

Ponadto pośredniczono w zbycie materiału hodowlanego do województw centralnych. W hodowli tej stwier-

dzono w dalszym ciągu jakościową poprawę materiału hodowlanego,co należy przypisać większemu zainteresowaniu się rolników tą hodowlą oraz wpływowi tryków stacyjnych i maciorek konkursowych.

Popyt na tryki w okresie sprawozdawczym był większy,aniżeli w latach ubiegłych wskutek zakupywania tryków przez hodowców województw centralnych.Przeciętne ceny tryków merinos - precoce wynosiły od 300 do 600 zł, a ceny tryków "Ile de France " przeciętnie około 450 zł.

Swiadectw krajowego pochodzenia wełny Pom. Izba Rolnicza wystawiła 347 na 134.765 kg wełny. Pom.Związek Hodowców owiec liczy 128 członków, których owczarnie posiadały około 28.000 macior.

W dziale hodowli drobnego inwentarza prowadzona była praca 18 gospodarstw zarodowych drobiu.

Ponadto zorganizowano 40 stacyj gąsiorów i współdziałano w zbycie materiału zarodowego do innych województw, oraz przy eksporcie gęsi za granicę.

W dziale hodowli pszczół pracował z dobrymi wynikami Pomorski Związek Pszczelarski,szerząc propagandę uprawy roślin miododajnych za pośrednictwem wydawnictw "Kłosów" i "Pasieki Pomorskiej" oraz radia.

Poza tym organizowano akcję zaopatrywania pszczelarzy w cukier skażony w ilości 1000

kwintali, akcję walki z chorobami pszczół oraz akcję zbytu miodu i wosku przez uruchomienie składnicy w Toruniu.

Pom. Związek Pszczelarski liczył 68 oddziałów z 1800 członkami.

W dziale mleczarstwa w zakresie nadzoru nad zakładami mleczarskimi przeprowadzono na podstawie ustawy o mleczarstwie, rejestrację 253 zakładów. Wśród maślarń wywozowych zostało zapisanych do cz. I rejestru wywozowego/ masło niestandartowe/ 10 maślarń, do cz. II rejestru/masło standartowe/ 64 mleczarń.

Izba odmówiła zarejestrowania 11 zakładów jako nieodpowiednio urządzonych.

Skreślono z rejestru 14 zakładów za nieusunięcie braków w określonym terminie.

W ciągu roku sprawozdawczego zlustrowano 318 zakładów.

Akcja rejestracyjna zakładów mleczarskich przyczyniła się do podniesienia urządzeń technicznych przede wszystkim zakładów średniej wielkości i prywatnych. Zakłady spółdzielcze pod względem technicznym były już przedtem na ogół należycie urządzone. Co do przebudowy struktury organizacyjnej przemysłu mleczarskiego na odcinku komasacji tak spółdzielczych, jak i prywatnych zakładów drobnych poważniejsze zmiany nie nastąpiły.

Jedynie w powiecie lubawskim opanowanym w zupełności przez prywatne zakłady mleczarskie,

społeczeństwo inicjuje ruch obronny,na razie za pośrednictwem spółdzielczych śmietanczarń,które mają planowo powstać na miejscu śmietanczarń prywatnych.

Poza tym czynione były w powiatach próby zorganizowania 3 okręgowych maślarni.

Pom.Izba Rolnicza rozpoczęła wstępne prace w kierunku zorganizowania i uruchomienia ośrodka serowarskiego w Ostrowitem k.Golubia. Ponadto w związku z ustawą o mleczarstwie została dokonana lustracja wszystkich serowni na Pomorzu celem dostosowania zakładów do wymagań racjonalnej techniki serowarskiej.

W celu wyszkolenia szwajcarów oborowych PIR. w 1937r. urządziła w Szkole Rolniczej w Pawłowie 10 dniowy kurs,w którym brało udział 14 dojarzy.

Akcja oświatowa.

W dziale szkolnictwa rolniczego Pomorska Izba Rolnicza prowadziła 6 szkół rolniczych niższych, 2 szkoły rolnicze żeńskie i 2 kursy zimowe dla gospodyń wiejskich.

Frekwencja uczniów i uczenic w 8 szkołach rolniczych i na kursach wynosiła 390 osób,co w stosunku do 1936/37r. / 277 osób/ stanowi wzrost o 40 %.

Personel męskich szkół rolniczych poza pracą w szkole prowadził szereg prac terenowych w zakresie produkcyj roślinnej i hodowlanej, przysposobienia rolniczego oraz sprawował kontrolę nad wykonaniem przez uczni zadań

praktycznych w semestrze letnim.

W dziale przysposobienia rolniczego prace rozpoczęło w 1937r. 351 zespołów z 2.447 uczestnikami, zakończyło natomiast 269 zespołów i 1540 osób. Procent wytrwałości wynosił 76,7 ; w porównaniu z rokiem ilość zespołów wzrosła o 21,7 %, a ilość konkursistów o 21 %.

Po zakończeniu pracy odbył się 1 pokaz powiatowy w Chełmzy i 47 pokazów rejonowych w 15 powiatach. Kursów dla przodowników i dla młodzieży Przysp. Roln. urządzono ogółem 9 i przeszkolono 364 osoby.

W dziale Kół Gospodyń Wiejskich prace prowadzone były przez Pomorskie Zrzeszenie Kół Gospodyń Wiejskich. Ogólna ilość Kół Gospodyń Wiejskich wynosiła 180 z ilością 3.324 członkiń w 15 oddziałach powiatowych.

Zrzeszenie rozwijało swe prace w następujących kierunkach:

1/przeprowadzono 15 konkursów ogródków warzywnych i kwiatowych, producentów drobiu, higieny i zdrowia,

2/przeprowadzono 83 kursów pieczenia, gotowania, szycia i t.p.,

3/przeprowadzono 1003 lustracji gospodarstw członkiń K.G.W.

4/zorganizowano 10 wycieczek krajoznawczych,

5/zorganizowano 16 wystaw i pokazów.

W dziale organizacji gospodarstw przodowniczych mniejszych powstałych z przebudowy ustroju rolnego pracowało w roku sprawozdawczym: jeden inspektor, 11 instruktorów i 4 pomocników instruktorów.

Akcja organizacji obejmowała:

1/108 gospodarstw pod opieką indywidualną w 63 miejscowościach

2/ 1590 gospodarstw pod opieką zbiorową w 86 miejscowościach

3/ 1271 gospodarstw pod opieką terenową w 69 miejscowościach

4/ 22 zespołów organ.gosp.w 18 miejscowościach.

Pod opieką terenową ściślejszą pozostawało 46 miejscowości,w których prowadzono 58 zespołów przysposobienia rolniczego i 8 zespołów kunkursów drobiowych.

Z gospodarzy objętych opieką 71 prowadzi rachunkowość rolniczą.Związano 28 kół producentów trzody chlewnej i 31 kół gospodyń wiejskich.Wszyscy gospodarze należą do terytorialnych Kółek Rolniczych.

Rybactwo. Podział wód otwartych na obwody rybackie przeprowadzono na przestrzeni 130 klm.rzek oraz 3.100 ha jezior w dorzeczu rzeki Brdy, ponadto opracowano projekty podziału w dorzeczu rzek Brdy,Mątawy i Wierzycy.

Utworzone obwody rybackie są użytkowane przez spółki rybackie / 40% /, obwody rybackie własne / 30%/. oraz obwody wydzierżawione / 30%/.

Zagospodarowanie obwodów odbywa się na podstawie planów opracowanych bądź przez Izbę Rolniczą,bądź to przez Urząd Wojewódzki.

Obok norm zarybieniowych i uregulowania wykonywania połowów zostały również utworzone obręby lub miejsca tarliskowe,mające na celu podniesienia

rybostanu wód otwartych.

Wylęgarnie ryb i ośrodki zarybieniowe w Gródku, Mylofie, Bydgoszczy i Bucharzewie dostarczały materiał zarybieniowy krajowy lub sprowadzony z zagranicy/węgorz, sieja/; również dostarczono odłowu narybku z jezior zagospodarowanych i dokonano przesadzenia go do zdewastowanych wód.

Ogółem dokonano zarybienia ikrą w ilości ca 14 milj. ziarn.

Zorganizowano straż rybacką na rzece Wiśle / 8 strażaków/.

Zorganizowano komisje kontroli rynków rybnych w sześciu miastach przy współudziale rybaków zawodowych.

Zorganizowano Rybacki Związek ochrony dzierżawców obwodów rybackich rzeki Wisły.

Obwody rybackie wydzierżawiano rybakom zawodowym, posiadającym zalety gospodarcze. Opinie o zaletach gospodarczych uzyskiwano przez PIR.

Przeprowadzono tygodniowy kurs rybacki w Bucharzewie oraz sporadycznie wygłaszano referaty na zebraniach rybackich.

B. Przebudowa ustroju rolnego.

Akcja parcelacyjna.

Główną formą przebudowy ustroju rolnego na terenie województw zachodnich jest parcelacja.

Ogółem rozparcelowano w okresie sprawozdawczym 11.501 ha gruntów, z tego 9.949 ha w trybie parcelacji rządowej /łącznie z majątkami państwowymi/, 275 ha w trybie parcelacji P.B.R. i 1.277 ha w trybie parcelacji prywatnej pod nadzorem władz ziemskich.

W wyniku parcelacji utworzono 858 samodzielnych osad, 183 osady rzemieślnicze i robotnicze oraz uzupełniono przez przydział działek gruntu 504 gospodarstw karłowatych do normy samodzielnych warsztatów rolnych. Z wykazów imiennych wykupiono w roku budżetowym 1937/38 - 55 obiektów o ogólnym obszarze 10.704 ha.

Parcelacja rządowa.

Jak wykazała praktyka, najzdrowszą z form przebudowy ustroju rolnego w sensie tworzenia nowych warsztatów rolnych jest parcelacja rządowa, gdyż Państwo oddaje nabywcy gospodarstwo już zorganizowane /zabudowane i obsiane/, traktując resztę ceny kupna gospodarstwa jako kredyt długoterminowy, rozłożony na wieloletnie spłaty przy niskim oprocentowaniu.

Koszt akcji siewnej łącznie z kosztem wykupu ozimin wynosił w roku sprawozdawczym 1937/38 - 271.720 zł. Urząd Wojewódzki przystąpił również do zorganizowania planowej akcji zakładania sadów osadniczych.

Techniczne przeprowadzenie tej akcji i nadzór nad sadownictwem osadniczym zostały powierzone Pomorskiej Izbie Rolniczej,która przez pierwsze 3 lata roztacza nad sadami fachową opiekę. [illegible] ucząc przez swoich fachowców jak osadnik ma drzewka pielęgnować i chronić przed szkodnikami.
W roku sprawozdawczym 1937/38 założono 363 sadów owocowych kosztem 26.974 zł.

Tworząc nowe warsztaty rolne w trybie parcelacji rządowej,Urząd Wojewódzki jednocześnie zabudowuje je z kredytów państwowych; koszta zabudowy są wliczane do ogólnego szacunku osady.

W roku sprawozdawczym zabudowano na koszt Skarbu Państwa 698 osad wznosząc ogółem 1923 budynków kosztem 5.965.000 zł,a mianowicie 683 budynków mieszkalnych/ w tym 172 murowanych/, 549 budynków inwentarskich/w tym 533 murowanych/, 132 budynków inwentarskich łącznie ze stodółką na osadach mniejszych /w tym 110 murowanych/ i 549 stodół drewnianych.

Poza tym pomoc Państwa na zabudowę nowych warsztatów rolnych przejawia się w formie udzielania pożyczek długoterminowych na zabudowę.
W roku sprawozdawczym udzielono tych pożyczek osadnikom na ogólną kwotę 160.541 zł.Wysokość pożyczek waha się w granicach 500 - 4.500 zł.
Udzielając pożyczek na zabudowę,Urząd Wojewódzki kontroluje ściśle zużycie tych pożyczek.

Ogółem wydatkowano w związku z przebudową ustroju rolnego z Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej w roku budz.1937/38 na pożyczki inwestycyjne i na zasiewy 335.490 zł.

Przy tworzeniu nowych warsztatów rolnych, zachodzi konieczność zaopatrzenia ich w wodę. W związku z tym na osadach powstałych z parcelacji Urząd Wojewódzki buduje studnie.

W zakresie regulacji prawa własności nowoutworzonych osad wydano 760 orzeczeń na przewłaszczenie osad na rzecz nabywców.

W wyniku parcelacji rządowej Urząd Wojewódzki musiał rozrachować się z odnośnymi gminami z tytułu zniesienia b.obszarów dworskich.

Z tego tytułu wypłacono gminom w okresie sprawozdawczym 23.980 zł gotówką oraz 448.933 zł w naturze tj. gruntami lub zabudowaniami.

Opieka nad osadnictwem.

Dalsze stadium pracy nad przebudową ustroju rolnego stanowi fachowa opieka nad utworzonymi gospodarstwami rolnymi, która należy do Pomorskiej Izby Rolniczej.

Pierwszą fazą stanowi t.zw.opieka zbiorowa, która rozpoczyna się zaraz po objęiu gospodarstw w posiadanie przez osadników.Trwa ona zasadniczo około 1 1/2 roku,a podlegają jej wszyscy osadnicy zbiorowo w danej miejscowości.

Polega ona na wspólnym opracowywaniu przez

osadników z instruktorem rolnym planu zagospodarowania osad.

Drugą fazą stanowią t.zw.opieka indywidualna i opieka zespołowa,które prowadzi się równolegle przez przeciąg 3 lat.Polegają one: na wyborze w danej miejscowości gospodarstwa przodowniczego i zajęciu się nim w najdrobniejszych szczegółach gospodarstwa/opieka indywidualna/ wzgl.tworzeniu z kilku gospodarstw zespołów dla przepracowania ściśle określonych zagadnień /np.racjonalnej hodowli drobiu/.

Poza tym są urządzone konkursy z nagrodami dla wyrózniających się gospodarstw w danym dziale produkcji rolnej,kursy zimowe i pogadanki w kółkach rolniczych itd.Jest to t.zw.opieka terenowa, która trwa około 3 lat i obejmuje wszystkich osadników.

Po ukończeniu przeszkolenia fachowego osadników przez Pomorską Izbę Rolniczą dalszą pracę w zakresie tak kultury rolnej,jak i wyrobienia społecznego przejmują stopniowo Towarzystwa Rolnicze Powiatowe.

Zamierzenia na przyszłość.

Na rok budzetowy 1938/39 planowano:

1/wykonanie parcelacji gruntów przymusowo wykupionych z wykazów imiennych oraz zabudowę nowych osad,

2/rozparcelowanie ca 1460 ha gruntów z domen państwowych i prace budowlane jak wyzej,

3/przymusowy wykup gruntów w ilości do 19.188 ha z wykazu imiennego 1938r. oraz około 2.852 ha z dawnych wykazów imiennych i akcję siewną na gruntach wykupionych.

W związku z przyłączeniem 4 powiatów z województwa warszawskiego oprócz prac wyżej wymienionych przewiduje się:

1. komasację w 34 obiektach,
2. drobne regulacje jak: podział wspólnot gromadzkich, likwidację serwitutów i t.p. w 64 obiektach.

C. Służba weterynaryjna.

Walka z zaraźliwymi chorobami zwierzęcymi.

Spośród chorób trzody chlewnej największej strat spowodował pomór i zaraza świn. W celu opanowania tej choroby zastosowywano w jaknajszerszej mierze szczepienia ochronne na koszt Państwa, wzgl. likwidowano ogniska zarazy przez wybijanie sztuk chorych i podejrzanych. W roku sprawozdawczym padło wzgl. ubito 536 świń, za które wypłacono odszkodowań i zapomóg na ogólną sumę 15.440 zł.

Notowano również dość częste wypadki zarazy dziczyzny i bydła rogatego. Wskutek tej choroby padło 33 koni. 88 sztuk bydła i 5 owiec. Wypłacone zapomogi wyniosły 13.363,75 zł.

Na początku roku 1937 wybuchła w dwóch majątkach powiatu chełmińskiego bardzo niebezpieczna choroba koni, mianowicie niedokrwistość zakaźna. Dzięki energicznej akcji oba ogniska

Pryszczyca i walka z nią.

Na skutek pojawienia się w jesieni 1937r. pryszczycy na terytorium Rzeszy Niemieckiej, województwo pomorskie zostało w wysokim stopniu zagrożone przedostaniem się tej zarazy na własny teren.

Wobec tego został wydany cały szereg zarządzeń uchronnych, jak utworzenie wzdłuż granicy polsko-niemieckiej okręgu zagrożonego pryszczycą, wstrzymanie ruchu granicznego zwierzętami racicowymi, drobiem oraz wszelkimi przedmiotami mogącymi przewlec zarazę, ograniczenie ruchu osobowego przez granicę Państwa oraz przymus badania zwierząt racicowych przy załadowaniu i wyładowaniu na stacjach kolejowych i przystaniach wodnych.

W ten sposób zdołano powstrzymać przedostanie się pryszczycy aż do połowy lutego 1938r. Pierwszy wypadek pryszczycy został stwierdzony 19.II.1938r. w Zalesiu, w pow. toruńskim, następny zaś 26.III.br. w Bocieniu, również w pow. toruńskim. Innych przypadków pryszczycy na terenie tut. województwa nie stwierdzono. Dalszy rozwój pryszczycy na terenie województwa pomorskiego przypada na rok 1938/39 i będzie oświetlony w następnym sprawozdaniu.

W chwili obecnej należy nadmienić,że zarządzenia władz zdołały w ciągu lata br. zlokalizować zarazę w obrębie powiatów południowych woj. pomorskiego,tak że powiaty północne aż do października br./kiedy to pryszczyca przerzuciła się na tamt.teren/ mogły bez przeszkód eksportować materiał hodowlany i zaopatrywać bekoniarnie.Obecnie w powiatach południowych pryszczyca stopniowo wygasa.Są podstawy do przypuszczenia,że w roku przyszłym bądź wcale nie dojdzie do ponownego wybuchu pryszczycy / o ile tegoroczna zima będzie ostra/ bądź też zaraza ta będzie miała przebieg bardzo łagodny.

zarazy udało się opanować i zlikwidować przez wybicie koni chorych i podejrzanych,za które wypłacono odszkodowanie w sumie 22.326 zł.

Przeprowadzono również masowo maleinizację koni.Wykazała ona,że nosacizna koni należy do rzadkości na naszym terenie.Stwierdzono ją bowiem tylko w 4 wypadkach.

W roku sprawozdawczym przeprowadzono masową tuberkulinizację bydła rogatego.Badano ogółem 4.568 sztuk.W wyniku tej akcji ujawniono szereg ognisk gruźlicy otwartej,które natychmiast zlikwidowano.

Wielką rolę w opanowaniu zwierzęcych chorób zaraźliwych odgrywają przetwórnie padlin.Starano się więc,by w każdym powiecie znajdowała się przynajmniej jedna rakarnia.W r.1937 urządzono 4 nowe przetwórnie padlin,mianowicie w powiecie tczewskim, starogardzkim,kościerskim i chojnickim.

Badanie zwierząt rzeźnych i mięsa.

Dużą uwagę poświęcono sprawie badania zwierząt rzeźnych i mięsa.W związku z tym starano się obsadzać nawet małe obwody lekarzami weterynaryjnymi. W roku sprawozdawczym zbadano ogółem 535.000 sztuk zwierząt rzeźnych.Celem podniesienia stanu sanitarnego miejsc uboju zwierząt rzeźnych przeprowadzono szereg lustracyj.

Nadzór nad kuciem koni.

W zakres służby weterynaryjnej wchodzi również nadzór nad kuciem koni.Urządzono w ubiegłym roku po dwa 3-miesięczne kursy.Odbywały się one pod nadzorem powiatowych lekarzy wet.cywilnych szkołach kucia koni w Toruniu,Chełmnie,Grudziądzu,Starogardzie,Koronowie i Inowrocławiu.

D. Ochrona lasów.

Dane ogólne.

Ogólny obszar lasów prywatnych i samorządowych wynosił w granicach województwa w końcu roku 1937/38 — 103.038 ha.

Cechą charakterystyczną lasów niepaństwowych jest ich duże rozdrobnienie, a mianowicie:

lasów do 30 ha obszaru	jest	23.424	ha	w 4569	gosp.
" od 31-150 ha	"	18.007	"	" 281	"
" " 151-500 ha	"	23.906	"	" 90	"
ponad 500 ha	"	37.701	"	" 33	"

Stan zagospodarowania lasów większej własności określić można jako dobry. W gorszym natomiast stanie są lasy drobnej własności ze względu na wielkie ich rozdrobnienie i niezamożność właścicieli.

Powierzchnia lasów zagospodarowanych na podstawie zatwierdzonych przez władze ochrony lasów planów lub programów gospodarczych wynosiła 74.183 ha, powierzchnia zaś lasów uznanych za ochronne 62.660 ha.

Działalność władz ochrony lasów.

W okresie sprawozdawczym:

1/ uznano za ochronne 22.844 ha lasów

2/ zatwierdzono planów i programów gospodarczych dla 14.045 ha lasów

3/ wyrąbano na podstawie planów lub programów gospodarczych i specjalnych zezwoleń władz ochrony lasów 831 ha drzewostanów,

4/nakazano zalesienie 2.434 ha gruntów leśnych /halizn i zrębów/,

5/stwierdzono zalesienie 2.491 ha,pozostało zaś jeszcze do zalesienia 2.921 ha.

Nadto władze ochrony lasów zajęły się przy współudziale Wydziałów Powiatowych,Pomorskiej Izby Rolniczej i Dyrekcji Lasów Państwowych akcją zalesienia nieużytków na terenie drobnej własności rolnej.Nieużytków tych zalesiono 314 ha.

Zamierzenia.

Na rok 1938/39 planowano:

1/podniesienie stanu zagospodarowania lasów drobnej własności przez zorganizowanie w porozumieniu z Pomorską Izbą Rolniczą możliwie najtańszego wykonania dla tych lasów programów gospodarczych,dostarczenie taniego materiału do zalesień halizn i zrębów oraz odpowiednie zorganizowanie zbytu drewna,

2/zorganizowanie przy współpracy Pomorskiej Izby Rolniczej i Dyrekcji Lasów Państwowych, w szerszych niż dotychczas rozmiarach,planowej akcji zalesień nieużytków,głównie na terenie drobnej własności rolnej w miarę możliwości finansowych Wydziałów Powiatowych,

3/kontrola wyrębów oraz kontrola nakazanych zalesień zrębów i halizn.

E. M e l i o r a c j e .

Dane ogólne_

W roku sprawozdawczym na terenie województwa pomorskiego wydatkowano następujące sumy na roboty wodno-melioracyjne.

1.z Państwowego Funduszu Melioracyjnego	15.000 zł
2.z Funduszu Inwestycyjnego	130.000 "
3.z Funduszu Pracy	451.594,30
4.z kredytów Min.Komunikacji	15.000 "
5.z Fund.Obrot.Ref.Rolnej:	
a/na prace melioracyjne w związku z parcelacją.....….............	213.205,99
b/na budowę studni na osadach.....	285.381,32
6.z dz.2 § 11 poz.3 budz.MR i RR	37.000 "
7.z kredytów samorządowych.......	54.393 "
8.wkłady gotówkowe członków spółek wodnych i związków wałowych	33.000 "
razem:	1.234.574,61 zł

Na terenie powiatów województwa pomorskiego w granicach przed dniem 1.IV.1938r. znajdowało się 6 referatów wodno-melioracyjnych. Referenci, obok kontroli istniejących urządzeń melioracyjnych oraz pełnienia czynności wodno-administracyjnych, kontrolowali roboty wykonywane przez samorządy i spółki wodne oraz prace publicznych przedsiębiorstw melioracyjnych.

Melioracje publiczne.

Melioracje publiczne, polegające na regulacji rzek i kanałów o większym znaczeniu dla celów rolniczych oraz budowie wałów przeciwpowodziowych, finansowane były przez fundusze państwowe, samorządowe i prywatne.

Roboty wykonywano pod bezpośrednim nadzorem Urzędu Wojewódzkiego w 10 obiektach na obszarze 6600 ha. Należą tu:

regulacja rzek na długości	21.190 mb.
regulacja rowów i kanałów na dług.	52.997 "
obwałowanie rzek na dług.	2.792 "

W dwóch obiektach położonych nad morzem zatrudniono około 800 więźniów.

Na pozostałych robotach starano się zatrudniać jak największe ilości bezrobotnych, skierowanych przez Ekspozytury Funduszu Pracy.

Ogółem wykonano 1.045.000 mtr obliczeniowych kosztem 610.300,81 zł. Koszt 1 m. obl. wyniósł zatem ok. 58 groszy.

Melioracje szczegółowe płatne z Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej.

Roboty wykonawcze prowadzono w 22 obiektach na obszarze 3324 ha i wykonano 248.607 mtr. obliczeniowych kosztem 174.205,99 zł. Koszt m. obl. wyniósł około 70 gr.

Ponadto wykonano zdjęcia szczegółowe w 19 obiektach na obszarze 3.565 ha, oraz projekty w 18 obiektach na obszarze 2.721 ha.

Prócz tego przeprowadzono 19 szacunków torfów i niezamortyzowanych nakładów melio-

racyjnych na obszarze 2.704 ha oraz 52 ekspertyz melioracyjnych i hydrotechnicznych na obszarze 11.541 ha.

Roboty prowadzone przez samorządy i spółki wodne.

Roboty prowadzone przez samorządy i spółki wodne wykonywane były w 13 obiektach. Wykonano ogółem 275.000 mtr.obl.kosztem około 245.961,25 zł. Były to w większości wypadków roboty konserwacyjne.

Roboty te częściowo finansowane były z kredytów Ministerstwa Rol.i Ref.Rolnych, częściowo z kredytów Min.Komunikacji, reszta zaś z wkładów własnych zainteresowanych i dotacji Funduszu Pracy.

Konserwacja urządzeń melioracyjnych.

Stan urządzeń melioracyjnych w spółkach wodnych ulega coraz większej poprawie. Jedynie duże trudności sprawia gospodarka w spółkach, w których roboty zostały wadliwie wykonane, oraz w spółkach zadłużonych w Komunalnym Banku Kredytowym w Poznaniu, zwłaszcza gdy grunta należące do spółek zostały rozparcelowane, a przy parcelacji nie uregulowano odrazu tego zadłużenia.

Opieka nad ciekami wodnymi, nieobjętymi działalnością spółek wodnych, sprawowana jest przez powołane w tym celu gminne komisje wodne, które dwa razy do roku kontrolują stan cieków i przesyłają do władz nadzorczych sprawozdania i wnioski o ukaranie osób, niewywiązujących się należycie z obowiązków konserwacji.

Prace hydrotechniczne.

W związku z parcelacją gruntów państwowych wykonano w roku sprawozdawczym 516 studzień kopanych w 65 obiektach o łącznej długości 5.918,50 mb.kosztem 104.887,10 zł. Przeciętny koszt studni kopanej wyniósł 203 zł,a przeciętny koszt 1 mb.17,70 zł.

Prócz tego w 31 obiektach wykonano 98 studzień wierconych o łącznej głębokości 5.337,07 mb, kosztem 168.661,62 zł. Koszt 1 studni wyniósł około 1.720 zł, a przeciętny koszt 1 mb.- 31,50 zł.

Ponadto celem przygotowania materiałów do opracowania projektów parcelacyjnych,wykonano próbne wiercenia w 22 obiektach o łącznej długości ok.1.953,80 mb.kosztem 11.057,70 zł.

Zasadniczo wykonywano 1 studnię kopaną na 2 osady.W przyszłości Urząd Wojewódzki zamierza zaopatrzyć każdą osadę w studnię kopaną lub 3 - 4 osady w 1 studnię wierconą.

Zagospodarowanie łąk.

Prace w tym zakresie prowadzono wspólnie z Pomorską Izbą Rolniczą.

Pod nadzorem Izby zagospodarowano lub też podsiano nasionami trawy i nawozami sztucznymi ok.950 ha łąk kosztem ok.80.000 zł.

Studia i projekty melioracji podstawowych.

W 4 obiektach na obszarze 5380 ha wykonano studia i pomiary,przy czym korzystano tu ze współpracy Izby Rolniczej w ten sposób,że instruktorzy łąkarscy dokonali badań gleboznawczych,botanicznych i gospo-

darczych i są w toku opracowania odpowiednich sprawozdań.

Projekty wykonano dla 3 obiektów, z których jeden / przepust wałowy i stacja pomp/stanowi uzupełnienie dawnego projektu.

W roku 1937 założono 13 stacyj wodowskazowych, z których dwanaście jest czynnych i funkcjonuje dobrze. Dwie stacje założone zostały na jeziorach przepływowych, pozostałe zaś na rzekach.

V. Działalność Wojewódzkiego Biura do Spraw Finansowo-Rolnych.

Dane ogólne.

Wojewódzkie Biuro do Spraw Finansowo-Rolnych w Toruniu wykonuje swe zadania w zakresie porządkowania zobowiązań rolniczych bądź bezpośrednio, załatwiając sprawy związane z oddłużeniem poszczególnych warsztatów rolnych, bądź też za pośrednictwem swych organów powiatowych /delegatów powiatowych/. Ponadto Wojewódzkie Biuro sprawuje bezpośredni nadzór nad działalnością powiatowych urzędów rozjemczych.

Delegaci powiatowi.

Potrzeba powołania delegatów powiatowych Wojewódzkiego Biura we wszystkich miastach powiatowych Pomorza i przelania na nich części uprawnień Wojew. Biura dotyczących zobowiązań drobnych rolników, powstała w związku z trudnościami, na jakie napotykali drobni rolnicy, zwłaszcza zbyt oddaleni od siedziby Wojew. Biura i na skutek tego nie mający pełnych możliwości wykorzystania dobrodziejstw ustawodawstwa oddłużeniowego.

Delegaci powiatowi Wojewódzkiego Biura w roku budżetowym 1937/38 sporządzili dla władz i urzędów bądź osobiście bądź też za pośrednictwem biegłych mianowanych przez Wojewódzkie Biuro 297 szacunków i 129 opinii w sprawach oddłużeniowych, przyjęli 9344 osoby zgłaszające się po informacje oraz wygotowali 1145 podań i wniosków dla drobnych rolników. Niezależnie od tego delegaci powiatowi

zbadali sytuację gospodarczą 18 gospodarstw wiejskich w związku z akcją,podjętą przez Wojewódzkie Biuro w porozumieniu z Państwowym Bankiem Rolnym w celu przeprowadzenia sanacji nadmiernie zadłużonych gospodarstw drobnych,w drodze polubownych układów.Wszystkie prace delegatów powiatowych prowadzone były pod kontrolą Wojewódzkiego Biura,na podstawie regulaminu i zarządzeń przezeń wydawanych.

Powiatowe urzędy rozjemcze.

Będąc organem sprawującym nadzór nad powiatowymi urzędami rozjemczymi,Wojewódzkie Biuro dokonało w okresie sprawozdawczym 29 inspekcyj oraz rozpatrzyło 70 zażaleń na czynności tych urzędów,wydając każdorazowo konieczne zarządzenia. Ponadto wydało Wojewódzkie Biuro szereg zarządzeń zmierzających do usprawnienia działalności urzędów rozjemczych oraz czuwało w drodze przesyłania im szczegółowych wyjaśnień nad stosowaniem właściwej wykładni przepisów prawnych.

Powiatowe urzędy rozjemcze załatwiły w roku budżetowym 1937/38 ostatecznie 2898 spraw,na ogólną sumę 5.779.190,83 zł.Porównanie tych cyfr z danymi za rok budżetowy 1936/37 / 3663 spraw na sumę - 8.032.780,89 zł/ wskazuje na pewne osłabienie tego działu pracy nad oddłużeniem warsztatów rolniczych,spowodowane niewątpliwie tym,że powiatowe urzędy rozjemcze Pomorza spełniły już znaczną część swego zadania,przyczyniwszy się

wydatnie do uporządkowania zadłużenia rolniczego. W tych warunkach z dniem 1.IV.1938r. zlikwidowane zostały powiatowe urzędy rozjemcze w Kartuzach, Tczewie, Toruniu i Tucholi z równoczesnym przekazaniem ich kompetencji sąsiednim urzędom rozjemczym. Likwidacja dalszych urzędów rozjemczych, wykazujących słabsze nasilenie pracy, jest planowana na przyszłość.

Prace wykonywane bezpośrednio przez Wojewódzkie Biuro.

Do zakresu prac wykonywanych bezpośrednio przez Wojewódzkie Biuro należy prowadzenie działu informacyjnego o uprawnieniach i obowiązkach wynikających z ustawodawstwa oddłużeniowego, obsługującego bardzo licznych interesantów zarówno spośród dłużników jak i wierzycieli. Wspomniany dział pracy, poza stałym udzielaniem indywidualnych informacyj i porad, opracował w okresie sprawozdawczym szereg komunikatów, dotyczących akcji finansowo-rolnej, ogłoszonych za pośrednictwem miejscowych dzienników, prasy rolniczej oraz radia. Ponadto Wojew. Biuro prowadziło akcję informacyjną i propagandową za pośrednictwem swych przedstawicieli i delegatów, uczestniczących w większości rolniczych zjazdów terenowych. Działając jako organ opiniodawczy w sprawach oddłużeniowych, Wojewódzkie Biuro wydało w okresie sprawozdawczym 31 większych opinii o wartości i dochodowości poszczególnych gospo-

darstw wiejskich,po uprzednim przeprowadzeniu na miejscu koniecznych badań za pośrednictwem swych biegłych.Opinie te były podstawą do określenia przez właściwe władze i urzędy rozmiarów ulg, wynikających z postanowień ustawodawstwa oddłużeniowego.

Największy rozwój w okresie od dn.1.IV.1937r. osiągnęły prace Wojewódzkiego Biura w zakresie postępowania układowego.Większość tych czynności mających na celu doprowadzenie do porozumienia wierzycieli z dłużnikami,przeważnie nadmiernie zadłożonymi,Wojewódzkie Biuro wykonuje za pośrednictwem nadzorców,działających pod jego kierownictwem i ścisłym nadzorem.W okresie sprawozdawczym postępowaniem układowym objętych zostało 20 większych warsztatów rolnych oraz 33 spółdzielnie rolnicze.-

VIII. Sprawy komunikacyjno-budowlane.

A. Sprawy drogowe.

Drogi /dane statystyczne/.

W dniu 31 marca 1938r. ilość dróg publicznych o twardej i gruntowej nawierzchni, jakotez podział dróg /utrzymywanych kosztem Skarbu Państwa, Starostwa Krajowego, powiatowych związków samorządowych i miast wydzielonych/ na kategorie przedstawiały się na terenie województwa następująco:

Kategoria dróg	drogi o nawierzchni bitej	drogi o nawierzchni gruntowej	Łącznie dróg bitych i gruntowych
	km.		km.
Państw. wraz z dojazd. kol.	956,3	-	956,3
Wojewódzkie " "	696,5	-	696,5
Powiatowe " "	2754,3	23,7	2778,0
Ogółem	4407,1	23,7	4430,8

Przeciętnie przypada dróg powyzszych kategorji:

na 1000 mieszkańców 4,1 km.
na 1 km2 0,270 km.

Długość mostów i przepustów istniejących w ciągu dróg powyzszych kategorji wynosiła na dzień 31.III.1938r.

1/ na drogach państwowych	5239,10 mb
2/ " " wojewódzkich	615,00 "
3/ " " powiatowych	2050,90 "
Ogółem	7905,00 mb

co czyni 1,6 mb mostów na 1 km dróg.

Konserwacja /utrzymanie dróg/.

Drobny remont /pomniejsza naprawa i łatanie jezdni/ wykonany na drogach w okresie 1937/38-

przedstawia się ilościowo następująco:

Kategoria dróg:	Wykonana naprawa jezdni: szabrowych	bitumicznych	brukówych: przebrukowanie	łatanie
	km		m2	
państwowe	377,6	57,9	7828	6113
wojewódzkie	304,4	-	7357	2382
powiatowe	752,8	-	30909	17381
Ogółem wyremontowano	1434,8	57,9	46094	25876

Remont kapitalny / odnowa lub pogrubienie nawierzchni/ wykonany na drogach o twardej nawierzchni w okresie 1937/38 przedstawia się następująco:

Kategoria dróg:	Rodzaj i ilość wykonanych robót: odnowa powłok szabr.	poszerzenie jezdni	odnowa powłok nawierzni bitum.	% ogólnej długości dróg
	km			%
państwowe	30,7	0,8	7,0	3,21
wojewódzkie	19.0	13,8	-	2,70
powiatowe	55,5	3,9	-	2,01
	105,2	18,5	7,0	średnio:2,38

Przebudowa dróg.

Przebudowę odcinków dróg państwowych, wojewódzkich i powiatowych wykonano w okresie 1937/38 w rozmiarach podanych w zestawieniu jak niżej:

Kategoria drogi	Powiat	Nazwa drogi	Rodzaj wykonanych robót	Roboty wykonane na długości: km.
państwowe	Lubawski	Nr 1/5	Roboty ziemne i budowa 3-ch przepustów	1,450
	Kościerski	Nr 18/7	Wykonano jezdnię szabr.	0,635
			Wykonano nawierzch.bruk.	0,200
	Grudziądzki	Nr 18/1	Nawierzchnia z kostki szwedzkiej granit.	2,898
	Toruński	Nr 18	jak wyżej	2,915
	"	Nr 18/2	jak wyżej	6,552
	Kościerski	Nr 18/8	Nawierzchnia z kostki granit. nieregul.	0,597
	Sępoleński	Nr 18/4	jak wyżej	0,075
wojewódzkie	Brodnicki	Brodnica-Rypin	jak wyżej	0,125
	Swiecki	Grudziądz-Grupa	jak wyżej	0,028
	Toruński	Bielawy-Lubicz	jak wyżej	0,410
powiatowe	Chełmiński	Toruń-Unisław	jak wyżej	0,220
	Kościerski	ulica Senatorska w Kościerzynie utrzymywana przez powiat	jak wyżej	0,151
	Sępoleński	Kamień-Radzimin	jak wyżej	0,110
	Starogardzki	Nowe-Skórcz-Starogard	jak wyżej	0,533
	Swiecki	Zbrachlin-Błądzim	jak wyżej	0,016

Przebudowa ulic miejskich.

W tychże miejstach wydzielonych wykonano w okresie 1937/38 przebudowę ulic w następujących rozmiarach:

Miasto:	Wykonane roboty:				Koszt robót
	ziemne	różne	jezdnia:		
			wałow.	brukow.	
	m3	m2	km	km	zł.
Grudziądz	-	-	-	0,752	16.648
Toruń	2860	8230	-	0,570	170.838
Ogółem:	2860	8230	-	1,322	187.486

Budowa mostów.

W okresie 1937/38 miały miejsce następujące roboty przy budowie mostów w ciągu dróg państwowych:

1/Budowa mostu zel.bet.przez Działdówkę pod Działdowem 36,20 m.światła w ciągu drogi państwowej Nr 1/4.Wykonano roboty przygotowawcze oraz fundamenty opór i jeden filar.Budowa trwa.

2/Budowa mostu zel.bet.przez rzekę Kaczą w Małym Kacku,w ciągu drogi państwowej Nr 1 o świetle 8,80 m. i szerokości 25 m.Wykonano roboty przygotowawcze wraz z rozbiórką starego mostu,betonowanie opór i konstrukcji niosącej oraz wybrukowanie koryta rzeki.Budowa ta została zakończona w okresie 1938/39.

Koszt budowy jak wyżej pod 1 i 2 wyniósł w r.1937/38 - 95.798 zł.

W ciągu dróg wojewódzkich i powiatowych mostów w okresie 1937/38 nie budowano.

Liniowa służba drogowa.

Stan niższej służby drogowej nadzorującej i dozorującej drogi bite na terenie województwa pomorskiego w okresie 1937/38 przedstawiał się następująco:

Było czynnych	Na drogach państw.	wojewódzkich	powiatowych	Razem
drogomistrzów	17	14	41	72
drozników	147	93	308	548
przypada średnio km dróg na				
a/1 drogomistrza	56,2	49,8	67,2	
b/1 droznika	6,5	7,5	9,0	

Wydatki drogowe.

W okresie 1937/38 wydatkowano na utrzymanie dróg, niższą służbę drogową i administrację drogową kwotę 3.174.948,13 zł, a w szczególności

Wyszczególnienie źródeł, z których zostały pokryte wydatki drogowe	Kategoria dróg: państwowe	wojewódzkie	powiatowe	Razem
	złotych			
Państwowy Fundusz Drogowy...	293.914,69	-	-	293.914,69
Kredyty pozabudżet. P.F.D...	575.361,04	-	-	575.361,04
Fundusz Pracy..	31.792,03	458,00	29.483,00	61.733,03
Kredyty na pomoc doraźną	8.064,98	2.637,85	24.472,60	35.235,43
Kredyty pow.zw.sam.	30.388,25	12.290,17	-	42.678,42
Opłaty i dopł.drog.	638,87	1.236,28	1.553.433,58	1.555.308,73
Różne	22.282,48	15.796,86	29.459,79	67.539,13
Kredyty Star.Kraj.	-	527.915,61	1.500,00	529.415,61
Ogólne kredyty samorz..	-	-	13.762,05	13.762,05
Razem wydatkowano	962.442,34	560.334,77	1652111,02	3.174.948,13

Srednio wypada w złotych na utrzymanie 1 km dróg jak następuje:

Rodzaj dróg	z wydatkami administr.	bez wydatków administr.
państwowe	1.006,51	959,32
wojewódzkie	804,57	755,27
powiatowe	599,00	551,20

Wydatki na przełozenie, przebudowę i budowę dróg i ulic w okresie 1937/38 przedstawiały się jak następuje:

Wyszczególnienie robót:	całkowity wydatek w zł.
1/Przełozenie odcinków dróg państwowych w Kurzętniku i Skarszewach	50.405,98
2/Przebudowa a/dróg państwowych......	1.035.405,81
b/odcinków miejsk. dróg państwowych	442.990,14
3/Budowa dróg: państwowych	813.891,17
wojewódzkich	390.155,47
powiatowych	234.463,45
gminnych	116.592,20
4/Budowa ulic w miastach wydzielonych z powiatów:	1.458.048,00
5/Przebudowa ulic w miastach jak wyzej pod 5/	187.486,00
Ogółem wydatkowano:	4.729.439,22

Wykazane wydatki zostały pokryte z następujących źródeł: 1/Fundusz Pracy, 2/Kredyty pozabudzetowe P.F.D., 3/Ogólne fundusze Pow.Zw.Samorz., 4/Kredyty Starostwa Kraj., 5/Powiatowe opłaty i dopłaty drog., 6/Kredyty Min.Komunikacji na kostkę szwedzką, 7/Kredytowane drzewo z lasów państwowych, 8/Zaciągnięte pozyczki, 9/Rózne kredyty.

Program robót inwestycyjnych na drogach.

Na drogach państwowych poza normalnymi robotami konserwacyjnymi zamierzone były do wykonania w okresie 1938/39 następujące roboty o charakterze inwestycyjnym:

1/całkowite ukończenie budowy drogi Gdynia-W.Kack- Chwaszczyno-Tuchom,a w szczególności wykonanie nawierzchni z kostki na odcinku Chwaszczyno-Tuchom,

2/Wykonanie nawierzchni z kostki na odcinku drogi państw.Nr. 18/1 pod Grudziądzem /km.4,3-6,0/ i na odcinku drogi państw.Nr.18/2 pod Łysomicami / km 10-11,5/,

3/rozbiórka starego mostu przez Wisłę we Włocławku i roboty wykończeniowe przy nowym moście,

4/dostarczenie kostki do przebudowy odcinków drogi państwowej w Toruniu,Włocławku,Inowrocławiu,Tczewie i Gdyni,wykonywanej z kredytów Funduszu Pracy.

5/rozpoczęcie z funduszów państwowych budowy nawierzchni na drodze Warlubie-Lubichowo.

Na drogach samorządowych planowano:

1/budowę dróg wojewódzkich Czersk-Tleń/2 km nawierzchni/ i Toruń-Ciechocinek /8 km robót ziemnych/,

2/budowę szeregu odcinków dróg powiatowych i gminnych w poszczególnych powiatach,które to roboty są wykonywane częściowo z subwencji udzielanych przez Fundusz Pracy,częściowo zaś z funduszów własnych związków samorządowych.

3/Ukończenie budowy mostu pod Rynarzewem na drodze państw.Bydgoszcz-Szubin.

B. Sprawy pojazdów mechanicznych.

Statystyka pojazdów mechanicznych.

W związku z ozywieniem zycia gospodarczego, ilość pojazdów mechanicznych na terenie województwa pomorskiego wzrosła w ciągu roku 1937, jak to wynika z ponizszego zestawienia:

Lp.	Wyszczególnienie	Stan na dzień 1.I.37.	Stan na dzień 1.I.38.
1.	Samochody osobowe /prywatne i zarobkowe łącznie z autobusami/	1887	2167
2.	Samochody cięzarowe/prywatne i zarobkowe/	658	763
3.	Motocykle	940	1009
4.	Inne	56	47
	razem:	3541	3986

Przyrost ilości pojazdów mechanicznych wyniósł zatym w 1937r. 12,6 %.

Na podkreślenie zasługuje fakt, ze na 385 nowych samochodów osobowych i cięzarowych, zarejestrowanych w r.1937 przypada 146 samochodów produkcji krajowej wzgl. montowanych w Polsce, t.j. 38 % ogółu nowych samochodów.

Pozwolenia na prowadzenie pojazdów mechanicznych.

W roku 1937 wydał Urząd Wojewódzki 1.150 pozwoleń na prowadzenie pojazdów mechanicznych dla kierowców zawodowych i niezawodowych. Obecnie w myśl nowych przepisów egzaminowanie kandydatów na kierowców pojazdów mechanicznych zostało przekazane Automobilklubowi Polskiemu, wydawanie zaś pozwoleń dla kierowców- powiatowej władzy administracji ogólnej z wyjątkiem pozwoleń dla kierowców niezawodowych, które będzie wydawał również

Koncesjonowany przywoz.

Do dnia 1 kwietnia 1938r. Urząd Wojewódzki wydał ogółem 16 koncesyj osobowych/autobusowych/ i 71 koncesyj towarowych, przy czym do zarobkowego przewozu osób i towarów zarejestrowano 98 autobusów i 196 samochodów ciężarowych.

Stan taboru, służącego do zarobkowego przewozu osób i towarów, jest na ogół dobry, gdyż w ostatnich latach stare samochody zostały w znacznej części zastąpione przez samochody nowe produkcji krajowej lub też zmontowane w Polsce. Do renowacji taboru przyczyniło się obniżenie podatku drogowego.

Jakkolwiek linie autobusowe łączą obecnie między sobą najważniejsze ośrodki województwa pomorskiego, jednak należy przypuszczać, że potrzeby gospodarcze powiększonego województwa spowodują jeszcze większy wzrost ilości linii autobusowych.

W związku z powyższym daje się zaobserwować komasacja mniejszych przedsiębiorstw autobusowych w przedsiębiorstwa większe, co w dużym stopniu przyczyni się do dalszego rozwoju i usprawnienia komunikacji autobusowej.

C. Sprawy budowlane.

Planowanie.

W zakresie planowania na szczególne podkreślenie zasługuje fakt powołania do życia Komisji do opracowania regionalnego planu zabudowania północnej części województwa pomorskiego. Chodzi o skoordynowanie wszystkich zamierzeń inwestycyjnych o państwowym znaczeniu z zakresu przemysłu,

komunikacji, obrony kraju, turystyki, higieny miast itp. oraz o zastosowanie do tych zamierzeń prac związanych z budową osiedli. Zakres działania Komisji rozciąga się na powiaty kartuski, kościerski, morski, starogardzki, tczewski, chojnicki, częściowo tucholski i świecki, oraz miasta Gdynię, Tczew, Wejherowo i Starogard.

Udział w Komisji wybitnych fachowców ze wszystkich prawie dziedzin życia gospodarczego i naukowego kraju daje dostateczną gwarancję owocnej jej pracy.

Fakt zaś uprawomocnienia się planów zabudowania niektórych osiedli i miast województwa pomorskiego, zatwierdzonych w roku 1937 przez Urząd Wojewódzki, stwarza nowe, normalne warunki dla gospodarki terenowej, gwarantując jednocześnie logiczność i oszczędność zamierzonych inwestycyj. Należy podnieść jeszcze moment natury psychologicznej, a mianowicie zrozumienie doniosłości sprawy urbanistycznej, jakie obecnie daje się zauważyć w społeczeństwie pomorskim i u władz samorządowych.

Technika sanitarna.

Na roboty w dziale techniki sanitarnej /zabudowa, odnowienie i modernizacja wodociągów i kanalizacji, budowa nowych urządzeń tego rodzaju/ udzielono w okresie sprawozdawczym Zarządom Miejskim pożyczek z Funduszu Pracy w wysokości 747.500 zł w gotówce i 318.803 zł w materiałach.

Budownictwo państwowe.

W dziedzinie budownictwa państwowego na podkreślenie zasługują:

1/budowa gmachu dla Urzędu Skarbowego w Wejherowie; koszt robót budowlanych wyniesie około 245.000 zł, roboty instalacyjne około 40.000 zł/w roku sprawozdawczym wykonano około 60% robót/,

2/budowa gmachu Ekspozytury Funduszu Pracy w Gdyni; koszt robót budowlanych wyniesie około 520.000 zł, roboty instalacyjne około 130.000 zł/roboty wykonano w 30%/.

3/budowa budynku gospodarczego dla Straży Granicznej w Lubocinie pow.morskiego kosztem około 9.500 zł/roboty na ogół ukończone/.

4/remonty bieżące i konserwacje budynków państwowych nieprzekazanych na sumę około 17.000 zł.

Z zamierzeń na przyszłość należy wymienić:

a/budowę Gimnazjum Państwowego w Gdyni,na którą władze centralne przyznały I ratę kredytów w sumie 250.000 zł,

b/rozbudowa budynku Zarządu Dróg Wodnych w Toruniu,na co został przyznany kredyt w wysokości 44.000 zł.

c/prace przygotowawcze do budowy gmachu Urzędu Wojewódzkiego/w roku 1938 będą sporządzone szkice,projekty,kosztorysy i robocze rysunki, z tym by z wiosną 1939 przystąpić do realizacji budowy/.

Na terenie województwa pomorskiego według stanu na dzień 31 marca 1938r.znajdowało się pod ogólnym

zarządem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 461 nieruchomości państwowych wartości 63 milj.zł.według oszacunku dokonanego w 1931 roku.

W związku z zarządzeniem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie zaprowadzenia nowej ewidencji nieruchomości państwowych wykonano dotychczas pomiary terenów i placów państwowych,które nie posiadały jeszcze ksiąg hipotecznych oraz sporządzono w większej części kopie z map katastralnych i wyciągi hipoteczne; nadto opracowano dokładne plany inwentaryzacyjne wszystkich budynków państwowych z wyjątkiem budynków położonych na terenie powiatów świeckiego i morskiego oraz na terenie m.Gdyni. Całkowite ukończenie prac inwentaryzacyjnych nieruchomości państwowych przewiduje się na 1.IV.1940r. przy uwzględnieniu nieruchomości położonych w powiatach włączonych z dniem 1.IV.38r.do obszaru województwa pomorskiego.

W celu podniesienia estetycznego wyglądu gmachów państwowych przeprowadzono akcję obsadzania tych budynków pnączami.

Przekazywanie budynków i placów państwowych.

Na cele robotniczego budownictwa mieszkaniowego wydzierżawiono gminie m.Gdyni na warunkach ulgowych z prawem zabudowy na rzecz Towarzystwa Osiedli tereny państwowe o łącznej powierzchni 1,25,19 ha na Grabówku.Część tych terenów o pow.1,01,56 ha będzie zamieniona na grunt gminy przy ul.Leśnej w Gdyni o powierzchni 1,70,68 ha ,na którym ma być pobudowane gimnazjum państwowe.

W związku z utworzeniem z dniem 1 kwietnia 1938r. inspektoratów szkolnych jednopowiatowych zamiast dotychczasowych wielopowiatowych obwodów szkolnych przydzielono na potrzeby nowoutworzonych urzędów odpowiednie pomieszczenia w budynkach szkolnych oddanych w swoim czasie do dyspozycji Urzędu Wojewódzkiego.

Przy przekazywaniu budynków państwowych na potrzeby władz i urzędów państwowych uwzględniano w miarę możliwości potrzeby Obrony Narodowej i potrzeby P.W. i W.F. Zbędne natomiast dla celów państwowych budynki i lokale wynajęto przede wszystkim związkom samorządowym na cele kulturalno-oświatowe i społeczno-opiekuńcze.

Sprawy pomiarowe.

W tym zakresie należy wymienić sprawowanie nadzoru nad mierniczymi przysięgłymi, zarejestrowanymi w Urzędzie Wojewódzkim w liczbie 49, oraz przeprowadzenie robót celem należytego oznaczenia granic Państwa i strefy nadgranicznej /wydatkowano na to w okresie sprawozdawczym kwotę 8.450 zł/.

Grobownictwo wojenne.

Na utrzymanie i pielęgnowanie cmentarzy i grobów wojennych wydatkowano w okresie sprawozdawczym sumę 2.800 zł.

D. Sprawy sztuki i turystyki.

Utworzenie Oddziału Sztuki.

Od dnia 1 lipca 1938r. Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołał do życia Oddział Sztuki w Urzędzie Wojewódzkim Pomorskim i mianował specjalnego konserwatora na Województwo Pomorskie.

Zadaniem Oddziału Sztuki jest:

1/ roztaczanie ustawowej opieki nad zabytkami sztuki i kultury /sprawy rejestracji prawnej

i inwentaryzacji naukowej zabytków,opieki nad badaniami prehistorycznymi i wykopaliskami,ochrony przyrody i rezerwatów przyrodniczych,opieki nad sztuką i przyrodą/,

2/rozwiązywanie aktualnych zagadnień kulturalno-artystycznych/ należą tu sprawy teatralne,muzyczne i śpiewacze,plastyczne,wystawowe,stypendialne, sprawy związane z muzeologią i zbiorami,sprawy estetyki zabudowy, opiniowanie monumentalnych budowli użyteczności publicznej ze stanowiska artystycznego,popieranie i ułatwianie badań naukowych w pierwszym rzędzie w dziedzinie nauk humanistycznych/.

Działalność w zakresie opieki nad zabytkami i zagadnień kulturalno-artystycznych.

Działalność Oddziału Sztuki w zakresie opieki nad zabytkami przejawia się głównie w pracach konserwatorskich nad zabytkami architektury kościelnej i świeckiej.

Konserwacja zabytków rzeźby i malarstwa zajęła pod względem ilości prac drugie miejsce.

Skierowano główny wysiłek na należyte naukowe przygotowanie najważniejszych prac konserwatorskich w sezonie letnim 1938r.,do których będą należały restauracje wnętrz zabytkowych kościołów toruńskich.

W dziale zagadnień kulturalno-artystycznych działalność Oddziału Sztuki przejawia się głównie w sprawach teatralnych,muzycznych i plastycznych jako najbardziej ważkich w życiu kulturalnym Pomorza.

Sprawy turystyczne.

W skład Oddziału Sztuki wchodzi specjalny referat turystyki jako organ państwowej opieki nad rozwojem i potrzebami ruchu turystycznego na terenie województwa. Referat ten od dnia 1.IV.1938r. otrzymał fachową obsadę personalną.

Działalność referatu turystyki w okresie sprawozdawczym obejmowała:

1/opracowywanie, publikowanie i poszerzenie wydawnictw propagandowych turystycznych, krajoznawczych i letniskowych o Pomorzu oraz współdziałanie w tym kierunku z organizacjami i zrzeszeniami terenowymi i z prasą;

2/starania i interwencje w Ministerstwach oraz Zarządzie Głównym Ligi P.T. w sprawie wydawnictw i afiszów propagandowych Pomorza, należytego uwzględnienia Pomorza w wydawnictwach propagandowych dla zagranicy oraz poparcia rozwoju pomorskich towarzystw i zrzeszeń krajoznawczo-turystycznych;

3/interwencję u władz kolejowych w sprawach poprawy warunków komunikacyjnych i ułatwiania ruchu turystyczno-letniskowego i wycieczkowego na Pomorzu;

4/kontakt i współpracę z władzami administracyjnymi, samorządowymi, towarzystwami i organizacjami w terenie w kierunku poznawania potrzeb i realizacji postulatów natury turystycznej;

5/realizację postulatu ustawowej ochrony przyrody na Pomorzu;

6/realizację postulatów turystyki wodnej na Pomorzu;

7/kontakt i współpracę z biurem turystycznym L.P.T.w Gdyni,referatami turystycznymi Komisariatu Rządu w Gdyni i Starostwa Morskiego,placówkami Orbisu oraz poszczególnymi komisjami letn.-turyst.

Na przyszłość projektuje się opracowanie szczegółowego zagospodarowania turystycznego Pomorza w dziedzinie budowy schronisk,stanic kajakowych i t.d., wydanie map turystyczno-kajakowych wszystkich rzek pomorskich oraz inne posunięcia w kierunku realizacji potrzeb turystycznych województwa.-

IX. Administracja dróg wodnych.

Dane ogólne.

Ogólna długość rzeki Wisły, która znajdowała się w administracji Państwowych Zarządów Wodnych, podległych Urzędowi Wojewódzkiemu Pomorskiemu, w okresie sprawozdawczym wynosiła 230 km./ od km.684 poniżej m.Włocławka do km. 914,3 t.j. do granicy z Wolnym Miastem Gdańskiem/.

Wisła, począwszy od byłej granicy rosyjsko-niemieckiej aż do ujścia została przez byłą administrację pruską uregulowana na średnią wodę roczną.

Regulacja Wisły na średnią wodę została wykonana z punktu widzenia melioracyjnego pod kątem interesów rolnictwa - natomiast wykonanie jej nasuwa zastrzezenia z punktu widzenia interesów zeglugi. Wprawdzie warunki zeglugi poprawiły się wskutek uregulowania rzeki w znacznym stopniu, ale mimo to głębokości tranzytowe wody w rzece są przy niskich stanach wody jeszcze zbyt małe, tak ze przy stanach tych statki nie mogą wyzyskać swej pełnej zdolności ładunkowej. Równiez przez zbytnie wyprostowanie rzeki na znacznych długościach i zastosowanie w kilku miejscach zbyt małych łuków stworzono zbyt wielkie chyzości/co powoduje obnizenie głębokości/oraz wadliwe przejścia dla średnich wielkich wód. Poprawienie tego stanu rzeczy byłoby

mozliwe przez wykonanie poprawy regulacji na t.zw."wodę brzegową" oraz dodatkowej regulacji rzeki na t.zw."małą wodę",co lezy w programie władz polskich.

Na razie jednak zarówno dla interesów rolnictwa jak i dla interesów zeglugi więcej aktualna jest regulacja na wodę brzegową odcinka Wisły powyzej Silna t.j.od km 784 w górę rzeki. Ten odcinek rzeki nie został uregulowany przez b.władze rosyjskie,które jedynie na końcowej jego części wykonały pewne budowle regulacyjne, mające na celu połączenie szerokiego nieuregulowanego łozyska Wisły z uregulowanym wąskim łozyskiem poniżej Silna.Na tym odcinku administracja polska wykonała w latach ostatnich szereg zamknięć bocznych ramion i ubezpieczyła brzegi najbardziej narazone na zrywanie.

W roku sprawozdawczym 1937/38 Wydział Dróg Wodnych opracował projekt regulacji nieuregulowanego odcinka Wisły od km 684 do km 718 na t.zw.wodę brzegową.Po zrealizowaniu tego projektu moznaby przystąpić do korekcji dolnego odcinka na wodę brzegową oraz do regulacji całego odcinka dolnej Wisły na małą wodę,dzięki czemu umozliwiłoby się statkom kursowanie z pełnym tonazem-a przez to tańszym kosztem.Wymienione prace postępują jednak w zbyt wolnym tempie

z powodu szczupłych kredytów, zmniejszonych obecnie sześciokrotnie w stosunku do roku 1928.

W takim stanie rzeczy działalność Urzędu Wojewódzkiego w zakresie regulacji Wisły obracać się musi z konieczności w nader ciasnych ramach i ograniczać prawie wyłącznie do konserwacji istniejących budowli.

Roboty regulacyjne.

Z powodu szczupłości kredytów w roku sprawozdawczym prowadzono przeważnie normalną konserwację budowli istniejących. Z nowych budowli regulacyjnych wykonano 9 sztuk ostróg o łącznej długości 855 mb. Poza tym wykonano remont 228 budowli.

Koszt powyższych robót w roku sprawozdawczym wyniósł 192.113 zł., z czego na nowe budowle regulacyjne przypada kwota 47.000 zł.

Ogólna ilość istniejących budowli regulacyjnych wynosi 2.579 sztuk o łącznej długości 136.988 mb. Wartość tych budowli w stanie nowym można ocenić w przybliżeniu na 22.000.000 zł.

Plantacje wiklinowe i administracja gruntów.

Ogólna powierzchnia gruntów, będących w administracji dróg wodnych i uzyskanych przeważnie wskutek robót regulacyjnych na Wiśle, wynosi około 3.799 ha, z czego przypada na plantacje wiklinowe około 1933 ha, a na łąki około 1.401 ha, zaś na grunty i odsypiska nieobsadzone 465 ha.

W plantacjach wiklinowych prowadzi się gospodarkę sposobem gospodarczym na własny rachunek, zaś łąki wydzierżawia się. W roku

budzetowym 1937/38 wydzierzawiono 661 parcel łąkowych o powierzchni 1071 ha za czynszem rocznym 84.972 zł.Podatków i świadczeń od gruntów i plantacji wiklinowych zapłacono na kwotę 12.254 zł.

Plantacje wiklinowe mają dla celów regulacji Wisły doniosłe znaczenie,gdyz w pierwszym rzędzie powodują podniesienie się nisko położonych terenów przybrzeznych /kolmatacja/,z drugiej zaś strony dają cenny materiał faszynowy do budowli regulacyjnych, obnizając tym samym koszt regulacji Wisły. Skoro tereny wiklinowe osiągną odpowiednią wysokość albo tez przed tym staną się zbędne dla regulacji Wisły,karczuje się na nich wiklinę,a grunty odstępuje się adiacentom za zwrotem ich wartości.

W roku sprawozdawczym obsadzono wikliną 149 ha nowych odsypisk i niskich gruntów, oczyszczono z chwastów 553 ha i wycięto 396 ha plantacji wiklinowych.

Ogólne wydatki na plantacje wiklinowe i administrację gruntów wyniosły 43.747 zł.

W czasie od 1933r. odstąpiono na cele reformy rolnej łącznie 1519 ha gruntów rolnych i łąk,w roku sprawozdawczym akcji tej nie prowadzono dla braku gruntów nadających się

na wymienione cele.

Utrzymanie portów i zimowisk.

Państwowe Zarządy Wodne dla użytku swych obiektów pływających posiadają 5 portów i zimowisk o łącznym obszarze 7,25 ha wraz z budynkami portowymi i warsztatami. Wydatki na utrzymanie powyższych portów i zimowisk wyniosły w roku sprawozdawczym 14.354 zł.

Utrzymanie i remont taboru.

Państwowe Zarządy Wodne posiadają własny tabor pływający, który służy do przewożenia i holowania materiałów budowlanych, do czyszczenia nurtu z przeszkód, do pogłębiania koryta, dla celów inspekcyjnych, dla uruchomienia państwowych przewozów przez Wisłę i t.p. Tabor ten składa się z :
21 statków holowniczych i inspekcyjnych,
5 pogłębiarek, 165 barek budowlanych i węglarek,
198 łodzi budowlanych, pomiarowych, pontonowych i objazdowych, 7 promów przewozowo-wahadłowych i przybocznych, 6 promów przystaniowych,
2 prądówek, 37 koszarek pływających.

Wartość tego taboru w stanie nowym wynosi 5.200.000 zł. Stan taboru średni.

Tabor pływający, posiadany przez administrację Wisły, dostosowany jest do intensywnej

akcji budowlanej,gdy zaś ta ostatnia jest obecnie dla braków kredytów niemożliwa,koszta utrzymania taboru pływającego w stanie należytym obciążają mocno szczupłe dotacje roczne na Wisłę dolną i są z konieczności nieproporcjonalnie wysokie w stosunku do wydatków na właściwe roboty regulacyjne.

Wydatki na tabor pływający w roku sprawozdawczym wyniosły 118.086 zł.

Utrzymanie szlaku wodnego.

Na całym odcinku Wisły od km 684 do 914,3 wytyczano nurt,poza tym usuwano przeszkody w nurcie/ pnie drzewne i kamienie/.

Tutejsza administracja posiada własną sieć telefoniczną o łącznej długości 336 km,która służy w pierwszym rzędzie do akcji związanej z łamaniem pokrywy lodowej i akcji przeciwpowodziowej.

Wydatki na nurt,utrzymanie linii telefonicznej i akcję przeciwlodową i przeciwpowodziową w roku sprawozdawczym wyniosły 34.234 zł.

Utrzymanie przewozów.

Państwowe Zarządy Wodne w Chełmnie i Tczewie utrzymują przewozy przez Wisłą zapomocą promów wahadłowych do przewożenia ludzi,pojazdów i zwierząt.

Koszt utrzymania i uruchomienia tych przewozów wynosi 37.043 zł.

Utrzymanie budynków państwowych.

Administracja dolnej Wisły dysponuje 67 budynkami państwowymi przejętymi od b.władz zaborczych o wartości szacunkowej 567.300 zł. Od czasu powstania Państwa Polskiego ilości budynków nie powiększano. Budynki przeznaczone są na pomieszczenie lokali biurowych, warsztatów, magazynów oraz na mieszkania funkcjonariuszów administracji dróg wodnych. Stan budynków średni. Dochód z mieszkań w roku sprawozdawczym wynosił 11.040 zł. W r.1937/38 wydatkowano na utrzymanie budynków państwowych 6.125 zł.

Studia i pomiary.

W roku sprawozdawczym uzupełniono inwentarz pomiarowy i materiały oraz wykonano szereg prac pomiarowych. Ogólne wydatki na studia i pomiary wyniosły w roku sprawozdawczym 12.029 zł.

Ogólne koszta utrzymania wód żeglugowych.

Koszta te w okresie sprawozdawczym wynosiły 452.731 zł, z czego przypada na robociznę 71,5 %.

Zamierzenia na przyszłość.

W okresie najbliższych 10 lat w miarę poprawy ogólnej sytuacji gospodarczej oraz zależnie od przydziału odpowiednich kredytów na drogi wodne zamierza się wykonać na odcinku Wisły powyżej Silna długości około 34 km regulację na wodę brzegową, tudzież na odcinku Wisły od Silna do granicy Wolnego Miasta Gdańska przerobić regulację na wodę brzegową. W międzyczasie projektuje się pogłębianie Wisły w miejscach płytkich utrudniających żeglugę przy niskich stanach wód.

Celem ułatwienia żeglugi w porze nocnej zamierza się oświetlać nurt Wisły na przestrzeni od Włocławka do granicy W.M. Gdańska.Projektuje się również wybudowanie portu handlowego w Swieciu względnie w Chełmnie.

Poza tym przewidziane jest uporządkowanie portu zimowego w Toruniu,a w szczególności zmodernizowania stoczni tudzież powiększenie warsztatów portowych w Toruniu i Tczewie.W związku z tym będzie niezbędnym uzupełnienie taboru żeglugowego.

Ponieważ ilość budynków,którymi dysponuje administracja dróg wodnych,nie pokrywa zapotrzebowania,przeto planuje się budowę gmachu na pomieszczenie Państwowego Zarządu Wodnego w Toruniu,12 budynków mieszkalnych dla strażników rzecznych,magazynów w Nieszawie oraz nowych warsztatów w portach w Toruniu,Chełmnie i Tczewie.-

X. Wojewódzkie Biuro Funduszu Pracy.

Organy Wojewódzkiego Biura F.P. w terenie i ich działalność.

Czynności swe Wojewódzkie Biuro F.P. sprawowało bądź bezpośrednio bądź to za pośrednictwem podległych mu jednostek, a mianowicie:

1/Ekspozytur W.B.F.P.

2/Instytucji i Podinstytucji Zastępczych

3/Komitetów Lokalnych F.P.

Zadaniem Ekspozytur W.B.F.P.w Gdyni, Grudziądzu i Tczewie oraz Biura Funduszu Pracy dla Robotników Rolnych w Gdyni było: publiczne pośrednictwo pracy,poradnictwo i przysposobienie zawodowe.

Instytucje Zastępcze funkcjonowały w okresie sprawozdawczym w liczbie 19-tu,a mianowicie przy wszystkich Wydziałach Powiatowych,Zarządach Miejskich w Chełmzy i Grudziądzu i Komisariacie Rządu w Gdyni. Instytucje te zastępowały Fundusz Pracy w zakresie rejestracji i ewidencji bezrobotnych, zgłaszających swe prawo do zasiłków ustawowych,wypłaty tych zasiłków oraz kwalifikacji poszukujących pracy do kategorii podlegającej zatrudnieniu na robotach publicznych i kierowaniu ich na te roboty.

Podinstytucje zastępcze były powoływane w razie potrzeby przez Instytucje Zastępcze. W okresie sprawozdawczym 1937/38 czynnych było 25 Podinstytucji.

Komitety Lokalne F.P., powołane przez Wojew. Biuro F.P., współdziałały z Wojewódzkim Biurem w zakresie organizowania ofiarności publicznej i pomocy w akcji zwalczania bezrobocia.

Funkcje Komitetów Lokalnych Powiatowych i Miejskich wykonywały wszystkie Wydziały Powiatowe, Zarządy Miast w Toruniu i Grudziądzu oraz Komisariat Rządu w Gdyni.

W miejscowościach o duzym nasileniu bezrobocia Powiatowe Komitety zlecały częściowo swe czynności wyłonionym na czas ściśle określony miejscowym podkomitetom F.P.

W okresie zimowym czynności Komitetów Lokalnych uległy zawieszeniu w drodze zarządzenia Wojewódzkiego Biura F.P. i zostały powierzone Powiatowym i Miejskim Komitetom Pomocy Zimowej Bezrobotnym.

Sprawy finansowe.

Ze względu na ogólny charakter akcji prowadzonej przez Fundusz Pracy na całym terenie Państwa Wojewódzkie Biuro F.P. nie posiada samodzielności budzetowej. Z tych tez względów wpływy z terenu województwa/oprócz ofiar zbieranych przez Komitety Lokalne F.P.

oraz świadczeń przyjmowanych na spłatę zaległych podatków/są odprowadzane automatycznie na konto centralne Funduszu Pracy. Wpływy z tytułu ofiar, zbierane przez Komitety Lokalne, są zużytkowywane na Akcję Pomocy Doraźnej, wpływy zaś z tytułu świadczeń przyjmowanych na spłatę zaległych podatków, zależnie od rodzaju świadczeń, są zaliczane na Akcję Zatrudnienia, bądź też na Pomoc Doraźną.

Wydatki Wojewódzkiego Biura Funduszu Pracy są dokonywane z sum przydzielonych przez Biuro Główne Funduszu Pracy.

Wojewódzkie Biuro F.P., prowadząc rachunkowość i kasowość, przydziela gotówkę Instytucjom Zastępczym na wypłatę zasiłków ustawowych, Komitetom Lokalnym F.P. na wydatki Pomocy Doraźnej oraz na inne akcje specjalne, finansowane przez Fundusz Pracy. Wymienione instytucje wyliczają się z otrzymywanej gotówki i są pod nadzorem Wojewódzkiego Biura Funduszu Pracy.

Ponadto Wojewódzkie Biuro Funduszu Pracy asygnuje gotówkę kredytobiorcom na prowadzenie robót publicznych, zgodnie z zawartymi umowami dotacyjnymi i pożyczkowymi.

Dochody. Dochody Funduszu Pracy z terenu woj.pomorskiego ilustruje następujące zestawienie:

Pozycja	Poszczególne wpływy wg nomenklatury budżet.Fund.Pracy.	Ogólna suma wpływów z terenu woj. pomorskiego.	Stosunek %-y
1	Opłaty	2.517.239,64	63,9 %
2	Wpływy z tyt.zabezpieczenia na wyp.bezrobocia	1.321.108,25	33,5 %
3	Swiadczenia z tyt. zaległ.podatków	1.418,40	-
4.	Wpływy z majątku	11.150,62	0,3 %
5	" z tyt.pośr.pracy	5.612,80	0,1 %
6	Ofiary	46.178,21	1,2 %
7	Różne	39.261,54	1 %
	Razem:	3.941.969,46	100 %

Suma opłat / poz.1/ wzrosła w porównaniu z poprzednim okresem budżetowym 1936/37 / zł. 1.915.311,29/ o zł.602.028,35, czyli o 31,4 %.Wpływy z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia / poz.2/ w porównaniu z poprzednim okresem / zł.1.178.212,12 / wzrosły o 12,1 % na skutek wzrostu liczby zatrudnionych i ubezpieczonych pracowników. Natomiast na uwagę zasługuje spadek wpływów z tytułu ofiar aż o 75,3 % w porównaniu z poprzednim okresem,kiedy to odnośna pozycja wyniosła zł. 187.281,91.Spadek ten częściowo

ma charakter tylko rachunkowy,gdyż wpływy z tytułu ofiar w r.1937/38 weszły częściowo w skład dochodów Komitetów Powiatowych Pomocy Zimowej.Poza tym w okresie letnim wpływy te zmalały z uwagi na wysiłek finansowy społeczeństwa dokonany w okresie Pomocy Zimowej.

Wydatki. Wydatki Wojewódzkiego Biura F.P.przedstawiały się jak następuje:

Poz.	Poszczególne akcje i wydatki wg nomenklatury budż.F.Pracy	Ogólna suma wydatków z terenu woj.pomorskiego.	Stosunek %-y
1	Administracja	415.637,26	6,3 %
2	Akcja Zatrudnienia	3.726.802,34	56,3 %
3	Pomoc Społeczna	184.284,32	2,9 %
4	Zasiłki z tyt.zabezpieczenia na wypadek bezrobocia	1.910.522,65	28,6 %
5	Pomoc Doraźna	378.354,92	5,8 %
6	Koszty poboru opłat	8.868,71	0,1 %
7	Koszty bankowe	376,20	-
8	Różne wydatki	875,36	-
	Razem	6.625.721,76	100 %

Kwota wydatków na administrację zmniejszyła się w okresie sprawozdawczym o 1,7 % w porównaniu z r.1936/37,kiedy to wydatki na ten cel wynosiły zł.423.025,03.Z kolei wydatki na akcję zatrudnienia w porównaniu z poprzednim okresem /zł.5.669.018/zmniejszyły się o 34,3 % wskutek zmniejszenia kredytów na roboty publiczne.Natomiast wydatki na Pomoc Społeczną wzrosły o 220% /w r.1936/37 - zł.57.500/, co tłumaczy się znacznym rozsze-

rzeniem akcji zakładania ogródków działkowych dla bezrobotnych. Również wydatki na zasiłki /poz.4/ zwiększyły się o 18,3 % /w r.1936/37 - zł.1.615.191,06/ wskutek zwiększenia się liczby zabezpieczonych robotników, uprawnionych do pobierania zasiłków ustawowych.

Wydatki na Pomoc Doraźną pozostały naogół w ramach wydatków na ten cel w poprzednim okresie / zł.379.487,84/.

Pobór opłat i składek oraz kontrola.

W okresie od 1.IV.1937r. do 31.III.1938r. przypis należności od zakładów pracy z terenu województwa pomorskiego wynosił - z tytułu opłat na F.P., wkładek zabezpieczeniowych, odsetek za zwłokę i kosztów upomnień - ogółem zł.3.387.443,12. Suma wpływów osiągniętych z tego tytułu w tymże okresie czasu wynosiła ogółem zł.3.284.829,64, czyli 97,0 % przypisu.

W porównaniu z rokiem budżetowym 1936/37, przypis wzrósł o zł.339.881,09 t.j. o 11,1 %, wpływy zaś wzrosły o zł.222.501,75 t.j. 7,3 %.

Ogólne zadłużenie zakładów pracy na dzień 1.IV.1938r. wynosiło zł.682.976,48.

W okresie sprawozdawczym:

a/ wystosowano wniosków egzek. na ogólną sumę zł.448.377,35, z czego do egzekucji administracyjnej /za pośrednictwem Urzędów Skarbowych/ przekazano na sumę zł.438.415,58, oraz do egzekucji sądowej zł.9.961,77;

b/Urzędy Skarbowe wyegzekwowały w tymże okresie ogółem należności na zł.118.124,16;

c/ponadto wycofano wnioski egzekucyjne z Urzędów Skarbowych,wobec dobrowolnych wpłat zakładów pracy oraz rozłożenia długów na raty,na sumę zł.164.535,21.

W okresie sprawozdawczym w uwzględnieniu podań zakładów pracy rozłożono należności na raty 93 zakładom pracy,na ogólną sumę zł.58.918,80.

Umorzono we własnym zakresie należności nieściągalnych od zakładów pracy na sumę zł.1.233,24 oraz przedłożono wnioski do Biura Głównego Funduszu Pracy w Warszawie, w sprawie umorzenia należności nieściągalnych na sumę zł.59.420,87.

W ciągu roku 1937/38 przeprowadzono kontrolę rachunkową w 2216 zakładach pracy oraz przeprowadzono wywiady w Ubezpieczalniach Społecznych w stosunku do 653 zakładów pracy.

W wyniku przeprowadzonej kontroli stwierdzono,że zakłady pracy nie zadeklarowały kwoty zł.113.176,66,w tym z tytułu opłat na F.P.zł. 51.879,z tytułu wkładek na wypadek bezrobocia zł.61.297,66.

W związku z wydanymi przez zakłady zaświadczeniami o zwolnieniu z pracy/w celu uprawnienia robotników do pobierania zasiłków ustawowych w okresie bezrobocia/w roku 1937/38

sprawdzono z listami płacy ogółem 18.049 zaświadczeń, wydanych przez te zakłady.

Ponadto przeprowadzono kontrolę w 31 Zarządach Gmin, odnośnie poboru i wymiaru opłat na F.P. oraz 20 wywiadów w Urzędach Skarbowych co do akcji poboru opłat na F.P., jak również przeprowadzono lustrację w Instytucjach Zastępczych. Wyniki Lustracji w 11 wypadkach były dobre, w 10 wypadkach zadawalniające, oraz w 2 wypadkach niezadawalniające. Usterki stwierdzone w Instytucjach Zastępczych, w przeważającej części dotyczyły: techniki wypłat zasiłków ustawowych, nadzoru nad Podinstytucjami /Zarządami Gmin/ oraz czynności dotyczących kontroli stałej bezrobotnych.

Rynek pracy.

W ostatnich latach na terenie województwa pomorskiego stwierdzono ogromny wzrost bezrobocia, niespotykany w tych rozmiarach na innych obszarach. Złożyły się na to w pierwszym rzędzie następujące czynniki:

a/likwidacja wzgl. ograniczenie wytwórczości wielu placówek przemysłowych na tle utraty rynków zbytu,

b/skrócenie okresu kampanii w cukrowniach,

c/napływ bezrobotnych do Gdyni ze wszystkich dzielnic kraju,

d/pozostanie skupisk bezrobotnych po przeprowadzonych inwestycjach/np.budowa kolei Śląsk-Gdynia/,

e/napływ ludności wiejskiej do miast i przyrost naturalny,

f/trudności w uzyskiwaniu zamówień,odczuwane przez przemysł pomorski ze względu na specyficzne położenie geograficzne województwa,

g/niechęć ludności miejskiej do prac rolnych.

W tych warunkach chociaż pojemność rynku pracy na terenie województwa uległa w okresie sprawozdawczym znacznej poprawie zagadnienie planowego rozładowania bezrobocia było w dalszym ciągu wysoce aktualnym.

Ze względu na to Wojewódzkie Biuro Funduszu Pracy kładło szczególny nacisk na regulowanie zatrudnienia i pośrednictwo pracy na rynku prywatnym oraz kierowanie pozbawionych pracy na roboty publiczne.

Pośrednictwo pracy.

Rozwój pośrednictwa pracy w trzech ostatnich latach obrazuje następujące zestawienie:

Umieszczono do pracy:

w roku	1935/36	30.527 osób
"	1936/37	49.688 "
"	1937/38	55.272 "

Z tego skierowano:

R o k	do zakładów prywatnych	na roboty publiczne
1935/36	16024	14503
1936/37	27709	21979
1937/38	26851	28421.

Zapośredniczanie pod względem jakościowym przedstawia się następująco:

Rok	Do zakładów prywatnych: prac. umysł.	prac. wykwal.	fizyczn. niewykw.	Na roboty publiczne: prac. umysł.	prac. wykwal.	fizycznych niewykw.
1935/36	93	2854	13077	97	4100	10306
1936/37	368	4385	22956	64	1329	20586
1937/38	351	4285	22215	276	4054	24091

W podanych liczbach ogólnych ujęci są również zgłaszający się jako poszukujący pracy osoby zasłużone w walkach o niepodległość, kawalerowie orderu "Virtuti Militari", inwalidzi wojenni i młodociani.

Ilość zgłoszeń i umieszczeń do pracy osób wymienionych kategorii przedstawia się następująco:

Uczestnicy walk o niepodległość i kawalerowie orderu "Virtuti Militari"

Rok	1935/36	1936/37	1937/38
Pozostawało w ewidencji poszukujących pracy w dniu 1.4.	-	3	23
Zarejestrowano..........	39	27	107
Zapośredniczono do pracy	20	7	66
Zdjęto z ewidencji na skutek niezgłoszenia o poszukiwaniu pracy nadal.....................	16	-	22
Pozostało w ewidencji na 31.3....................	3	23	42

Inwalidzi wojenni i wojskowi:

Rok	1935/36	1936/37	1937/38
Pozostawało w ewidencji poszukujących pracy w dniu 1.4.	168	203	217
Zarejestrowano	512	418	717
Zapośredniczono	213	272	397
Zdjęto z ewidencji poszukujących pracy na skutek niezgłoszenia się	264	132	253
Pozostało w ewidencji na 31.3.	203	217	284

Młodociani od 16 do 18 roku życia:

Rok	1935/36	1936/37	1937/38
Pozostawało w ewidencji na 1.4.	32	178	489
Zarejestrowano	390	1322	2315
Zapośredniczono	73	326	611
Zdjęto z ewidencji na skutek niezgłoszenia się	171	685	1196
Pozostało	178	489	997

Czynności Biura Pośrednictwa Pracy dla Robotników Portowych w Gdyni, które rejestruje tylko osoby zaliczone w poczet robotników portowych przez Komisję Kwalifikacyjną dla robotników portowych przy Urzędzie Morskim, stanowią przedmiot osobnej statystyki.

Robotnicy zaliczani w poczet robotników portowych dzielą się ogólnie na dwie grupy. Pierwszą stanowią robotnicy portowi przydzielani do poszczególnych firm transportowych na stałe. Do grupy drugiej należą tak zwani robotnicy codzienni, którzy skierowywani są przez biuro do przeładunków wg zapotrzebowań codziennych otrzymywanych od poszczególnych firm przeładunkowych. W razie zapotrzebowania

do bardzo duzych i pilnych przeładunków większej liczby robotników,powołuje się potrzebne ilości pracowników spośród robotników pozostających w ewidencji biura pośrednictwa pracy w Gdyni,gdzie jest zawsze pewna liczba robotników niezakwalifikowanych jeszcze do kategorii robotników portowych,lecz zapoznanych z pracami portowymi.Ta kategoria robotników stanowi t.zw.grupę posiłkową.

Robotnicy portowi przepracowali przy przeładunku w porcie gdyńskim w poszczególnych latach kalendarzowych ogołem następującą ilość robotnikodniówek:

Rok	1935	1936	1937
robotnicy stali............	297.568	331.424	325.996
" codzienni..........	212.911	216.506	243.666
" posiłkowi..........	33.509	20.008	31.634
Razem:	543.988	567.938	601.296

Pośrednictwo pracy w niektórych gałęziach zatrudnienia powierzone zostało organizacjom zawodowym i społecznym.Należy tu: pośrednictwo żeńskiej służby domowej/Oddział Zw.Pań Domu w Toruniu,Zw.Pracy Obyw.Kobiet w Gdyni,Misja Dworcowa w Gdyni i Grudziądzu/, męskiej służby domowej/Zw.Zaw.kelnerów i pokrewnych zawodów w Toruniu/,robotników masarskich/Zw.Zaw.Robotników Spożywczych w Toruniu/,urzędników gospodarczych/Pom.Tow.Roln.w Toruniu/,pracowników umysłowych w handlu i przemyśle/Zw.Zawodowy tych pracowników w Gdyni/.

Plan rozładowania bezrobocia i roboty publiczne.

Na progu sezonu w marcu 1937r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych na terenie województwa pomorskiego wynosiła około 31.000 ludzi, z czego z pomocy zimowej korzystało około 26.000 ludzi. Powyższe liczby nie dają jednak właściwego obrazu bezrobocia przemysłowego, gdyż z rozmaitych względów nie wszyscy podlegający zarejestrowaniu z prawa tego korzystali. Na podstawie przybliżonych, lecz dostatecznie pewnych obliczeń, ustalono, iż poszukujących pracy w marcu było około 46.000 i tę liczbę należało brać pod uwagę przy układaniu planu zatrudnienia.

Zatrudnienie tak wielkiej masy rąk roboczych przewidywano przede wszystkim na normalnym rynku pracy, w związku z sezonowym ożywieniem, następnie na robotach programowych o charakterze inwestycyjnym podejmowanych przez resorty fachowe państwowe i samorządy, wreszcie na robotach publicznych prowadzonych z kredytów Funduszu Pracy.

Na prywatnym rynku pracy w ubiegłym roku przy sezonowych robotach znalazło zatrudnienie około 12.000 ludzi. Początek sezonu w roku 1937 nieco opóźnił się, a to głównie z powodu późniejszego uruchomienia robót budowlanych.

Poszczególne resorty państwowe/Ministerstwo Komunikacji,Ministerstwo Rolnictwa, Poczt i Telegrafów,Przemysłu i Handlu/, oraz samorządy zatrudniły na robotach inwestycyjnych ,w okresie najwyzszego natęzenia,około 13.000 ludzi.Wypada zaznaczyć,iz w roku ubiegłym po raz pierwszy wszystkie roboty inwestycyjne bez względu na zrodło kredytów zostały wprzągnięte do planowej akcji rozładowywania bezrobocia.

Ustalony na początku sezonu plan przewidywał dokładnie sposób i miejsce werbunku robotników na poszczególne roboty tak,ze wszelka przypadkowość i dowolność została w granicach mozliwości wyeliminowana.Dzięki temu bezrobocie w wazniejszych ośrodkach zostało zredukowane mniej więcej w jednakowym stopniu,co wykluczyło upośledzenie jednych a uprzywilejowanie innych miejscowości.

Wszędzie tam,gdzie zatrudnienie na robotach inwestycyjnych fachowych resortów państwowych oraz na robotach samorządowych nie dawało zadawalniających wyników pod względem rozładowania bezrobocia,przychodziły z pomocą kredyty Funduszu Pracy.

Podział kredytów.

Projektowane inwestycje podzielono na:
1/bezpośrednio rentujące się np.wodociągi,hale targowe- zwane w programie rentownymi,
2/rentujące się pośrednio,lecz określone jako nierentowne/budowa dróg,roboty ziemne/.

Zasadniczo na roboty rentowne przydzielano kredyty w postaci pożyczek, na nierentowne w postaci dotacyj. Ogółem w zakresie kredytu gotówkowego udzielono zł. 4.544.163,71, w tym

pożyczek na sumę.................. zł. 2.023.500

dotacyj " " .... " 2.520.663,71.

Podział Kredytów.

Kredyt gotówkowy i materiałowy został przyznany na poszczególne rodzaje robót według następującego zestawienia:

L. p.	Rodzaj robót	Kredyt gotówkowy zł.	Kredyt materiałowy zł.	R a z e m zł.	Stosunek %-wy
1	Roboty budowlane	1.227.800	363.000	1.590.800	28,8
2	" drogowe	757.129,41	-	757.129,41	13,6
3	" wodno-meljor. i wałowe	451.594,30	-	451.594,30	8,2
4	" kanal.-wodoc.	758.500,--	333.193,13	1.091.693,13	19,8
5	" uliczne i ziemne	1.128.240,--	286.744,19	1.414.984,19	25,6
6	" kolejowe	185.000,--	-	185.000,--	3,4
7	" inne	35.900,--	-	35.900,--	0,6
	Wszystkie roboty	4.544.163,71	982.937,32	5.527.101,03	100 %

Kredyty gotówkowe i materiałowe zostały rozprowadzone w terenie na poszczególne rodzaje kredytobiorców w następujący sposób:

L. p.	Rodzaj kredytobiorców	Suma kredytów	%
1	Gminy miejskie	3.886.227,32	70,2
2	" wiejskie	38.050,--	0,7
3	Pow.Zw.Samorządowe	552.123,71	10,2
4	Woj.Zw.Samorządowy	200.000,--	3,6
5	Poszczególne resorty, przeds.i instytucje państw.	837.900,--	15,0
6	Inne/np.wodne itd./	12.800,--	0,3
	Razem:	5.527.101,03	100

Terytorialny podział kredytów na miasta wydzielone oraz powiaty przedstawia się następująco:

1/Toruń m.	714.537,50	12,9 %
2/Grudziądz m.	473.660,25	8,5 %
3/Gdynia m.	2.702.557,92	48,9 %
4/Brodnicki	21.988,65	0,4 %
5/Chełmiński	121.000,--	2,2 %
6/Chojnicki	118.214,30	2,1 %
7/Grudziądzki	-	-
8/Kartuski	25.000,--	0,4 %
9/Kościerski	26.976,67	0,5 %
10/Lubawski	44.000,--	0,9 %
11/Morski	374.488,--	6,8 %
12/Sępoleński	-	-
13/Starogardzki	267.745,--	4,8 %
14/Świecki	105.000,--	1,8 %
15/Tczewski	159.442,72	2,9 %
16/Toruński	208.401,63	3,8 %
17/Tucholski	15.000,-	0,3 %
18/Wąbrzeski	119.000,--	2,2 %

Płace na robotach.

Stawki dla robotników wykwalifikowanych ustalało Wojew.Biuro Funduszu Pracy przy udziale Inspektorów Pracy i przedstawicieli Urzędu Wojewódzkiego,samorządów,pracodawców i pracobiorców.Dla robotników niewykwalifikowanych obowiązywały stawki ustalone przez Min.Opieki Społecznej.

Stawki płac stosowane na robotach finansowanych przez Fundusz Pracy na terenie województwa

pomorskiego wynosiły:

dla robotników niewykwalifikowanych od zł.2,56 - 4,80

" " wykwalifikowanych " " 3,20 - 11,20.

Pojawiające się w r.1937/38 dążenia zmierzające do podwyżki płac mogły być tylko w wyjątkowych wypadkach zaspokojone z uwagi na szczupłość środków finansowych oraz stan bezrobocia. Z drugiej strony Fundusz Pracy przeciwstawiał się zdecydowanie próbom obniżenia ustalonych stawek płac przez przedsiębiorców, prowadzących roboty z ramienia instytucji korzystających z kredytów F.P.

Kontrola robót.

Kontrola zużytkowywania kredytów przyznanych przez Wojewódzkie Biuro F.P. na wykonanie robót była prowadzona na podstawie sprawozdań miesięcznych oraz rocznych, nadsyłanych przez kredytobiorców i sprawdzanych przez Wojewódzkie Biuro F.P. za pomocą lustracji robót. Poszczególne roboty były kontrolowane w terenie kilkakrotnie w ciągu sezonu.

Do najwięcej spotykanych uchybień kredytobiorców wobec zarządzeń Funduszu Pracy należały:

1/niezgodność sprawozdań ze stanem faktycznym,

2/brak wyodrębnienia aktów danej budowy prowadzonej z kredytów Funduszu Pracy spośród innych aktów kredytobiorcy,

3/opłacanie z kredytów Funduszu Pracy nadmiernej ilości pracowników umysłowych, niezwiązanych z pro-

wadzoną robotą oraz - w niektórych wypadkach- nawet robotników zatrudnionych na innych robotach,

4/zatrudnianie robotników niezapośredniczonych przez organa Funduszu Pracy.

Uzyskane wyniki.

W roku 1937/38 uzyskano w zakresie robót publicznych następujące wyniki:

1/robotnikodni przepracowano...........845.508

2/najwyzszy stan zatrudnienia wynosił . 9.048 robotn.

Cyfrę zatrudnienia otrzymano przy zastosowaniu zatrudnienia turnusowego,do czego zmuszały środki niezmiernie ograniczone w porównaniu do istniejących potrzeb.

Spośród wazniejszych robót dokonanych w 1937/38r. z kredytów F.P. nalezy wymienić:

L. p.	Rodzaj robót		ilość
1	Sieć wodociągowa	/w mb/	18.575
2	" kanalizacyjna	/w mb/	17.205
3	Roboty ziemne	/w m3/	964.764
4	Nowe drogi kołowe	/w mb/	11.820
5	Przebudowa dróg	/w mb/	3.761
6	Renowacja dróg	/w mb/	30.270
7	Nawierzchnia ulic	/w mb/	22.000
8	" placów	/w m2/	7.432

Akcja Pomocy Doraźnej.

Bezrobotni,którzy nie byli zatrudnieni na robotach publicznych,objęci byli akcją pomocy doraźnej.

Pomoc Doraźna polegała na dostarczaniu bezrobotnym najkonieczniejszych środków do życia oraz na prowadzonym w większych niz w latach poprzednich rozmiarach - dozywianiu dzieci bezrobotnych i organizowaniu dla nich kolonii i półkolonii letnich.

Akcja Pomocy Doraźnej stanowi uzupełnienie zasadniczego kierunku działalności Funduszu Pracy, jakim jest zatrudnienie bezrobotnych na robotach publicznych. To też podniesienie w pewnej mierze wydatków na roboty publiczne pozwoliło na jednoczesne ograniczenie rozmiarów Akcji Pomocy Doraźnej, którą w terenie prowadzą Lokalne Komitety Funduszu Pracy.

Pomoc Doraźna udzielana była w formie odpracowania wzgl. zapracowania świadczeń, przy czym system zapracowania wypiera coraz bardziej pierwszy i jest stosowany w większości powiatów. Z doświadczenia bowiem wynika, że wydajność pracy jest większa, kiedy płaca następuje po pracy, a nie odwrotnie.

Ponieważ udzielenie Pomocy Doraźnej bezrobotnym stanowi uboczny pomocniczy cel Funduszu Pracy, a rozładowanie bezrobocia na odcinku Funduszu Pracy nastąpić może tylko za pomocą programowych robót, Wojewódzkie Biuro położyło w roku sprawozdawczym nacisk na zrealizowanie zasady, że Pomoc Doraźna jest akcją tylko wyjątkową dla terenów:

1/ o specjalnym nasileniu bezrobocia,

2/ nieobjętych programowymi robotami publicznymi.

Miejsce Pomocy Doraźnej w miesiącach zimowych od grudnia z przedłużeniem do kwietnia w latach 1936/37 i 1937/38 zajęła Akcja Pomocy Zimowej, prowadzona przez Obywatelskie Komitety

Pomocy Bezrobotnym.

Ilość bezrobotnych objętych Akcją Pomocy Doraźnej /skrót "P.D."/, względnie Akcją Pomocy Zimowej /skrót "P.Z."/ w poszczególnych miesiącach podaje następująca tablica:

Miesiąc	Ilość bezrobotnych objętych Akcją Pomocy przez Lokalne Komitety F.P.		
	rok 1935/36	rok 1936/37	rok 1937/38
Kwiecień	27.370 /PD/	11.459 /PD/	22.628 /PZ/
Maj	19.191 "	5.184 "	4.853 /PD/
Czerwiec	19.614 "	3.384 "	2.427 "
Lipiec	10.409 "	2.649 "	2.155 "
Sierpień	12.407 "	1.116 "	970 "
Wrzesień	12.121 "	1.213 "	631 "
Październik	7.006 "	698 "	2.536 "
Listopad	13.372 "	1.608 "	6.574 "
Grudzień	10.015"	24.201 /PZ/	25.098 /PZ/
Styczeń	13.743 "	25.310 "	29.489 "
Luty	13.886 "	16.904 "	33.958 "
Marzec	13.368 "	25.583 "	35.001 "

Z powyższego wynika, że ograniczenie Pomocy Doraźnej zostało powetowane rozbudową Pomocy Zimowej.

Ogrodki działkowe.

Akcja ogródków działkowych przyjęła się na Pomorzu dość szybko po przełamaniu rezerwy i nieufności, jaką początkowo darzyli nią zarówno bezrobotni jak i samorządy miejskie.

Wysiłki Wojewódzkiego Biura Funduszu Pracy w dziedzinie ogródków działkowych idą w kierunku:

a/rozwoju liczbowego ogródków,

b/podniesienia wydajności działek,

c/popierania Pomorskiego Związku Towarzystw Ogródków Działkowych w jego działalności społeczno-organizacyjnej i fachowo ogrodniczej.

Rozwój liczbowy ogródków działkowych przedstawia się jak następuje:

Rok	Obszar w ha	Ilość kol.	Ilość działek				Dotacje F.P.
			ogółem	bezrob.	robotn.	innych	
stan na 1.IV.36	274,88	24	2.538	1653	306	579	60.000.-
Przybyło w roku 1936/37	39,57	7	396	426	75	ubyło 105	159.000.-
stan na 1.IV.37	314,45	31	2.934	2079	381	474	-
Przybyło w roku 1937/38	69,40	9	629	589	32	8	169.750.-
stan na 1.IV.38	383,85	40	3.563	2668	413	482	-

Dotacje Funduszu Pracy przeznaczone były na:

a/zakup nasion, krzewów i drzew owocowych,

b/inwestycje terenowe umożliwiające uprawę /pompy i ogrodzenia/.

Organizowanie podstaw samodzielnej egzystencji.

Organizowanie podstaw samodzielnej egzystencji ma na celu przeniesienie bezrobotnego z klasy pracowników najemnych do sfery drobnych przedsiębiorców, występujących na rynku samodzielnie, bądź zorganizowanych w współdzielnie. Wiąże się ono w pewnej mierze z akcją ogródków działkowych, która stanowi dogodną podstawę dla zupełnego lub przynajmniej częściowego usamodzielnienia zawodowego. Do tego celu zmierzały podejmowane dotąd z pewnym powodzeniem próby wprowadzenia

wśród działkowców hodowli królików i innego inwentarza drobnego.

Akcja organizacji podstaw samodzielnej egzystencji ma jednak z natury rzeczy znaczenie szersze. Polega ona na tworzeniu nowych i popieraniu istniejących warsztatów pracy oraz na organizowaniu zarobków ubocznych dla ludności, której praca zawodowa nie zapewnia niekiedy nawet możliwości wegetacji. Akcja ta wymaga wykorzystania indywidualnych zdolności i umiejętności zawodowych poszczególnych jednostek i dlatego może być rozwijana jedynie stopniowo.

W okresie sprawozdawczym ograniczała się ona do przeprowadzenia studiów nad możliwościami realizacyjnymi oraz do udzielenia zwrotnej 1% pożyczki w wysokości zł.3.000.- spółdzielni pracy szoferów "Motoryzacja" w Toruniu na zakup maszyn i urządzeń warsztatu reperacyjnego.

Zatrudnienie bezrobotnych pracowników umysłowych.

Akcja ta przeprowadzona była w pierwszym rzędzie, podobnie jak w latach ubiegłych, w ramach robót publicznych, na których zatrudnieni byli pracownicy umysłowi w charakterze personelu technicznego i administracyjnego, jako też dozoru.

Niezależnie od tego Fundusz Pracy opłacał 36 bezrobotnych pracowników, których przydzielał organizacjom społecznym do prac specjalnych, mających uzasadnienie gospodarcze i społeczne, które bez pomocy finansowej Funduszu Pracy nie

zostałyby wykonane.

Wydatki z tego tytułu wyniosły:

w roku 1936/37	zł.18.550
w roku 1937/38	zł.36.660.

Akcja kulturalno-oświatowa.

Celem akcji kulturalno-oświatowej było przeciwdziałanie nastrojom depresji psychicznej wśród bezrobotnych, podniesienie poziomu kulturalnego w rzeszach pozostających bez pracy, udostępnienie w miarę możności różnorodnych umiejętności praktycznych oraz przygotowanie do pracy zarobkowej.

Fundusz Pracy nie prowadził tej akcji bezpośrednio, lecz jedynie przy pomocy organizacyj społecznych, które posiadały niezbędne do tego celu placówki, jak świetlice, czytelnie, biblioteki i t.d. Zadaniem Funduszu Pracy było koordynowanie działalności tych instytucyj, finansowanie ich, jako też kontrola.

Wydatki Wojewódzkiego Biura Funduszu Pracy na akcję kulturalno-oświatową wyniosły:

w roku 1935/36	zł.10.000
w roku 1936/37	zł. 5.000
w roku 1937/38	zł. 3.000

Kolonie letnie.

Fundusz Pracy nie prowadził samodzielnie kolonii i półkolonii letnich, ograniczając się jedynie do finansowania akcji prowadzonej dla dzieci bezrobotnych przez instytucje społeczne.

Akcja kolonijna obejmowała:

Rok	dzieci w koloniach	dzieci w półkoloniach	Dotacja Fund. Pracy
1935/36	2.166	1.777	13.000.-
1936/37	1.798	1.828	16.000.-
1937/38	5.980	2.808	35.000.-

Na skutek przyznania przez Fundusz Pracy subwencji zostały uruchomione na cele akcji kolonijnej dla dzieci bezrobotnych kredyty państwowe, samorządowe i prywatne/łącznie z udziałem rodziców dzieci/w następującej wysokości:

r.1935/36	zł.22.775,88
1936/37	zł.58.398,27
1937/38	zł.288.713,23

Zabezpieczenie na wypadek bezrobocia.

Ilość bezrobotnych pobierających zasiłki w okresie od 1 kwietnia 1935r. do 31 marca 1938r. ilustruje poniższa tabela:

Miesiąc	Rok		
	1935/36	1936/37	1937/38
kwiecień	5.531	6.248	8.578
maj	4.311	3.262	4.634
czerwiec	1.870	2.251	1.796
lipiec	949	1.324	1.397
sierpień	1.245	1.231	1.113
wrzesień	1.216	1.154	1.191
październik	770	1.295	1.190
listopad	1.224	1.441	1.650
grudzień	1.938	2.775	3.090
styczeń	[illegible].922	5.41[illegible]	7.129
luty	6,037	10.155	12.714
marzec	7.533	11.031	13.165

XI. Działalność Wyższego Urzędu Ubezpieczeń.

Dane ogólne.

Wyższy Urząd Ubezpieczeń w Toruniu jest sądem szczególnym dla rozstrzygania sporów między ubezpieczonymi wzgl. pracodawcami a instytucjami ubezpieczeń społecznych, wynikłych na tle stosowania odnośnych przepisów krajowych i umów międzynarodowych.

Przewodniczącym Wyższego Urzędu Ubezpieczeń jest wojewoda, którego stałym zastępcą jest dyrektor Urzędu.

Wyższy Urząd Ubezpieczeń orzeka w Izbach wyrokiem lub uchwałą, przewodniczący Urzędu zaś - postanowieniem.

Izba orzekająca wyrokiem składa się z członka Wyższego Urzędu Ubezpieczeń jako przewodniczącego i czterech ławników - po dwóch ze strony pracodawców i pracobiorców - i rozstrzyga spory w przedmiocie świadczeń na rzecz ubezpieczonych, przewidzianych w ustawach o ubezpieczeniach społecznych, za wyjątkiem świadczeń chorobowych.

Izba orzekająca uchwałą składa się z dyrektora jako przewodniczącego, sprawozdawcy oraz dwóch ławników ze strony pracodawców i pracobiorców i rozstrzyga w postępowaniu niejawnym spory w przedmiocie obowiązku ubezpieczenia, zaszeregowania do grup zarobkowych, wymiaru składek, obowiązku opłaty składek, opłat dodatkowych, klasyfikacji zakładów pracy do klas niebezpieczeństwa i t.p.

Dalszą i ostatnią instancją rewizyjną, rekursową wzgl. zażaleniową jest Trybunał dla Spraw Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu.

Wyższy Urząd Ubezpieczeń w postępowaniu dowodowym posługuje się zasadniczo urzędami ubezpieczeń, w niektórych wypadkach-sądami powszechnymi.

Urzędy Ubezpieczeń istnieją przy każdej powiatowej władzy administracji ogólnej. Przewodniczącym Urzędu Ubezpieczeń jest starosta, komisarz rządu, względnie prezydent miasta w miastach wydzielonych.

Po wprowadzeniu w życie ustawy z dnia 28.III. 1933r. o ubezpieczeniu społecznym działalność urzędów ubezpieczeń ograniczoną została tylko do spraw ubezpieczenia pracowników rolnych na wypadek inwalidztwa i starości. Ta kategoria pracowników pozostaje w tym zakresie ubezpieczona w Ubezpieczalni Krajowej w Poznaniu, a urzędy ubezpieczeń są nadal organami wykonawczymi tej instytucji ubezpieczeniowej, przyjmują i przygotowują wnioski o świadczenia, opiniują je oraz rozstrzygają spory w przedmiocie obowiązku ubezpieczenia i opłaty składek.

Wszelkie dalsze sprawy, rozstrzygane poprzednio przez urzędy ubezpieczeń, przekazane zostały Wyższemu Urzędowi Ubezpieczeń.

Działalność.

Stan osobowy Wyższego Urzędu Ubezpieczeń w roku 1937-ym składał się z 7 urzędników referen-

darskich,1 sekretarza, 4 sił kancelaryjnych i 1 woźnego.

Na 1 stycznia 1937r. ilość spraw zawisłych w Wyzszym Urzędzie Ubezpieczeń wynosiła 4.447.

W ciągu roku 1937 wpłynęło 6.024 nowych spraw czyli o 1.189 spraw więcej jak w roku 1936.

W roku 1937 załatwiono 3.011 spraw wyrokiem, 430 spraw uchwałą, 251 spraw ugodą, 101 spraw w innych sposób, czyli razem 3.793 spraw.

Ilość spraw niezałatwionych w dniu 1 stycznia 1938r. wynosiła 6.678 czyli o 2.231 spraw więcej jak na 1 stycznia 1937r.

Przyczyną tego stanu rzeczy było niewystarczające opracowanie spraw przez instytucje ubezpieczeń społecznych i zbyt szczupły personel Wyzszego Urzędu Ubezpieczeń. Celem opanowania sytuacji na tym odcinku wydane zostały w roku 1938/39 zarządzenia, które przyczynią się niewątpliwie do usunięcia zaległości i przyśpieszenia załatwiania spraw bieżących.-

B. A D M I N I S T R A C J A

N I E Z E S P O L O N A .

I. Administracja Skarbowa

A. Podatki bezpośrednie.

Podatek gruntowy.

W roku 1937 ilość jednostek podatkowych na Pomorzu wynosiła 88.610/ w r.1936 - 96.341/, kwota wymierzonego podatku gruntowego 3.918.694 zł/w r.1936 - 3.254.899 zł/.Zmniejszenie się ilości jednostek podatkowych pozostaje w związku ze zmianą przepisów o podatku gruntowym/§ 75 rozp.M.Sk.z dn.31.III.37r. Dz.U.R.P. Nr.32 poz.250/.

Natomiast wzrost kwoty wymierzonego podatku tłómaczy się opodatkowaniem gruntów,który dotychczas były wolne od podatku gruntowego /art.1,2 i 20 Dekr.Prez.Rz.z dnia 4.XI.36r. Dz.U.R.P.nr.85/.

Przeciwko wymiarowi podatku gruntowego za r.1936 wniesiono ogółem 847 odwołań,co stanowi 1,04 % ogólnej ilości dokonanych wymiarów, spośród wniesionych odwołań uwzględniono 560, t.j. 66 %;kwota odpisana wskutek uwzględnienia odwołań stanowi 0,3 % ogólnej kwoty wymierzonego podatku za r.1936.

Podatek od nieruchomości.

Ilość dokonanych wymiarów podatku od nieruchomości wynosiła w r.1937 - 27.238 /w r.1936- 25.885/,suma ustalonych podstaw wymiaru - 32.807.233 zł./w r.1936 - 32.753.270 zł/ ,kwota wymierzonego podatku - 3,657.666 zł/w r.1936- 3.665.011 zł/.

Wzrost ilości jednostek podatkowych pozostaje w związku z opodatkowaniem za r.1936 tych bu-

dynków nowowzniesionych, dla których właściciele nie uzyskali jeszcze zwolnienia od podatku wobec niewniesienia podań o ulgę, bądź też których właściciele z powodu wniesienia podań po terminie przepisanym uzyskali ulgi na krótszy okres / § 3 i 4 pkt.2 rozp.Min.Sk. z 7.VI.34r.Dz.U.R.P.Nr.55/.

Ogólna suma wymierzonego podatku za r.1937 zmniejszyła się w porównaniu z rokiem poprzednim ze względu na obniżkę komornego oraz na spadek ilości nieruchomości, podlegających stawce 12%-owej /ust.7 dekr.Prez.Rz.z dnia 14.I.36r.Dz.U.R.P.Nr.3/.

Przeciwko wymiarowi podatku od nieruchomości za r.1936 wniesiono 3.717 odwołań, co stanowi 10,5 % ogólnej ilości dokonanych wymiarów; spośród wniesionych odwołań uwzględniono 2652 czyli 71 %. Kwota odpisana wskutek uwzględnienia odwołań stanowi 4,1 % ogólnej kwoty wymierzonego podatku za r.1936.

Podatek od lokali.

Ogólna ilość lokali na Pomorzu wynosiła w r.1937 94.913 / w r.1936 - 90.115/, z czego podlegało opodatkowaniu 38.387 / w r.1936 - 38.821/, kwota wymierzonego podatku wyniosła w 1937r 2.039.244 zł/w r.1936 - 2.109.707 zł/.

Ogólna ilość lokali na Pomorzu wzrosła zatem o 5,3 % w stosunku do r.1936 na skutek wzniesienia nowych budowli oraz podziału lokali większych na mniejsze. Największy przyrost lokali wykazują miasta Starogard / 15%/, Kościerzyna

/ 13%/, Gdynia / 12%/, Nowe Miasto Lub./ 9%/, Tuchola / 8,7 %/, Grudziądz / 6,3%/, Swiecie /5%/, Wąbrzeźno /3,3%/ i Toruń / 2,4%/. Natomiast ilość lokali podlegających opodatkowaniu zmniejszyła się o 1,1 % ,co pozostaje w związku z zastosowaniem zwolnień z tytułu nowych budowli /art.2 pkt.4 dekr.Prez.z dnia 14.XI.35r.o pod.od lokali Dz.U.R.P.Nr.82 poz.505/ i podziałem większych lokali na dwuizbowe. Zmniejszenie się kwoty wymierzonego podatku / o 3,3%/, zostało spowodowane obniżką podstaw wymiaru w wypadkach obniżki komornego wzgl. wartości czynszowej.w związku z zastosowaniem postanowień art.6 pkt.2 dekr.o pod. od lokali z 14.XI.35r..

Podatek przemysłowy.

Ilość wykupionych świadectw przemysłowych /całorocznych i półrocznych/kształtowała się w r.1937 w porównaniu z r.1936 następująco:

Kategorie świadectw		1936	1937
handlowe razem		18.886	19.214
w tym	I	31	37
	II	1.310	1.305
	III	5.567	5.390
	IV	11.669	12.183
	Va	79	89
	Vb	230	210
przemysłowe razem		13.262	13.977
w tym	I	6	6
	II	6	6
	III	12	20
	IV	63	63
	V	190	198
	VI	470	496
	VII	498	529
	VIII	12.017	12.659

Kategorie świadectw	1936	1937
zajęcia przemysłowe razem	284	320
w tym I	-	-
II	8[illegible]	118
III	101	103
IV	95	99
karty rejestracyjne	1.149	1.244
statki	59	141
Ogółem świadectw	33.640	34.896

Ilość wykupionych świadectw wzrosła zatym o 3,7 %,co pozostaje w związku z poprawą gospodarczą; wzrost ten uwidocznił się szczególnie w Urzędach Skarbowych w Gdyni i Wejherowie,gdzie wykupiono o 458 świadectw więcej niż w r.1936.Natomiast spadek ilości wykupionych świadectw nastąpił w okręgach Urzędów Skarbowych w Brodnicy,Kościerzynie i Tczewie.

Ilość pozycyj wymiarowych podatku przemysłowego od obrotu za rok 1936 wynosi 31.625, z czego przypada:

a/ 23.054 na wymiary oparte na ogólnych zasadach,

b/ 8.571 na wymiary w formie ryczałtu.

W porównaniu z wymiarem podatku przemysłowego od obrotu za rok 1935 ilość pozycji wymiarowych zmniejszyła się o 45,jeśli chodzi o wymiary dokonane na ogólnych zasadach.Natomiast ilość pozycji wymiarowych podatku przemysłowego w formie ryczałtu zmniejszyła się o 62,czyli o 0,7 %.Wymierzona suma podatku przemysłowego od obrotu na ogólnych zasadach za r.1935 wynosiła 7.374.327 zł,a za rok 1936 - 8.534.000 zł,czyli że nastąpił wzrost

o 1.105.000 zł, t.j. o 16%. Suma wymiaru podatku przemysłowego od obrotu w formie ryczałtu wynosi 1.051.000 zł.

Przeciwko wymiarowi podatku przemysłowego od obrotu za r.1935 wniesiono 4.700 odwołań,co stanowi 15 % ogólnej ilości dokonanych wymiarów. Spośród wniesionych odwołań uwzględniono 1682 czyli 36 %.Kwota podatku odpisana wskutek uwzględnienia odwołań stanowi 3 % ogólnej kwoty wymierzonego podatku.

Podatek dochodowy z działu I ustawy.

Za rok podatkowy 1937 ilość wymiarów z tytułu podatku dochodowego z dz.I ustawy dokonanych przez Urzędy Skarbowe i Oddział Bilansowy Izby Skarbowej wyniosła 18.251/w tym 82 dokonanych przez Oddział Bilansowy /, ilość zaległych wymiarów - 418 / w tym Oddział Bilansowy 63/, suma podstawy wymiaru 26.168.478 zł / w tym Oddział Bilansowy - 9.629.294 zł/,suma podatku 8.908.062 zł/w tym Oddział Bilansowy 2.356.969 zł/. Jeżeli chodzi o podział dochodu pomiędzy poszczególne gałęzie gospodarstwa społecznego,to przedstawiał się on następująco:

Rodzaj/źródło/ dochodu	% udział w ogólnej sumie dochodu.
z gruntów do 50 ha	8,8 %
z gruntów ponad 50 ha	13,4 %
z budynków	12,8 %
z przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych	55,7 %
z zajęć zawodowych	6,2 %
z kapitałów i praw majątkowych	2,7 %
z innych źródeł	0,4 %
Razem	100 %

Wynika stąd, ze ponad połowę dochodu podatkowego przypada na handel i przemysł, natomiast na rolnictwo przypada na Pomorzu 22,2 % dochodu podatkowego.

Przeciwko wymiarowi podatku dochodowego na rok podatkowy 1936 wniesiono ogółem 8.011 odwołań, co stanowi 41 % ogólnej ilości dokonanych wymiarów. Spośród wniesionych odwołań uwzględniono 5.910 czyli 73 %; kwota podatku odpisana wskutek uwzględnienia odwołań, stanowi 2,9 % ogólnej kwoty wymierzonego podatku.

Podatek dochodowy od uposażeń służbowych.

Wyniki poboru podatku od uposażeń służbowych przedstawia następująca tablica:

Grupa służbodawców	Ilość służbodawców domniemanych	Ilość służbodawców opłacających podatek	Ilość pracowników opodatkowanych	Kwota podatku potrąconego	Kwota podatku wymierzonego
Rolnicy	569	341	692	67.908	5.995
Przedsiębiorstwa handlowe	1.816	897	7.870	1.520.270	50.260
Przedsiębiorstwa przemysłowe	874	555	9.108	1.293.789	37.790
Rzemiosło	455	143	450	16.465	2.581
Zawody wolne	**248**	**146**	**203**	**69.284**	**3.239**
Instytucje bankowo-finansowe	171	121	831	290.155	7.885
Instytucje społeczne	264	180	883	152.620	5.090
Instytucje komunalne	283	262	3.431	463.826	56.512
Instytucje państwowe	295	268	-	737.763	-
Różne	315	224	803	211.509	110.673
Razem	5.290	3.137	24.271	4.823.589	280.025

Podatek dochodowy skumulowany.

Ogólna ilość płatników, obowiązanych do uiszczenia różnicy podatku dochodowego z tytułu kumulacji uposażeń, wynosiła 1766, kwota zaś wymierzonej różnicy podatku za r.1937 - 274.450 zł.

Inne podatki.

Podatek od kapitałów i rent opłacały w r.1937 - 134 przedsiębiorstwa na sumę 91.799 zł.

Podatek od energii elektrycznej pobierano w r.1937 od 60 sprzedawców i odsprzedawców energii, ogólny wpływ z tego tytułu wynosił 174.730,18 zł.

Podatek od uboju dał w r.1937-602.925 zł czyli o 16,3 % więcej niż w r.1936.

Obliczenie nadzwyczajnej daniny majątkowej za r.1937 zostało dokonane dla 17.609 pozycji wymiarowych na sumę podatku zł.980.557.

Akcja karna.

W r.1937 przy sposobności przeprowadzania lustracji przedsiębiorstw, Urzędy Skarbowe spisały 10.837 protokołów karnych za ujawnione przekroczenia przepisów ustawy o państwowym podatku przemysłowym; zalegało na dzień 31.XII.1936r. 248, wpłynęło z innych urzędów skarbowych 329 tak, że do załatwienia było 11.414 protokołów. Załatwiono: przez wydanie orzeczeń karnych - 9.012, przez przekazanie innym urzędom - 490, przez przekazanie spraw do sądu - 7, przez wydanie orzeczeń negatywnych _ 1655, razem 11.164, zalegało na dzień 31.XII.1937r. 250 proto-

kołów / 2,1 %/. Odwołań od orzeczeń karnych zalegało na dzień 31.XII.1936r. 196,wpłynęło w r.1937-1.673, zwrócono przez Izbę Skarbową do uzupełnienia postępowania karnego - 146, wpłynęło żądań o rozpatrzenie odwołań przez władzę odwoławczą - 22, razem było do załatwienia 2.037 spraw.Z tego załatwiono przez odrzucenie we własnym zakresie działania 116, przez rozstrzygnięcie we własnym zakresie działania 506, przez przesłanie do Izby Skarbowej - 1039, przez przesłanie do Sądu /za pośrednictwem Izby Skarbowej / 129, razem 1.790, zalegało na dzień 31.XII.1937r.-247 spraw / 12, 1 %/.

W okresie sprawozdawczym przeprowadzono 6.083 kontroli podatku dochodowego w dziale II ustawy u służbodawców, z tego 999 z wynikiem pozytywnym; suma nałozonych grzywien wyniosła 39.059 zł.

Akcja zbierania informacji/lustracje przedsiębiorstw, rewizje ksiąg handlowych/.

W celu stwierdzenia prawidłowości wykupionych świadectw przemysłowych oraz zebrania danych potrzebnych do wymiaru podatków - Urzędy Skarbowe zlustrowały w r.1937 - 29.081 przedsiębiorstw dla sprawdzenia świadectw przemysłowych, co stanowi 85,2 % ogólnej ilości przedsiębiorstw, oraz 22.975 przedsiębiorstw celem zebrania materiałów wymiarowych ,co w stosunku do ogólnej ilości przedsiębiorstw wynosi 67,3 %.

Do wymiaru podatku przemysłowego od obrotu za r.1936 zaofiarowano na Pomorzu 3.239 kompletów ksiąg handlowych.

B. Pobór należności podatkowych.

Wyniki. Wpływy w/g poszczególnych podatków kształtują się w sposób następujący:

Rodzaj podatku	Kwota wpływów w okresie od 1.IV.1936r.do 31.III.1937r.	Kwota wpływów w okresie od 1.IV.1937r.do 31.III.1938r.
gruntowy	3.181.452	3.380.929
od nieruchomości	3.334.694	3.518.388
nal.za świadec.przem.	961.242	1.087.087
pod.przem.od obrotu	3.040.446	3.600.142
dtto - zaliczki	5.483.043	7.160.189
dochodowy dz.I	7.425.785	7.256.881
dtto - zaliczki	467.471	782.539
dochodowy dz.II i skumulowany	4.415.847	5.077.675
dtto - zaliczki	761	22.919
grzywny	52.972	102.061
odsetki	589.141	595.373
spec.od wynagrodz.	9.110.592	9.719.869
inne podatki	2.146.250	1.050.712

Z powyższego zestawienia wynika,że największy odsetek w ogólnej sumie wpływów przypada na podatek przemysłowy od obrotu /wraz z zaliczkami/,a następnie na podatek specjalny od wynagrodzeń,wypłacanych z funduszów publicznych. Kwota uiszczeń tego ostatniego podatku stanowi 22,4 % ogólnych wpływów z tytułu podatków bezpośrednich na Pomorzu.

Zaległości. Kwota zaległości rachunkowych z tytułu podatków bezpośrednich wynosiła na dzień 31.III.1938r. 27.280 tys.zł.,czyli o 13% mniej niż na dzień 31.III.1937r. /31.249 tys.zł./.W pięciu Urzędach Skarbowych przyłączonych do Pomorza z Izby Skarbowej w Warszawie zaległości rachunkowe na dzień 1.IV.1938r.wynosiły 13.074 tys.zł., w ośmiu Urzędach Skarbowych przyłączonych z Izby Skarbowej w Poznaniu - 8676 tys.zł.

W roku budżetowym 1937/38 poborcy skarbowi załatwili 317.160 tytułów wykonawczych, ściągając kwotę 3.766.000 zł.

Na dzień 1 IV.1937r.ilość niezałatwionych tytułów wykonawczych wynosiła 140.179 sztuk, a na dzień 31.III.1938r.ilość ta zmniejszyła się do 100.387 tytułów,czyli o 29% mniej mimo,że w ciągu roku budżet.1937/38 wpłynęło do Urzędów Skarbowych 204.228 tytułów,w tym 66.274 wniosków od obcych wierzycieli.

W pięciu Urzędach Skarbowych,przyłączonych do Pomorza z Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie zaległość w tytułach wykonawczych na dzień 1.IV.1938r.wynosiła 205.710 tytułów,w ośmiu Urzędach Skarbowych, przyłączonych z Izby Skarbowej w Poznaniu zaległość ta wynosiła 43.648 tytułów.

C. Opłaty stemplowe i podatek spadkowy.

Wyniki.

Wpływy z tytułu opłat stemplowych i podatku spadkowego w roku 1937/38 wynosiły:

na rzecz Skarbu Państwa 5.379.635,12 zł

" " związków samorządowych /dod.komunalne/ 163.268,09 zł.

Kontroli stemplowych przeprowadzono 2.726 z wynikiem finansowym 412.821 zł. Odwołań wpłynęło 4635, z których załatwiono 3.926.

D. Podatki pośrednie i monopole.

Produkcja i konsumcja spirytusu.

Rozmiar produkcji i konsumcji spirytusu na obszarze województwa pomorskiego w latach budżetowych 1936/37 i 1937/38 ilustruje następujące zestawienie:

	1936/37	1937/38
produkcja spirytusu 100 % w ltr.	8.947.699	9.423.646
konsumcja wyrobów P.M.S. w lt. spurytusu 100%	1.578.420	1.713.070
konsumcja denaturatu w lt.	641.798	656.289
wartość konsumcji wyrobów P.M.S. w zł	15.590.507	15.966.608
wartość konsumcji denaturatu w zł.	655.311	657.209
wartość konsumcji wyrobów P.M.S. i denaturatu	16.245.818	16.623.817

Sprzedaż napojów alkoholowych odbywała się na terenie województwa pomorskiego za pośrednictwem 45 hurtowych i 1.905 detalicznych koncesjonowanych punktów sprzedaży.

Produkcja i konsumcja cukru.

Przedstawia się ona w latach budżetowych

1936/37 i 1937/38 jak następuje:

	1936/37	1937/38
Przerobiono w cukrowniach buraków w tys.q	2.717	3.335
Produkcja cukru w q	438.478	521.397
Konsumcja cukru w q	262.506	265.219

Sprzedaż artykułów akcyzowo-monopolowych /poza spirytusem/.

Sprzedaż tych artykułów ilustruje następujące zestawienie:

Rodzaj artykułu	w r.budż. 1936/37	w r.budż. 1937/38
wino	15.234 zł	15.225 zł
piwo	373.172 "	398.754 "
cukier	9.718.146 "	9.828.340 "
syrop buraczany	15.820 "	31.322 "
sól	3.365.968 "	3.589.762 "
wyroby tytoniowe	25.311.440 "	25.498.785 "
oleje mineralne	129.998 "	119.222 "
tłuszcze/sztuczne/	76 "	25.350 "
cukier skrobiowy	75.977 "	80.729 "
Razem:	39.005.831 zł	39.587.489 zł.

II. Administracja szkolna.

Wstęp.

Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego zostało restytuowane od dnia 1 września 1937r. Prace przygotowawcze zostały podjęte już od 1 lipca ub.r. przez desygnowanego Kuratora.

Szkolnictwo powszechne.

Problem realizacji powszechnego nauczania na Pomorzu w roku szkolnym 1937/38 został całkowicie rozwiązany, gdyż szkolnictwo powszechne objęło blisko 100 % młodzieży w roku szkolnym. Sieć szkolnictwa powszechnego jest dość gęsta, wadę jej jednak stanowi olbrzymia przewaga szkół powszechnych I stopnia / 75 % / przy braku należytej rozbudowy sieci szkół stopni wyższych / na ogólną ilość 153 gmin wiejskich 107 nie posiadało szkół III stopnia/. Stan ten jest spadkiem po władzach zaborczych, które dążyły do posiadania ośrodka germanizacyjnego w każdej miejscowości, rezygnując z podniesienia sieci szkolnictwa na wyższy poziom.

Władze polskie dążą systematycznie do powiększenia odsetka szkół wyższych stopni, co dało już pewne wyniki, gdyż jeszcze przed rokiem ilość szkół I stopnia stanowiła ponad 80 % ogółu zakładów; akcji tej jednak stoi na przeszkodzie brak izb szkolnych. Obecnie prowadzi się akcję tworzenia szkół zbiorczych, do których przyjmuje się dzieci ze szkół sąsiednich. Rozszerzenie sieci szkolnictwa jest aktualne głównie na wybrzeżu morskim, gdzie

buduje się szereg nowych szkół.

Szkolnictwo powszechne prywatne nie odgrywa na Pomorzu większej roli, skupiając 1,3 % ogółu dzieci, i ujawnia bardzo słabe tendencje rozwojowe.

Na terenie Pomorza istnieją również w 4 miastach szkoły specjalne dla dzieci umysłowo-upośledzonych oraz szkoła dla głuchoniemych i ociemniałych, pozostające pod opieką Starostwa Krajowego w Toruniu.

Przedszkola są jeszcze terenem nie całkowicie wyzyskanym, a mała ilość dzieci / 1.500 / świadczy o słabym rozwoju sieci tych zakładów.

Dużą uwagę zwraca Kuratorium na zaopatrzenie szkół w pomoce naukowe, które są nieodzowne dla pełnego wyzyskania nauki.

Realizacja programów nauczania i statutów nie napotyka na większe trudności. Program jest niemal w pełni uwzględniony we wszystkich publicznych szkołach powszechnych; wyjątek stanowi jedynie nauka gospodarstwa domowego. Jest jednak nadzieja, że wkrótce i ten przedmiot zostanie we wszystkich szkołach żeńskich i koedukacyjnych zaprowadzony, tym więcej, że spotyka się z dużą sympatią ze strony rodziców i gmin.

Kuratorium kładło nacisk na zapewnienie harmonijnej współpracy domu ze szkołą i likwidację pewnych zadrażnień, które ujawniły się na tym tle

w niektórych miastach; akcja ta została uwieńczona pełnym powodzeniem. Również udało się usunąć pewne kolizje, jakie zaistniały pomiędzy władzami szkolnymi, a samorządami w sprawie gruntów szkolnych.

W dniu 1 stycznia 1938r. ukonstytuował się Okręg Pomorskiego Towarzystwa Popierania Budowy Szkół Powszechnych.

Ze swego preliminarza budzetowego na r.1938 przeznaczył Okręg Pomorski T-wa kwotę 285.000 zł na poparcie budowy szkół w formie długoterminowych i bezprocentowych pożyczek dla gmin i 34.100 zł na zakup pomocy naukowych w formie bezzwrotnego zasiłku.

Przy podziale pożyczek specjalnie wyróżniono Wybrzeże, na które przeznaczono 60.000 zł., reszta została rozdzielona między inne gminy ze szczególnym uwzględnieniem miejscowości pogranicznych.

Szkolnictwo średnie ogólnokształcące i zakłady kształcenia nauczycieli.

W zakresie szkół średnich ogólnokształcących i zakładów kształcenia nauczycieli rok szkolny 1937/38 stanowił dalszy etap realizacji ustawy z dnia 11 marca 1932r., wprowadzającej nowy ustrój tego działu szkolnictwa.

Szkoły średnie ogólnokształcące zlikwidowały klasę VII dotychczasowego ustroju i w jej miejsce wprowadziły z początkiem roku szkolnego 1937/38 klasę I liceum ogólnokształcącego.

O ile chodzi o zakłady kształcenia nauczycieli, to w miejsce seminariów nauczycielskich, zlikwidowanych już z końcem roku szkolnego 1935/36, powstały z początkiem roku szkolnego 1937/38 państwowe licea pedagogiczne /trzyletnie/ i państwowe pedagogium /dwuletnie/ - przy otwarciu początkowo tylko klas pierwszych, gdyż klasy dalsze narastają z roku na rok. W bieżącym r. szk. 1938/39 otwarto więc klasy drugie.

Liczbowo stan tego działu szkolnictwa na terenie Województwa Pomorskiego w granicach, ustalonych z dniem 1 kwietnia 1938r., przedstawiał się w roku szkolnym 1937/38 następująco:

Gimnazjów państwowych było w Województwie Pomorskim 28, a mianowicie 15 męskich, 5 żeńskich i 8 koedukacyjnych. W porównaniu z rokiem szkolnym 1936/37 liczba gimnazjów państwowych wzrosła o dwie szkoły na skutek utworzenia Gimnazjów w Skępem i Tucholi.

Gimnazjów prywatnych było 30, a mianowicie 11 męskich, 11 żeńskich i 8 koedukacyjnych. Z tego 6 szkół nowych otwarto z początkiem roku szkolnego 1937/38.

Gimnazja prywatne, które w pewnych środkach zastępowały gimnazja państwowe, korzystały z pomocy finansowej Państwa w postaci przydzielonych im państwowych etatów nauczycielskich.

W roku szkolnym 1937/38 gimnazja prywatne korzystały z 22 państwowych etatów nauczycielskich.

Poza gimnazjami miało w roku szk.1937/38 Województwo Pomorskie trzy państwowe licea pedagogiczne i jedno państwowe pedagogium. Czwarte liceum pedagogiczne zostało z początkiem r.szk.1938/39 w Bydgoszczy.

Ilość lokali szkolnych na ogół wystarcza. Odczuwa się jednak dotkliwie brak gmachu szkolnego w Gdyni i w Toruniu.Dzięki rozpoczęciu prac nad budową państwowego gimnazjum w Gdyni bolączka ta zostanie usunięta w niedalekiej przyszłości.Sprawa budowy gmachu dla szkoły średniej ogólnokształcącej w Toruniu niestety nie ruszyła dotąd naprzód.

Jeśli chodzi o stan gmachów szkolnych,to pozostawia on bardzo wiele do życzenia.

Szereg gmachów wymaga gruntownego remontu, na który brak kredytów.Natomiast zaopatrzenie szkół średnich ogólnokształcących w pomoce naukowe jest zadowalające i poprawia się z roku na rok.

Ponieważ gimnazja państwowe zaspakajają tylko najpilniejsze potrzeby oświatowe w Okręgu Szkolnym Pomorskim,rola prywatnych szkół średnich ogólnokształcących staje się coraz bardziej doniosłą.Jest wysoce pożądane,by te zakłady doznawały jak najżyczliwszego poparcia ze strony Zarządów Miejskich i Wydziałów Powiatowych w ramach istniejących możliwości.

Szkolnictwo zawodowe.

W dziedzinie szkolnictwa zawodowego Kuratorium Okręgu Szkolnego sprawuje opiekę i nadzór nad szkołami stopnia licealnego, gimnazjalnego, niższego, przysposobienia oraz szkołami typu wygasającego w ogólnej ilości 164. Należy tu: 19 szkół przemysłowych, 17 handlowych, 15 rolniczych, 10 gospodarstwa domowego, 82 dokształcających zawodowych i 21 kursów zawodowych stałych.

Poza tym w zakres działania Kuratorium wchodzi:

a/organizacja kursów krótkoterminowych w porozumieniu z Pom. Izbą Rolniczą, Pomorską Izbą Rzemieślniczą i Pom. Instytutem Rzemieślniczym,

b/orzecznictwo w sprawie zakładania prywatnych szkół i kursów zawodowych,

c/reorganizacja szkół zawodowych w myśl ustawy o ustroju szkolnictwa z dnia 11 marca 1932r.; reorganizacja ta ma być zakończona w roku 1938, pomimo poważnych trudności napotykanych szczególnie w dziale przemysłowym,

d/orzecznictwo w sprawie dopuszczania do egzaminów czeladniczych tych terminatorów, którzy nie mogą się wykazać świadectwem szkoły dokształcającej.

Oświata poza-szkolna.

Akcja oświatowa pozaszkolna w roku sprawozdawczym miała nieco inny charakter niz w latach poprzednich. Jako cel działalności oświatowej pozaszkolnej wysunięto:

1/hasło psychicznego i intelektualnego przygotowania młodziezy przedpoborowej do słuzby wojskowej,

2/powszechność akcji przez zastosowanie moralnego przymusu w korzystaniu z dobrodziejstw akcji oświatowej,

3/koordynację wysiłków wszystkich tych czynników, które dokształcaniem młodziezy się opiekują.

Na skutek tego intensywność w niektórych formach pracy oświatowej pozaszkolnej została ograniczona, a cały wysiłek skupiono na:

1. dokształcaniu powszechnym młodziezy przedpoborowej rocznika 1917, 1918, 1919 oraz częściowo rocznika 1916,

2. pobudzeniu inicjatywy czynników samorządowych nad rozszerzeniem czytelnictwa na wsi, tak przez organizację nowych bibliotek, jak tez i rozbudowę i usprawnienie juz istniejących bibliotek samorządowych.

Nie poniechano przy tym troski o inne formy pracy oświatowej jak teatry i chóry ludowe, uniwersytety powszechne, świetlice, akcja ogrodów działkowych i t.p.

W zakresie kształcenia przedpoborowych dzięki współpracy władz administracji ogólnej, samorządów i wojska uruchomiono na terenie dawnego województwa pomorskiego 1011 kursów dla przedpoborowych, w tym 882 kursy na wsiach i 129 w miastach.

W kursach tych brało udział 18.754 przedpoborowych /czyli 87 % ogółu przedpoborowych/ oraz 4.063 ochotników, razem 22.817 osób. Na kursach nauczały 2293 osoby, w tym 1984 nauczycieli, 118 duchownych i 191 innych pracowników społecznych.

Każdy kurs przepracował w okresie nauczania przeciętnie 75 godzin, co daje w całości na wszystkich kursach 75825 godzin pracy.

Akcja biblioteczna.

Równolegle z akcją kształcenia przedpoborowych rozwinięto akcję na rzecz tworzenia bibliotek samorządowych - powiatowych i gminnych, które mają dostarczyć placówkom oświatowym i młodzieży niezbędnej lektury zwłaszcza dla pracy samokształceniowej na kursach wieczorowych.

Na terenie dawnego Pomorza czynnych było w roku sprawozdawczym 9 Powiatowych Central Bibliotek Ruchomych, obsługujących bibliotekami ruchomymi 244 punkty biblioteczne/miejscowości/. Kuratorium przyszło z pomocą finansową Centralom słabszym oraz niektórym bibliotekom gminnym w formie zapomóg na ogólną sumę około 5.000 złotych. Ponadto Kuratorium zorganizowało dwutygodniowy kurs dla wszystkich kierowników Powia-

towych Central Bibliotecznych.We wszystkich 8 powiatach przyłączonych /oprócz rypińskiego/ powiatowe centrale biblioteczne juz są zorganizowane.W stadium organizacji były centrale w powiatach kartuskim i chełmińskim.Konieczne jest zorganizowanie powiatowych central bibliotecznych w pozostałych 8 powiatach,a przede wszystkim w Sępolnie,Kościerzynie,Grudziądzu i Tczewie.

Zaopatrzenie terenu wiejskiego w książke zwłaszcza w powiatach pograniczych jest niedostateczne,dlatego tez zagadnienie czytelnictwa wymaga na terenie województwa szczególnej troski i znacznych wkładów materialnych.

W dziedzinie form pracy artystycznej przygotowywano zorganizowanie "Dni Pieśmi"w okresie letnim tak w skali powiatowej,jak i w poszczególnych gminach,zwłaszcza pogranicznych.W dziale teatrów ludowych czynne są oprócz wielu teatrów amatorskich dwa teatry objazdowe,a mianowicie "Teatr Ziemi Zaborskiej"w Chojnicach" i "Teatr Ludowy imieniem Derdowskiego" w Wejherowie.W przygotowaniu są dwa teatry kukiełkowe w Chojnicach i Wejherowie.

Dla kierowników teatrów urządziło Kuratorium trzytygodniowy kurs w lecie b.r. w Skępem.

Zamierzenia na przyszłość w zakresie oświaty pozaszkolnej.

Plany Kuratorium w tym zakresie idą w następującym kierunku:

1/rozbudowa akcji planowego dokształcania młodziezy przedpoborowej na terenie całego województwa,któraby obejmowała następujące elementy nauczania:

a/dokształcanie ogólne/czytanie,pisanie, rachunki,wiedza o Polsce/,

b/dokształcanie zawodowe/przysposobienie rolnicze na wsi/,

c/wychowanie fizyczne, jako przygotowanie do służby wojskowej.

2/Zorganizowanie podobnych kursów dla młodziezy zeńskiej w tych ośrodkach,gdzie się znajdą ku temu odpowiednie warunki.

3/Stopniowe organizowanie sieci bibliotek gminnych i Central Powiatowych celem umożliwienia samokształcenia się młodziezy.

4/Opracowanie jednolitego planu dokształcania młodzieży pozaszkolnej przez skoordynowanie wysiłków czynników szkolnych,samorządu gospodarczego,wojska im organizacji młodziezowych.

5/Dązenie do skomasowania rozdrobnionych funduszów na oświatę pozaszkolną i należytego ich zuzytkowania.

6/Organizowanie teatrów, chórów ludowych i masowych igrzysk w gminach i powiatach zwłaszcza pogranicznych.

7/Inicjowanie i popieranie zakładania świetlic i domów ludowych oraz troska o ich wyposażenie.

8/Kształcenie pracowników społeczno-oświatowych na kursach i konferencjach.-

III. Administracja morska.

Wstęp. Zadaniem państwowej administracji morskiej jest z jednej strony budowa, zarząd i eksploatacja morskich portów handlowych względnie rybackich oraz konserwacja całego wybrzeża morskiego, z drugiej zaś strony - czuwanie nad bezpieczeństwem żeglugi, inspekcja statków, opieka nad pracą w marynarce handlowej, wydawanie przepisów policyjno-portowych i morskich, sądownictwo karno-administracyjne i t.d. Chodzi tu o odpowiednie zagospodarowanie wybrzeża morskiego i stworzenie dogodnych warunków technicznych i prawnych dla rozwoju inicjatywy prywatnej i poczynań państwowych na odcinku morskim naszego gospodarstwa narodowego; Państwo bowiem samo prowadzi eksploatację i administrację portów morskich, a przede wszystkim wielkiego przedsiębiorstwa, jakim stanowi port handlowy w Gdyni.

Obecny ustrój władz morskich i portowych opiera się na rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22.III.1928r. o organizacji i zakresie działania władz marynarki handlowej, które uznało Ministerstwo Przemysłu i Handlu jako władzę III instancji, Urząd Morski jako władzę II instancji

i Kapitanat portu jako władzę I instancji.

Port handlowy w Gdyni.

Podstawowym dziełem administracji morskiej jest budowa portu handlowego w Gdyni.

Prace nad budową portu zostały zapoczątkowane w r.1921. W r.1937 port gdyński wysunął się na 5 miejsce wśród portów europejskich /po Rotterdamie, Antwerpii, Hamburgu i Marsylii/, a na pierwsze miejsce wśród portów bałtyckich.

Rozwój obrotów zamorskich portu w Gdyni ilustruje poniższa tabela:

Rok	Przywóz w tonnach	Wywóz w tonnach	Obrót ogólny w tonnach
1924	981	9.186	10.167
1925	1.646	53.925	55.571
1926	310	404.251	404.561
1927	6.411	891.683	898.094
1928	192.711	1.765.058	1.957.769
1929	329.644	2.492.858	2.822.502
1930	504.117	3.121.631	3.625.748
1931	558.549	4.741.565	5.300.114
1932	432.888	4.761.400	5.194.288
1933	870.704	5.235.1[illegible]	6.105.866
1934	991.545	6.200.368	7.191.913
1935	1.111.844	6.362.600	7.474.444
1936	1.335.456	6.407.490	7.742.946
1937	1.718.004	7.288.173	9.006.177
I kw. 1938	424.882	1.783.796	2.208.678

Ruch statków w porcie przedstawiał się jak następuje:

Rok	Weszło l. statków	Pojemność w tonnach rejestrowych netto	Wyszło l. statków	Pojemność w tonnach rejestrowych netto
1923	3	5.445	3	5.445
1924	29	40.469	29	40.469
1925	85	74.919	79	71.549
1926	314	209.928	316	213.086
1927	542	426.722	532	421.226
1928	1108	984.893	1093	972.902
1929	1567	1.442.492	1575	1.445.400
1930	2238	2.029.822	2219	2.014.299
1931	3144	2.649.268	3148	2.665.400
1932	3610	2.831.604	3604	2.838.598
1933	4355	3.425.660	4337	3.401.055
1934	4592	4.142.142	4597	4.153.364
1935	4778	4.559.140	4772	4.565.120
1936	4911	4.919.765	4909	4.898.147
1937	5276	5.155.494	5265	5.151.956
I kw. 1938	1429	1.381.386	1418	1.376.737.

Tendencje rozwojowe portu gdyńskiego. Mimo dotychczasowego silnego tempa rozbudowy portu gdyńskiego i wyposażenia go w odpowiednie urządzenia stwierdzić należy, że nie dorównał on jeszcze przodującym portom obcym pod względem wyposażenia /ilość urządzeń przeładunkowych w stosunku do powierzchni nabrzeża, powierzchnia magazynowa w stosunku do lądowej powierzchni portu, ilość towarów przechodzących przez skład/.

Jako szczególnie korzystne objawy w dotychczasowym rozwoju portu podkreślić trzeba przede wszystkim przeradzanie się portu z czysto przeładunkowego w port o znaczeniu handlowym, a częściowo nawet przemysłowym.

Zjawisko to przybrało na sile zwłaszcza od r.1933, kiedy to zaczynają coraz bardziej rozwijać się wszystkie elementy nowoczesnego aparatu handlowego w porcie.Powstają firmy importowe i eksportowe,rozwija się sprzedaż aukcyjna,tworzą się instytucje bankowe specjalnie dla finansowania importu i eksportu,dostosowuje się do potrzeb i wymogów portu instytucje rzeczoznawcze,służbę kolejową,celną,telegraficzną, czyli wypełnia się w aparacie portowym zarówno handlowym jak i technicznym istniejące luki.

Walka o tranzyt przez dostosowanie w tym kierunku taryf kolejowych,odpowiednią propagandę i akwizycję ładunków na terenie dalszego zaplecza portowego,przetwarza stopniowo port gdyński w punkt tranzytowy w stosunku do krajów naddunajskich i punkt zbiorczo-rozdzielczy na Bałtyku.Utworzenie Wolnej Strefy w 1934r. odgrywa w tej dziedzinie ważną rolę.Wzrost tranzytu w Gdyni w r.1937 wyraża się cyfrą 50 % w stosunku do roku 1936.

Struktura obrotów towarowych portu upodobnia się coraz bardziej do struktury polskiego handlu zagranicznego,przy czym obserwuje się coraz większy wzrost przewozu drobnicy,spowodowany w głównej mierze przez cła preferencyjne,tudziez stałą tendencję do zaniku rozpiętości między

przywozem a wywozem.Stosunek tych dwóch wielkości wyrażających się w latach 1926 do 1929, jak 1 : 6 osiągnął w r.1937 w Gdyni proporcje 1 : 4,2 . Zjawisko to z punktu widzenia interesów portu jest korzystne,gdyz zwiększa atrakcyjność portu dla armatora,który ma możność wykorzystania obustronnych rejsow.

Wzmagający się rozwój gospodarstwa narodowego Polski a jednocześnie wzmagająca się grawitacja do portów naszego obszaru celnego ze strony nietylko krajów z basenu naddunajskiego,lecz również i nadbałtyckich stawiają przed portem gdyńskim prospektywy jeszcze intensywniejszej niż dotychczas pracy,do której port musi się przygotować zarówno przez odpowiednie inwestycje techniczne,jak też rozbudowę swego aparatu handlowego i udoskonalenie administracji eksploatacyjnej.

Wynikiem tych konieczności życiowych jest opracowywany obecnie przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu projekt komercjalizacji - portu gdyńskiego.

Praca Urzędu Morskiego na wybrzeżu morskim poza portem gdyńskim.

Do zakresu działania Urzędu Morskiego na wybrzeżu wchodzi utrzymanie i ochrona brzegu morskiego,budowa i eksploatacja portów,schronisk rybackich i przystani oraz służba bezpieczeństwa żeglugowego.

Jeżeli chodzi o utrzymanie i ochronę wybrzeża, to do zadań Urzędu Morskiego nad tym odcinku należy administracja plaży morskiej i pasa przybrzeżnego /o szerokości do 350 m./, stałe prace wydmowo-leśne i ochrona brzegów za pomocą budowli technicznych.

W zakresie budowy portów dokonano za czasów polskich remontu i rozbudowy portu rybackiego w Helu, portu rybackiego i turystycznego w Jastarni, portu rybackiego w Pucku, budowy portu rybackiego Władysławowo/rozpoczętej w 1933r. a ukończonej w okresie sprawozdawczym/ oraz budowy pomostów dla żeglugi przybrzeżnej w Gdyni/istniał od 1927r. do 1933r./, Orłowie Morskim i Babim Dole/Oksywie/.

W dziedzinie bezpieczeństwa żeglugi polska administracja morska dokonała licznych inwestycji uzasadnionych rozwojem żeglugi na tych wodach oraz udoskonaleniem nowoczesnych urządzeń sygnalizacji nautycznej/wyposażenie portu gdyńskiego w odpowiednie urządzenia sygnalizacyjne, rozbudowa i modernizacja latarni morskich, zainstalowanie szereg nowych punktów świetlnych, świateł kierunkowych, wiech i znaków ostrzegawczych i orientacyjnych, przeprowadzenie robót pogłębiarskich i t.d./.

Inne czynności Urzędu Morskiego.

Należą tu:

a/czuwanie nad zdatnością statków morskich i sprzętu okrętowego do żeglugi i wydawanie związanych z tym dokumentów /certyfikatów/okrętowych/,

b/czuwanie nad kształceniem oficerów marynarki handlowej i należytym doborem załóg okrętowych oraz wykonywanie szeregu funkcji o charakterze socjalnym związanych z opieką nad marynarzami i regulowaniem konfliktów pracowniczych/w związku z tym utworzono w roku sprawozdawczym specjalny inspektorat spraw żeglarskich/,

c/sprawy sanitarne/ochrona portów morskich przed zawleczeniem chorób epidemicznych z zagranicy/.

Uwagi końcowe.

Administracja polska,obejmując w zarząd porty morskie i wybrzeże,przystępowała do rzecz zupełnie nowej,dotychczas w Polsce nieznanej. W przeciwieństwie do starych narodów morskich Polska nie miała tych wielowiekowych zasobów tradycji i doświadczenia jakimi dysponują administracje narodów o długiej przeszłości marynistycznej.Stąd też wszystkie poczynania w tej dziedzinie nosiły charakter pionierski.

Drogą eksperymentu i własnego doświadczenia, walcząc z konkurencją i wrogimi zakusami ze strony obcych oraz z biernością i nieznajomością

spraw morskich we własnym społeczeństwie,administracja morska przyczyniła się do wytworzenia wartości trwałych o znaczeniu kapitalnym dla polskiego gospodarstwa narodowego.Gdynia z wioski rybackiej stała się portem światowym,którego rola w pomnożeniu dochodu narodowego jest ogólnie zrozumiana i doceniana.

Sama administracja morska ze skromnych, o charakterze eksperymentalnym zaczątków rozwinęła się w nowoczesny aparat administracyjny,będący w wielu wypadkach wzorem dla zagranicy.Aparatu tego nie można jednak uznać za wystarczający, skorystalizowany i niezmienny; szybki rozwój życia ekonomicznego wybrzeża wymaga stałego przystosowywania się administracji morskiej i jej form do potrzeb i konieczności życiowych.Dzisiaj problem portu gdyńskiego wymaga stosownej ewolucji form jego administracji i eksploatacji.Po skomercjalizowaniu portu gdyńskiego Urząd Morski pozostanie władzą czysto administracyjną w dziedzinie stosunków morskich,do której zakresu działania - pozbawionego już elementów czynności kupieckich - będzie należało czuwanie z ramienia Państwa nad bezpieczeństwem żeglugi,sprawami socjalnymi w marynarce handlowej,inspekcja okrętowa,

ochrona brzegu morskiego czyli-ogólnie biorąc sprawowanie władzy we wszystkich sprawach związanych z marynarką handlową.

Na zakończenie podaje się dane dotyczące obrotów obydwu portów naszego obszaru celnego - Gdyni i Gdańska - oraz dynamiki ich rozwoju w latach 1936 i 1937.

Zgodnie ze strukturą naszego handlu zagranicznego obydwa porty polskiego obszaru celnego są portami wybitnie wywozowymi. W roku 1936 wywieźliśmy przez Gdynię i Gdańsk 11.082.491,8 ton towarów, a w roku 1937 - 12.973.022,1 ton, co stanowi w porównaniu z rokiem 1936 wzrost o 17,1 %.

Kształtowanie się eksportu w obu portach ilustruje poniższe zestawienie:

Wywóz w tonnach przez port w Gdyni
/ w tysiącach tonn/

Nazwa towaru	Rok 1937	Proc. wzrost lub spadek w stosunku do 1936r.
I. Wytwory pochodzenia roślinnego	54,2	- 30
II. Zwierzęta żywe i wytwory pochodz. zwierz.	57,9	- 5,5
III. Wytwory pochodzenia mineralnego	6.451,6	+15,8
IV. Wosk, tłuszcze rośl. i zwierz.	0,7	-70,3
V. Przetwory spożywcze, tytoń	91,4	-16,9
VI. " chem.-farm., farby	78,9	+75,8
VII. Skóry, futra i wyroby skórz.	3,4	+68,6
VIII. Surowce włókien. i wyroby z nich	16,5	+ 1,8
IX. Kauczuk i wyroby	0,7	+168,9
X. Drewno, korek i wyroby koszyk.	251,6	- 18,8
XI. Papier i wyroby	12,8	- 42,3
XII. Wyroby kamienne, szklane i ceramiczne	0,9	+ 33,5
XIII. Metale i wyroby z nich	249,7	+ 81,7
XIV. Maszyny, aparaty i sprzęt elektr.	16,5	+1884,4
XV. Różne	1,4	+ 96,1
Razem:	7.288,2	+ 13,7

Wywóz w tonnach przez Port w Gdańsku
/ w tysiącach tonn/

Nazwa towaru	Rok 1937	Proc. wzrost lub spadek w stosunku do 1936r.
I. Wytwory pochodzenia roślinnego	402,2	- 62 .
II. Zwierzęta żywe i wytwory pochodzenia zwierz.	3,5	- 4,1
III. Wytwory pochodzenia mineralnego	3.787,4	+ 58,6
IV. Wosk, tłuszcze rośl. i zwierz.	0,4	- 88,8
V. Przetwory spożyw., tytoń	76,-	+ 9
VI. Przetw. chem.-farmac., farby	106,6	+ 11,2
VII. Skóry, futra i wyroby skórz.	2,3	+ 25,3
VIII. Surowce włókien. i wyroby z nich	2,6	+ 40,9
IX. Kauczuk i wyroby	0,1	+ 10,4
X. Drewno, korek i wyroby koszykarskie	1181,5	+ 21,2
XI. Papier i wyroby	3,6	- 13,9
XII. Wyroby kamienne, szklane i ceram.	0,9	+ 161,8
XIII. Metale i wyroby z nich	115,8	+ 63,1
XIV. Maszyny, aparaty i sprzęt elektr.	1,6	- 15,2
XV. Różne	0,2	+ 58,3
Razem:	5684,9	+ 21,6

Dominującym ładunkiem wywozowym w obu portach są towary masowe, jak węgiel eksportowy, węgiel bunkrowy, koks i drzewo oraz zboże/głównie w Gdańsku/. W porcie Gdyńskim eksport towarów masowych stanowi ok. 91 % ogólnego wywozu, w Gdańsku ok. 89 %, przy czym wzrost tego eksportu w stosunku do roku 1936 wyniósł w Gdańsku ok. 29 %, w Gdyni zaś ok. 14 %. Różnicę tę kompensuje prawie 9 %-owy wzrost eksportu drobnicy w Gdyni, podczas gdy w Gdańsku obserwujemy ok. 16 %-owy spadek.

Eksport w roku 1937 wykazuje szczególnie poważny wzrost w dziedzinie wytworów mineralnych, głównie węgla. Drugim z rzędu najpoważniejszym artykułem wywozu w obu portach jest drzewo/: czterokrotny wzrost wywozu bali i kopalniaków wywołany pomyślną koniunkturą w górnictwie angielskim,

przy jednoczesnym spadku wywozu tarcicy/.
Dobre rezultaty dał również eksport wyrobów metalowych i metali, zwłaszcza żelaza handlowego, eksport szynek i bekonów/przy jednoczesnym zmniejszeniu się wywozu drobiu, jaj i masła/, wreszcie wywóz przez port gdyński maszyn, aparatów i sprzętu elektrycznego. Natomiast zahamowany został eksport zbóż wskutek ograniczenia kontyngentów wywozowych zboża tudzież zanotowano spadek wywozu cukru w związku z akcją Ministerstwa Rolnictwa, mającą na celu zwiększenie konsumcji krajowej cukru i ograniczenie deficytowego wywozu. Najbliższe lata przyniosą gruntowną zmianę w wywozie zboża przez port gdyński, dzięki wybudowaniu elewatora zbożowego w Gdyni.

Przechodząc do omówienia importu przez porty polskiego obszaru celnego podnieść należy jego wielki rozwój; przywieziono bowiem przez Gdynię i Gdańsk w r.1937 o 40,1 % więcej towaru, niż w roku 1936.

Poniższe zestawienie ilustruje import w obu portach:

Przywóz w tonnach przez port w Gdyni
/w tysiącach tonn/

Nazwa towaru	Rok 1937	Proc. wzrost lub spadek w stosunku do 1936r.
I. Wytwory pochodzenia roślinnego	178,9	+ 8,-
II. Zwierzęta żywe i wytwory poch. zwierz.	51,5	+ 19,7
III. Wytwory pochodzenia mineralnego	262,9	+ 40,2
IV. Wosk i tłuszcze pochodz. rośl. i zwierz.	23,1	+ 0,7
V. Przetwory spożywcze, tytoń	6,9	+ 40,3
VI. " chemiczne, farmac., farby	237,8	+ 18,6
VII. Skóry, futra i wyroby skórzane	28,1	- 8,8
VIII. Surowce włókienn. i wyroby z nich	149,8	- 3,3
IX. Kauczuk i wyroby	9,-	+ 35,9
X. Drewno, korek, wyroby koszykarskie	2,2	+ 45,2
XI. Papier i wyroby	33,3	+ 38,2
XII. Wyroby szklane, ceramiczne i kamienne	0,6	- 44,4
XIII. Metale i wyroby z nich	714,2	+ 50,5
XIV. Maszyny, aparaty, sprzęt elektr.	6,8	- 6,3
XV. Środki transportowe	8,5	+ 15,1
XVI. Wagi i narzędzia	3,3	+ 43,9
XVII. Różne	0,9	+ 74,1
Razem	1718,-	+ 28,7

Przywóz w tonnach przez port w Gdańsku
/w tysiącach tonn/

I. Wytwory pochodzenia roślinnego	33,9	+ 10,4
II. Zwierzęta żywe i wytwory pochodz. zwierz.	43,5	- 4,4
III. Wytwory pochodz. mineralnego	1257,	+ 70,8
IV. Woski, tłuszcze pochodz. rośl. i zwierz.	7,	- 18,-
V. Przetwory spożywcze, tytoń	15,5	+ 1,2
VI. Przetwory chem., farmac., farby	53,9	- 20,3
VII. Skóry, futra, wyroby skórzane	0,4	+ 41,4
VIII. Surowce włókiennicze i wyroby	2,8	+ 8,3
IX. Kauczuk i wyroby	4,8	+ 190,7
X. Drewno, korek, wyroby koszykarskie	7,6	+ 77,1
XI. Papier i wyroby	9,2	+ 12,6
XII. Wyroby szklane, ceramiczne i kam.	0,6	- 62,9
XIII. Metale i wyroby	77,1	+ 58,7
XIV. Maszyny, aparaty i sprzęt elektr.	2,1	+ 105,1
XV. Różne	0,4	- 6,6
Razem	1515,9	+ 55,9

Dominującym ładunkiem importowym w Gdyni i Gdańsku są, podobnie jak przy eksporcie, towary masowe, w szczególności złom, rudy, piryty, fosforyty, oraz żużle Thomasa, a w porcie gdańskim węgiel i koks. Z ładunków drobnicowych najbardziej cennymi towarami importowanymi są surowce włókiennicze przywożone niemal w zupełności przez port w Gdyni, zwłaszcza bawełna. Duży wzrost wykazuje import metali, a przede wszystkim złomu żelaznego /wzrost 50-cio procentowy/, oraz rud i pirytów, co stoi w związku z wysoką koniunkturą w hutnictwie polskim. W obydwu portach wzrósł import fosforytów, a w porcie gdyńskim także żużli Thomasa - na potrzeby krajowych fabryk nawozów sztucznych. Import wytworów roślinnych, w szczególności towarów kolonialnych, w obecnym okresie kontyngentów i kompensat odbywa się zgodnie z wymogami całości gospodarstwa narodowego Polski /wzrost niektórych towarów, a spadek innych, zależnie od tego czy chodzi o zaspokojenie uzasadnionego gospodarczo wzrostu konsumpcji, czy też o hamowanie wzrostu, któryby mógł zagrozić polityce dewizowej Państwa, czy też obniżyć niezbędną produkcję krajową wytworów roślinnych/. Ponadto notuje się wzrost tranzytowego importu papieru i celulozy, oraz

w porcie gdyńskim - wzrost importu śledzi.

Ogółem przez porty w Gdyni i Gdańsku wywieziono względnie przywieziono w r.1936 - 13.390.642 tonmtowarów,w roku zaś 1937 - 16.206,954 tonn, co stanowi 21 %-owy wzrost obrotów obydwu portów w stosunku do roku 1936 .Rok 1937 jest rekordowym nawet w stosunku do najlepszych wyników,jakie miały miejsce w roku 1931,gdyż obrót w roku 1937 przekroczył poziom r.1931 o 19 %.

Wzrost importu i eksportu przez porty w Gdyni i Gdańsku świadczy z jednej strony o wzmaganiu się naszej ekspansji gospodarczej na rynki zagraniczne,o aktywizacji przemysłu i handlu oraz o rozwoju uprzemysłowienia kraju,z drugiej zaś strony o coraz większym wykorzystywaniu przez nasz handel zagraniczny drogi morskiej dla transportu towarów,duzo korzystniejszej zarówno z punktu widzenia ogólnego,jak i dla interesów poszczególnego kupca od drogi lądowej. Ponadto na wzrost obrotów naszych portów wpływa stały i silnie rozwijający się tranzyt z zaplecza zagranicznego,który w r.1937 wzrósł w porcie gdyńskim o 30 %,obejmując swym zasięgiem nietylko kraje zaplecza lądowego jak Czechosłowację,b.Austrię,Węgry i Rumunię, a nawet Jugosławię i Bułgarię,lecz także zaplecze morskie,jak Estonię,Finlandię,Łotwę i Szwecję.

IV. Administracja kolejowa.

Dane ogólne.

Koleje żelazne zajmują poważną pozycję w życiu gospodarczym ... Pomorza. Mimo wzrostu tempa motoryzacji i przejęcia części przewozów osób i towarów przez przedsiębiorstwa przewozowe-samochodowe, koleje jeszcze przez długie lata odgrywać będą dominującą rolę w dziedzinie komunikacji.

Gęstość sieci kolejowej, intensywność ruchu oraz ilość przewozów osób i towarów, obliczanych na pasażero-pociągo-osio i tono kilometry /które są stałymi miernikami pracy i dochodów kolei/, dają obraz rzeczywistości gospodarczej naszej dzielnicy.

Na terenie wojew. pomorskiego są czynne Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Toruniu oraz Dyrekcja Francusko-Polskiego Towarzystwa Kolejowego w Bydgoszczy.

Poza tym na terenie województwa istnieje szereg kolei samorządowych i prywatnych; wykaz tych kolei zawiera załącznik.

Według stanu w dniu 1.I.1938r. ilość pracowników Dyrekcji Okręgowej Kolei Państw. w Toruniu wraz z robotnikami sezonowymi wynosiła 24.528 osób.

Długość linii kolejowych w dniu 1.I.1938r. /po oddaniu z dniem 31.XII.1937r. 465 km. Francusko-Polskiemu Towarzystwu Kolejowemu/ wynosiła 2349 km, w tym 1646 km linii jednotoro-

wych i 703 km linii dwutorowych.

Stacji kolejowych było : I klasy - 10, II - 20, III- 42, - IV - 134, razem 206.

Stan taboru kolejowego przedstawia się jak następuje:

parowozów - 624, wagonów osobowych - 1150, wagonów towarowych - 13500.

Pracę taboru w ostatnich latach ilustruje następujące zestawienie:

Rok	Pociągo kilometry	Wagono-osio-kilometry	Tono kilometry brutto	Tono-kilometry netto
		/w milionach/		
1934	20,3	1.416,7	12.230,4	5.374,0
1935	20,6	1.439,5	12.633,0	5.623,9
1936	20,9	1.568,0	13.980,4	6.460,6
1937	22,8	1.718,9	15.646,1	7.366,8

Budżet Dyrekcji Okręgowej za r.1937 wynosił w wydatkach eksploatacyjnych 102 milj.zł., w wydatkach inwestycyjnych - 14 milj.zł., razem 116 milj.zł.

Wydatki inwestycyjne przedstawiają się następująco:

1/Budowa linii kolejowej Sierpc-Toruń-roboty uzupełniające . . . . 1.380.000 zł

2/Budowa linii kolejowej Sierpc-Brodnica-wykończenie budowy. . . . . 4.400.000 "

3/Rozbudowa łącznicy Płock-Radziwie-Płock-Miasto-rozpoczęcie robót kolejow. . . . . . 770.000 "

4/Przełożenie linii Toruń-Czarnowo	70.000 zł
5/Rozbudowa węzła Gdyni	1.970.000 "
6/Rozbudowa węzła Gdańskiego . . .	155.000 "
7/Rozbudowa węzła Toruńskiego . .	822.000 "
8/Inne mniejsze roboty inwestycyjne	471.000 "
9/Rekonstrukcja sieci elektrycznej na różnych stacjach	51.000 "
10/Roboty zabezpieczające ruch pociągów na różnych stacjach .	86.000 "
11/Hamulce zespolone łącznie z montażem	3.825.000 "

W dążeniu do usprawnienia i przyspieszenia przewozu przesyłek oraz do ułatwienia czynności manipulacyjnych przy odprawie i wydaniu przesyłek wprowadziła Dyrekcja na terenie swego okręgu szereg zmian i udogodnień dla interesantów, m.in. następujące:

1/Wydano zarządzenie, by na stacjach, na których poszczególne punkty ładunkowe są bardziej odległe od kas towarowych - opłaty postojowego i składowego pobierali bezpośrednio magazynierzy obsługujący te punkty/dotyczy 7 stacyj/.

2/W celu przyspieszenia odprawy zezwolono firmom nadającym większą ilość drobnicy /razem 93 firmom/na okratkowanie poszczególnych sztuk nalepkami, które zastępują nalepki kolejowe.

3/Zawarto z 30 firmami umowę za urzędowe ustalanie wagi przesyłek w zastępstwie kolei na wagach prywatnych przez ważników firm.

4/Zezwolono na ładowanie drobnicy na bocznicach, a firmom nadającym większą ilość przesyłek drobnych udzielono zezwolenia na formowanie wagonów zbiorowych.

5/W celu dostosowania w ekspedycjach godzin służbowych jak najbardziej do wygody publiczności zarządzono m.in.:

a/odprawę i wydanie przesyłek przewożonych pociągami osobowymi i łatwopsujących się - na wszystkich stacjach w ciągu całej doby, a więc także w porze nocnej,

b/na st. Gdynia przyjmowanie przesyłek do godz. 24-tej,

c/na stacjach portowych w Gdyni dyżury dla czynności ładunkowych przez całą dobę, także w dni świąteczne.

6/Zarządzono wywieszenie na stacjach tablic orientacyjnych ze wskazaniem punktów ładunkowych biur i kas.

7/W związku z zarazą pryszczycy i innymi wydano w roku ubiegłym i bieżącym szereg zarządzeń, m.in. polecono podstawiać pod ładunek zwierząt i ziemniaków przeznaczonych zagranicę wagony poprzednio dezynfekowane.

8/W roku 1937 rozpatrzono 73 zażaleń w sprawach przewozu osób, bagażu i towarów.

9/W roku 1937 dokonano 79.089 odpraw celnych.

10/Dyrekcja zawarła umowę na zwózkę przesyłek razem z 33 przedsiębiorstwami, które w roku 1937 zwiozły 225.855 przesyłek.

11/Dyrekcja wydzierżawiła na terenie polskim ogółem:

placów składowych	120.000 m2
magazynów o powierzchni	3.800 m2

Przy wydzierżawianiu placów na okresy krótkie zarządzono,by stacje place te oddawały od razu do użytku,a umowę zawierano dodatkowo.

Wybudowane i oddane do ruchu linie kolejowe Sierpc-Toruń i Sierpc-Brodnica posiadają pierwszorzędne znaczenie dla podniesienia gospodarczego i należytego rozwoju powiatów, przez które przebiegają,jak i znaczenie ogólnopaństwowe,gdyż skracają odległość między Warszawą a Gdynią,tworząc nowy szlak komunikacyjny Warszawa-Nasielsk-Sierpc-Brodnica-Laskowice-Gdańsk-Gdynia.

Wybudowanie linii kolejowej Sierpc-Brodnica przynosi korzyści przede wszystkim powiatom sierpeckiemu i rypińskiemu,które mogą się wykazać wielką produkcją rolniczą przewyższającą spożycie własne; wybudowanie kolei stwarza dla nich lepsze warunki zbytu płodów rolnych i wytworów przemysłu mleczarskiego.

Przy nowowybudowanych liniach kolejowych urządzono szereg stacyj i przystanków osobowych, co przyczyniło się do uprzystępnienia kolei okolicom pozbawionym tego niezbędnego środka komunikacyjnego.

W związku z budową linii kolejowej Sierpc-

Brodnica przejęto dnia 31.7.1937r. od D.O.K.P. Warszawa linię Płock-Sierpc oraz 61 kilometrową linię na odcinku Nasielsk-Sierpc.

Niezależnie od powyższego przejęto z dniem 1.7.1937r. prywatną kolej lokalną Twarda Góra-Nowe.

Celem ułatwienia i usprawnienia odprawy przesyłek na przystanku osobowym i ładowni Brodzkie Młyny na linii [illegible]rzcszczyn-Gniew, przemianowano z dniem 1.7.1937r. przystanek osobowy i ładownię Brodzkie Młyny na agenturę kolejową.

Kształtowanie się przewozów kolejowych według poszczególnych kategorii przesyłek w latach 1936-1937 ilustruje następujące zestawienie:

L. p.	P r z e w ó z	Rok 1937	Procentowy wzrost lub spadek w stos. do roku 1936
1.	Osób/ilość sprzedanych biletów/	10.317.635	+ 4,4
2.	bagażu z nadania	[illegible]2.251	+ 10,3
3.	bagażu z przybycia	122.193	+ 9,9
4.	przesyłek ekspres z nadania	162.549	+ 8,4
5.	przesyłek ekspres z przybycia	234.452	+ 6,3
6.	przesyłek posp.drobnic.z nadania	229.725	+ 4,0
7.	przesyłek posp.wag.z nadania	4.960	+ 18,8
8.	przesyłek posp.drob.z przybycia	207.458	+ 5,0
9.	przesyłek posp.wag.z przybycia	4.604	+ 10,4
10.	przesyłek zwyczajn.z drob.z nadania	702.067	+ 11,6
11.	przesyłek zwyczajn.wag.z nadania	331.315	+ 27,2

12. przesyłek zwyczajnych drob. z przybycia	754.341	+ 3,9
13. przesyłek zwyczajnych wag. z przybycia	902.887	+ 12,5

Nadanie do przewozu ważniejszych towarów na Pomorzu w roku 1937 przedstawiało się jak następuje:

Nazwa towaru	Nadano w tonnach do przewozu	Proc. wzrost lub spadek w stos. do r.1936
Zboże i przetwory zbozowe	191.578	+ 2 %
Drzewo	334.253	+ 48 %
Spirytus	13.310	+ 19 %
Cukier	29.932	+ 50 %
Ziemniaki	57.014	+ 33 %
Wódki wszelkie	559	- 60 %
Cegła	187.883	+ 13 %
Bydło i nierogacizna	27.416	+ 10 %
Ogółem powyższe grupy tow.	851.975	+ 24 %

Tabela powyższa świadczy o pomyślnym rozwoju przewozów towarów na PKP mimo klęski nieurodzaju, jaka nawiedziła Pomorze w roku 1937, nie pozostając bez wpływu na wielkość obrotów kolejowych.

Ulgi taryfowe.

W roku 1937 załatwiono ogółem 20 wniosków taryfowych pochodzących ze sfer przemysłowo-handlowych, dotyczących komunikacji wewnętrznej, a mianowicie: 1/włączenia towarów niezaklasyfikowanych do odpowiednich pozycyj klasyfikacji towarów, 2/przyznania ulg taryfowych, 3/włączenia stacyj do obszaru ważności taryf wyjątkowych i specjalnych.

Przy rozpatrywaniu powyższych wniosków brano pod uwagę możliwość stworzenia warunków przewozu zapewniających wytwórczości rolnej i przemysłowej należyty rozwój i wzmożenie się wymiany towarowej.

Z ulg udzielonych skorzystały przemysły tartaczny,wikliniarski,metalurgiczny i chemiczno-przetwórczy.

Oprócz ulg taryfowych,które wprowadzono w tut.okręgu na indywidualne wnioski zainteresowanych stron,wprowadzono w r.1937 szereg zniżek taryfowych,dochodzących nieraz do 66 % w stosunku do taryfy normalnej; zniżki te miały za zadanie złagodzenie klęski posuchy na Pomorzu.

Ulgi pozataryfowe.

W tym zakresie były stosowane przedewszystkim:

1/Ulga pozataryfowa		Nr 20	Ulgowy przewóz materiału budowlanego, produktów rolnych, artykułów żywnościowych oraz paszy-do stacyj w powiatach grudziądzkim, wąbrzeskim,toruńskim i chełmińskim
2/ "	"	Nr 23	Ulgowy przewóz zboża, kapusty,tłuszczu, cukru,tkanin, ziemniaków i t.d. do wszystkich stacyj okręgu pomorskiego.
3/ "	"	Nr 2	Ulgowy przewóz wszelkiego materiału budowlanego-do wszystkich stacyj okręgu pomorskiego.

4/Ulga pozataryfowa Nr 12 Ulgowy przewóz wszelkiego materiału budowlanego do stacyj:Gdynia i Rumia Zagórze.

Oprócz ulg pozataryfowych,taryfa towarowa P.K.P.zawiera szereg taryf wyjątkowych ze zniżonymi stawkami przewozowymi,mającymi na celu popieranie głównie rolnictwa,przemysłu i handlu na Pomorzu,jak naprzykład:

a/taryfa wyjątkowa wf 1 - przeznaczona dla ulgowego przewozu drewna olchowego,używanego na opał w nadmorskich wędzarniach.,

b/taryfa wyjątkowa wr 5 - przeznaczona dla ulgowego przewozu otręb,makuchów i siana do stacyj położonych na terenie województwa pomorskiego.

Udogodnienia w ruchu pasażerskim.

1/Na linii Warszawa-Mława-Grudziądz-Gdynia z dniem 22 maja 1937r. zaprowadzono całorocznie nową parę pociągów pospiesznych dziennych Nr. 603/403 i z powrotem 404/604.Pociąg ten łączy się z poc.pośp.Nr.403/Warszawa-Kutno-Toruń-Gdynia/, zaś w drodze powrotnej dzieli się w Laskowicach od poc.404.

2/Na linii Poznań-Bydgoszcz-Gdynia-Hel zaprowadzono w porze letniej od 26.VI.do 4.IX.nową parę pociągów pośp.dziennych Nr.202/203/ 401/411 i z powrotem Nr.412/402/204/201.Pociąg ten składał się z dwóch części,a mianowicie z części Warszawa-Kutno-Toruń.Bydgoszcz-Gdynia-Hel oraz Poznań-Bydgoszcz-Gdynia-Hel,który w drodze na Hel łączył się a w drodze powrotnej dzielił się w Bydgoszczy.

3/Dla udogodnienia komunikacji Bydgoszczy z Warszawą przedłużono bieg pociągu osobowego Nr.422 Toruń-Warszawa do Bydgoszczy z odjazdem o godz.5.45 i przyjazdem do Warszawy o godz. 10.53.

Również przedłużono do Bydgoszczy bieg.poc. Nr.421 Kutno-Toruń z odjazdem z Kutna o godz. 6.20 i przyjazdem do Bydgoszczy o godz.9.48.

4/Dla ruchu turystycznego z Gdyni do Szwajcarii Kaszubskiej uruchomiono w porze letniej od 20.VI.do 4.IX. nową parę pociągów osobowych Nr. 1432/1431 Gdynia-Kościerzyna,skomunikowanych w Somoninie do i z Kartuz.

5/Bieg niektórych pociągów przyśpieszono, a mianowicie:

a/Poc.Nr.9/Lwów-Kraków-Katowice-Poznań-Gdynia a w porze letniej na Hel/ przyspieszono o 58 minut,powrotny zaś pociąg Nr.10 przyśpieszono o 20 minut.

b/Poc.Nr.403 Warszawa-Kutno-Toruń-Gdynia przyspieszono o 21 minut,a powrotny poc.Nr.404 o 20 minut.

c/Poc.Nr.401 Warszawa-Kutno-Toruń-Gdynia-Hel przyspieszono do Gdyni o 28 minut a powrotny poc.Nr.402 o 34 minut.

d/Poc.Nr.601 Warszawa-Mława-Grudziądz-Gdynia, a w porze letniej na Hel przyspieszono o 17 minut.

6/Celem usprawnienia i przyspieszenia komunikacji dalekobieznej drogą przez teren W.M.Gdańska do Gdyni i z powrotem, oraz uniknięcia zbyt długich postojów na stacji Tczew koniecznych dla dokonania rewizji dewizowej podróżnych jadących do Gdańska, przewidziano szereg zasadniczych zmian w układzie pociągów dalekobieznych. Zmiany te polegały na wydzielaniu w Tczewie ze składu pociągu dalekobieznego wagonów przeznaczonych dla podróżnych do Gdańska. Dalszy przejazd do Gdańska odbywa się w tych samych wagonach, pociągami z góry do tego celu ustalonymi, w ślad za częścią pierwszą pociągu zasadniczego w odstępie około 25 minut.

Część pierwsza pociągów przeznaczona jest dla podróżnych niezatrzymujących się na terenie W.M.Gdańska, przy czym postój ich w Tczewie wynosi 5-6 minut. Druga część tych pociągów kończy swój bieg w Gdańsku.

7/Do drugiej kategorii pociągów dalekobieznych, przechodzących przez teren W.M.Gdańska bez postoju, zaliczono pociągi sezonowe, złożone wyłącznie z wagonów, przeznaczonych tylko dla podróżnych nie wysiadających na terenie W.M.Gdańska.

8/Wobec słabego zapełnienia w wagonie bezpośrednim Gdynia-Zakopane w poc.10/7 i 8/9 wagon ten skasowano, a zaprowadzono w to miejsce wagon bezpośredni Gdynia-Morszyn w czasie sezonu t.j.12.VI. do 29.IX.

9/Na odcinku Kowalewo-Jabłonowo Pom. zaprowadzono nową parę motorów Nr.343/344.

10/Na odcinku Nakło n.Notecią-Bydgoszcz uruchomiono nowy pociąg Nr.1046 uzyskujący połączenie na poc.Nr.416 do Warszawy.

Ruch osobowy.

W roku 1937 wprowadzono następujące ważniejsze zmiany w taryfie i ulgach pozataryfowych dla komunikacji osobowej i bagażowej.

1/Wprowadzono nową ulgę na przejazdy masowe wycieczek szkolnych w pociągach popularnych.

2/Zmieniono przepisy o uldze dla przejazdów pojedyńczych i grupowych członków towarzystw turystycznych,przy czym zwiększono ilość stacyj wyjazdowych i docelowych od i do których stosuje się te ulgi.I tak np.w okręgu Dyrekcji Toruńskiej powiększono ilość stacji wyjazdu o dwie /Chojnice i Działdowo/a ilość stacji docelowych o 7/Chojnice,Działdowo, Łęgnowo,Osie,Sierpc,Tuchola i Żukowo/.

3/Wprowadzono nowe brzmienie przepisów o przejazdach członków Polskiego Związku Narciarskiego,przy czym ulga uwarunkowana jest obecnie od nabycia książeczki narciarskiej, ulgę zaś zwiększono z 33 % na 50 %.

4/Zwiększono również ulgę przejazdową dla członków organizacji Polskich z zagranicy z 33 % na 50 %.

5/Kierując się tą samą intencją,Polskie Koleje Państwowe udzieliły największej/specjalnej/ ulgi koloniom letnim dzieci polskich z zagranicy.

6/W zrozumieniu potrzeby obronności kraju wprowadzono nową ulgę dla Junackich Hufców Pracy i dla ochotników Obrony Narodowej.

7/Dozwolono przerywanie podrózy przy powrocie z uzdrowisk krajowych i letnisk nadmorskich - przy ulgowych przejazdach na podstawie zaświadczeń Związku Uzdrowisk w Polsce, wskutek czego umozliwiono kuracjuszom zwiedzanie większych miast lub innych uzdrowisk.

8/Zaprowadzono ulgowe bilety okręgowe turystyczne dla cudzoziemców.

Na terenie Dyrekcji toruńskiej zorganizowano szereg zjazdów masowych, umozliwiających poznanie kraju lub udział w pewnych imprezach na specjalnie dogodnych warunkach, i tak:

a/udzielono wielkiej ulgi przejazdowej do miejscowości nadmorskich pod hasłem "Słoneczny Wrzesień nad Morzem" oraz na "Tydzień Morza".

b/Ułatwiono społeczeństwu manifestowanie swych uczuć dla Armii przez udzielenie wydatnych ulg przejazdowych na 2 zjazdy: p.h. "Witamy Armię w Bydgoszczy" dnia 15.9.1937 r.i "Wręczenie sztandaru batalionowi morskiemu w Wejherowie" / 16-17 października/.

c/Umozliwiono przez przyznanie 50 % ulgi masowe zwiedzanie Wystawy radiowej w Bydgoszczy w czasie od 30.X.do 14.XI.

Poza tym P.K.P.zorganizowały tanie przejazdy dzieci p.h."Polskie Koleje Państwowe Najmilszym Turystom"; imprezę te przeprowadzono w dwóch okresach:

od 13-23 lipca i od 5-15 sierpnia. Z ulgi tej w okręgu Dyrekcji Toruńskiej skorzystało 19.595 dzieci. Były to przeważnie dzieci rodzin niezamożnych, które w innych warunkach nie miałyby możności odbycia podróży koleją. Dzieci opłacały zaledwie 12 1/2 % taryfy normalnej / tam 25 % - powrót bezpłatny/.

Praca społeczna wśród pracowników kolejowych.

Stan organizacyjny zrzeszeń kolejarzy pomorskich ilustruje następujące zestawienie za r.1937 :

Nazwa organizacji	Ilość członków	Wpływ ze składek
Kol.Przysp.Wojsk.	15800	180.000 zł
Rodzina Kolejowa	14800	126.000 zł
L.O.P.P.	17856	118.000 zł
L.M.K.	17800	40.000 zł
Polski Zw.Zach.	5000	5.000 zł
Polski Czerw.Krzyż	15000	brak danych
Związki zawodowe /w liczbie 18-stu/	15000	700.000 zł

Na F.O.N. wpłynęło w r.1937 z opodatkowania się kolejarzy 173.900 zł.-

Wykaz istniejących w obrębie D.O.K.P. Toruń kolei samorządowych i prywatnych

Lp.	Nazwa oficjalna i właściciel	Oznaczenie trasy	Szerokość toru	Długość w km.	Uwagi
1.	S.A.Kolei Lok.Chełmża-Mełno	Chełmża-Mełno	norm.	45.237	eksploatację prowadzi P.K.P.
2.	Kleinbahn A.G.Zajączkowo-Nowe Miasto	Zajączkowo Lubawski Nowe Miasto Lubawskie	"	14,	pod przymusowym zarządem P.K.P.
3.	" " Puck-Krokowa	Puck-Krokowa	"	22,21	" " " "
4.	" " Wejherowo-Zamostne	Wejherowo-Zamostne	"	10,07	" " " "
5.	S.A.Kolei Lok.Touń-Północ-Czarnowo	Toruń-Północ-Czarnowo	"	27,80	w likwidacji - z dn.1.I.35r.przejęta przez P.K.P.
6.	S.A.Kolei Lok.Toruń-Lubicz	Toruń-Mokre-Lubicz	"	10,27	" " " "
7.	S.A. " " Twarda Góra-Nowe	Twarda Góra-Nowe	"	6.	" z dn.1.7.37r. " "
8.	Wydział Powiatowy Wąbrzeźno	Wąbrzeźno-Wąbrzeźno Miasto	"	3,26	we własnym zarządzie - trakcja elektryczna
9.	Marienwerder Kleinbahn A.G. w Kwidzyniu	Wielkie Walichnowy - Gniew z odgałęzieniem do Pastwy	750 m/m	18,94	w likwidacji - pod przymusowym zarządem P.K.P.- częściowo rozebrana,pozostałe tory o dług.7,404 km.
10.	Wydział Powiatowy Bydgoszcz	Bydgoszcz-Koronowo Morzewiec-Wierzchucin Król. Łukowiec-Gowelno Witołdowo-Gumnowice Teresin-Samsieczno Smukała-Łoki Jastrzębie-Augustowo	600 m/m	101,736	we własnym zarządzie
11.	Wydział Powiatowy Wyrzysk	Białośliwie-Witosław Rozgranie Małocin- Zakłady Przemysłowe Suchary-Gumnowice Trzeciewnica-Dębowo Mrozowo-Żelazno Czajcze-Mościska Rozgranie-Piszkowo- Rozgranie-Nawicz	600 m/m	134,883	we własnym zarządzie
12.	S.A.Cukrownia Pelplin	Pelplin-Ornasowo Ornasowo-Gręblin Gręblin-N.Garc Gręblin-Międzyłęż Międzyłęż-Stary Międzyłęż Międzyłęż-W.Walichnowy Ornasowo-Lignowy	750 m/m	32,68	wyłącznie użytku prywatnego-we własnym zarządzie
13.	S.A.Cukrownia Ostrowite	Cukrownia Ostrowite-Duszety Duszoty-Brodnica Duszoty-Tojnowo	750 m/m	37,889	wyłącznie użytku prywatnego-we własnym zakresie w okręgu D.O.K.P.Toruń 9 km.,dalsze tory w okręgu D.O.K.P.Warszawa

V. Administracja Pocztowo-Telegraficzna.

Organizacja.

Jednostkami kierowniczymi przedsiębiorstwa "Polska Poczta Telegraf i Telefon" na terenie Bydgoskiego Okręgu Poczt i Telegrafów są :

1/Dyrekcja Okręgu Poczt i Telegrafów,

2/Rejonowe Urzędy telefoniczno-telegraficzne w Bydgoszczy,Gdyni,Grudziądzu,Starogardzie, Toruniu i Włocławku,

3/Urzędy Obwodowe we wszystkich miastach powiatowych/w tym,że ze specjalnych względów lokalnych w powiecie szubińskim siedzibą Urzędu obwodowego jest Kcynia, w pow.wyrzyskim zaś - Nakło n.Notecią/.

Terytorialny zakres działania Urzędu obwodowego pokrywa się z granicami powiatu.W praktyce obwód pocztowo-telekomunikacyjny tworzą obszary pocztowe placówek p.t.,położonych na terenie danego powiatu.Terytorialny zakres działania Rejonowego Urzędu telefoniczno-telegraficznego obejmuje z reguły kilka obwodów. W okręgu jest czynnych ogółem 638 placówek jako jednostek eksploatacyjnych, w tym 131 urzędów, 336 agencji i 171 pośrednictw. Należy zaznaczyć,że pod względem nasilenia sieci placówek pocztowo-telekomunikacyjnych Okręg Bydgoski zajmuje pierwsze miejsce w Państwie.

Poza wymienionymi urządzeniami stałymi obsługuje teren tutejszy ponad 1000 listonoszów

wiejskich, załatwiających czynności nadawcze i oddawcze z zakresu obrotów pocztowych. Listonosz wiejski, docierający do najbardziej odległych od danych ośrodków osad , jest jakby ruchomą jednostką eksploatacyjną przedsiębiorstwa P.P.T.i T.

W porównaniu z resztą obszaru województwa pomorskiego sytuacja w powiatach włocławskim, nieszawskim, rypińskim i lipnowskim pod względem jakości i ilości urządzeń pocztowo-telekomunikacyjnych przedstawia się mniej korzystnie.

Służba listonosza wiejskiego została zaprowadzoną w wymienionych powiatach dopiero w 1937r., przy czym ze względów oszczędnościowych przeznaczono w większości wypadków jednego listonosza do obsługi dwóch rejonów tak, że w wielu gminach wzgl. gromadach ludność otrzymuje nadeszłą korespondencję co drugi dzień.

W planach prac w zakresie spraw organizacyjnych - na pierwszym miejscu uwzględnia Dyrekcja Okręgu Poczt i Telegrafów ujednolicenie służby listonosza wiejskiego w całym okręgu - przez zaprowadzenie codziennego doręczania w zamiejscowych obszarach pocztowych placówek pocztowo-telekom., położonych na terenie wymienionych czterech powiatów.

Do dalszych prac organizacyjnych, przewidzianych na najbliższą przyszłość należy zaliczyć:
a/rozbudowę sieci placówek p.t. zwłaszcza na terenie powiatów lipnowskiego, nieszawskiego, rypińskiego i włocławskiego,
b/rozszerzenie w 44 jednostkach eksploatacyjnych godzin urzędowych w dziale telekomunikacyjnym,
c/likwidację kilkudziesięciu pośrednictw p.t. włączonych do obwodów t. tow. towarzyskich, których minimalne obroty wykazują zupełny brak zapotrzebowania usług przedsiębiorstwa "Polska Poczta Telegraf i Telefon" ze strony miejscowej ludności.

Za likwidacją wspomnianych ostatnio pośrednictw przemawia także postulat usprawnienia sieci telekomunikacyjnej, towarzyskie bowiem obwody wykazują wiele braków natury technicznej i nie zabezpieczają tajemnicy korespondencji telefonicznej.

Telekomunikacja.

Sieć telefoniczna pozostawiona przez zaborców na terenie Pomorza była dostosowaną do ówczesnych potrzeb państwa niemieckiego/rozbudowa kierunku łączności telekomunikacyjnej z zachodu na wschód/, co oczywiście nie odpowiada interesom Państwa Polskiego.

Drugą cechą charakterystyczną tej sieci stanowiła duża ilość połączeń lokalnych, zupełnie nie przystosowanych do prowadzenia rozmów

chociażby na średnie odległości.

W pierwszym więc etapie prac po rewindykacji Pomorza/cały wysiłek został skierowany na przystosowanie sieci łączności do nowych potrzeb i nowych warunków. W szczególności położono nacisk na zapewnienie należytej łączności wybrzeża, przede wszystkim zaś Gdyni z zapleczem i resztą kraju.

Z kolei zachodziła potrzeba wykorzystania nowych zdobyczy technicznych w dziedzinie telekomunikacji, dokonanych w latach powojennych. Na tle tych zdobyczy ujawniła się konieczność przebudowy istniejącej sieci w następujących kierunkach:

W roku 1934 sporządzono ogólny plan przebudowy sieci międzymiastowej, uwzględniający wytyczne opracowane przez Państwowy Instytut Teletechniczny i zasady ustalone na międzynarodowych i światowych konferencjach. Plan ten konsekwentnie realizowany przewidywał w końcowym etapie budowę i uruchomienie kabla międzymiastowego Warszawa - Gdynia. Jednocześnie przystąpiono do budowy central automatycznych miejskich i nowych central międzymiastowych, przystosowanych do późniejszej pracy na nowym kablu w ważniejszych pod względem telekomunikacji miejscowościach.

Ponadto w większych skupieniach abonentów przystąpiono do zastąpienia drutów napowietrznych

kablami ułozonymi pod ziemią.Roboty te wykonano w pierwszym rzędzie w miejscowościach z siecią zautomatyzowaną.

Zasięg usług P.P.T. i T.na terenie Pomorza.

Zapotrzebowanie usług P.P.T.i T. jest zalezne od stopnia rozwoju gospodarczego danego powiatu wzgl.miasta.Dominujące stanowisko w udziale we wpływach eksploatacyjnych zajmuje Gdynia / 23, 6 % przeciętnej ogólnej sumy opłat pocztowo-telekomunikacyjnych/, następnie idą miasta Bydgoszcz / 12,2 %/, Toruń /11,0 %/, Grudziądz / 6,1 %/, Włocławek / 4,3 %/ i Inowrocław / 3,1 % /.

Jezeli chodzi o powiaty ,to pod względem eksploatacyjnym korzystnie przedstawiają się powiaty tczewski / 4 % /, morski / 3 %/,wyrzyski / 2,8 %/, świecki / 2,7 %/, starogardzki / 2,5 %/ i chojnicki / 2,4 %/, reszta powiatów nalezy do słabszych.

Warunki eksploatacyjne P.P.T.i T. w okręgu pomorskim nalezy na ogół ocenić jako korzystne. Poziom wpływów budzetowych z eksploatacji w przewazającej części placówek p.t. wykazuje tendencję zwyzkową,co należy przypisać ozywieniu zycia gospodarczego.

Temu tez przypisać nalezy wzrastającą wciąz ilość klientów,korzystających z usług P.P.T. i T. we wszystkich działach służby pocztowo-telekomunikacyjnej.

Tendencja zwyzkowa uwydatnia się równiez na odcinku wiejskim,gdzie mozna stwierdzić nie tylko ozywienie gospodarcze,ale i kulturalne,wyrazem którego jest m.i. wzrost ilości abonentów czasopism i abonentów telefonicznych,postępy radiofonizacji i t.p.

Komunikacja pocztowa.

Komunikacja pocztowa na terenie województwa pomorskiego stoi na bardzo wysokim poziomie.Przesyłki ze stolicy i większych ośrodków Państwa są doręczane z reguły na drugi dzień po ich nadaniu, a o ile chodzi o komunikację bliższą między miastami powiatowymi Pomorza,to korespondencja nadawana przed południem bywa doręczana nawet tego samego dnia po południu na równi z korespondencją miejscową.

Dla usprawnienia komunikacji musiano w licznych wypadkach zrezygnować z przewozu poczty kolejami i zastąpić go częściowo przewozem za pomocą własnych środków mechanicznych lub przez ugodzonych przedsiębiorców.Przewóz poczty autobusami traktuje się ze względu na niemozność odpowiedniego wykorzystania każdego kursu i kazdej linii jako uzupełnienie komunikacji pocztowej,stosowane zwłaszcza w ruchu podmiejskim i ruchu pomiędzy powiatowymi miastami. Natomiast główny nacisk położono na wprowadzenie do ruchu własnych samochodów pocztowych.

W programie prac na najbliszą przyszłość uwzględniono usprawnienie komunikacji pocztowej w powiatach: włocławskim,nieszawskim,lipnowskim

i rypińskim. W powiatach tych zajdzie konieczność pomnożenia poszczególnych wymian ładunków pocztowych i zmiany dotychczasowego kierunku komunikacyjnego, nastawionego na Warszawę.

Pomorski Okręg Poczt i Telegrafów w pocztowej komunikacji zagranicznej - poza połączeniami pośrednimi przez urzędy graniczne położone w innych okręgach - pozostaje w stosunku bezpośredniej wymiany ładunku w Gdyni z urzędami New York, Halifax, Rio de Janeiro i Buenos-Aires.

Połączenie lotnicze z Rumii-Zagórza do Warszawy czynne tylko w lecie jest wykorzystane do przewozu poczty między portem a stolicą kraju. Przesyłki lotnicze do granicy zachodniej przewozi się samochodem do Gdańska celem przewozu linią lotniczą Gdańsk-Berlin, skąd istnieją dalsze dogodne połączenia lotnicze.

Urządzenia pocztowo-telekomunikacyjne na wybrzeżu.

Specyficzne warunki Gdyni powodują konieczność odpowiedniego sharmonizowania całego wykonawczego aparatu pocztowo-telekomunikacyjnego na wybrzeżu oraz dostosowania go do potrzeb gospodarczych i do kąpieliskowego charakteru wybrzeża.

Troską Dyrekcji Okr. P. i T. było zapewnić wszystkim ośrodkom na wybrzeżu stałe, łatwe korzystanie z usług poczty, telegrafu i telefonu oraz dostosować urządzenia pocztowo-telekom. w zainteresowanych ośrodkach do potrzeb i ruchu sezonowego.

W zakresie prac organizacyjnych utworzono w każdym ośrodku placówki pocztowo-telekom. przeważnie typu urzędu lub agencji pocztowej. Stąd też powiat morski ma najgęstszą sieć pocztowo-telekomunikacyjną. W tym kierunku urządzenia pocztowo-telekom. wyprzedzają wszelkie inne poczynania podejmowane dla rozwoju poszczególnych kąpielisk. Jako przykład może służyć miejscowość Dębki, gdzie już przed 3 laty utworzono pośrednictwo p.t. ze stałą komunikacją pocztową i telekomunikacyjną.

We wszystkich placówkach dostosowano godziny urzędowe do specjalnych warunków kąpieliskowych, umożliwiając letnikom korzystanie z usług poczty, telegrafu i telefonu w ciągu dnia bez przerwy, a w zakresie telekomunikacji w ruchliwszych ośrodkach w ciągu całej nocy. Tym specjalnym warunkom odpowiada także celowa organizacja służby doręczeń, uruchamiane na czas sezonu plażowe pośrednictwa p.t., umożliwiające uzyskanie połączenia telefonicznego z całym krajem bezpośrednio z plaży, poczty peronowe i ruchome poczty obchodowe, obsługujące letników na miejscu w pensjonatach, na plażach, deptakach i t.p.

Postawiona na najwyższym poziomie telekomunikacja na całym wybrzeżu doznała dalszego usprawnienia przez uruchomienie kabla daleko-

kosięznego z Gdyni,umożliwiającego uzyskanie szybkiego połączenia telefonicznego z wszystkimi miejscowościami w kraju i zagranicą.

Nie ograniczając się jedynie do przewozu poczty kolejami Dyrekcja Okręgu P.i T.rozszerza z każdym rokiem zasięg motoryzacji w komunikacji pocztowej za pomocą własnych środków mechanicznych.M.i. na czas sezonu zaprowadzono pocztową komunikację samochodową na trasie Wielkawieś-Jastrzębia Góra _ Karwia- Krokowa - Żarnowiec. Wyrazem wysokiej sprawności komunikacji pocztowej na wybrzeżu jest np. obsługa pocztowa najdalej położonego kąpieliska w Dębkach,gdzie doręcza się korespondencję bezpośrednio na drugi dzień po nadaniu jej w Warszawie,Poznaniu i w innych ośrodkach kraju.

Poza zarządzeniami,mającymi na celu możliwie najwyższe usprawnienie komunikacji pocztowej w okresie sezonu letniego, należy też wspomnieć o zarządzonych zmianach w kierunku usprawnienia komunikacji pocztowej na terenie całego powiatu morskiego .A mianowicie; zniesienie konnych przewozów poczty w Wejherowie i Pucku i zastąpienie ich samochodami pocztowymi; zaprowadzenie komunikacji pocztowej samochodami trasą okrężną Wejherowo _ Gościcino - Luzino - Szemud-Wejherowo przy równoczesnym zniesieniu przewozu poczty

koleją na przestrzeni Gdańsk - Strzebielino i odcinkowych przewozów konnych i rowerowych; zaprowadzenie przewozu poczty autobusami M.T.K. w Gdyni - z Gdyni przez Żukowo do Kartuz i Kościerzyny; uruchomienie specjalnego ambulansu w pociągu pospieszno-towarowym dla zapewnienia w porze zimowej łatwego wywozu paczek pocztowych z rybami wędzonymi z półwyspu do Gdyni.

Z kolei projektowała Dyrekcja zniesienie przewozu poczty koleją na odcinku Puck - Krokowa przy równoczesnym zaprowadzeniu samochodowych kursów okrężnych na trasie Puck - Wielkawieś - Karwia - Żarnowiec - Krokowa - Starzyno - Łebcz - Puck.

Uwzględniono też w całej pełni postulat celowego pomieszczenia lokali pocztowo-telekomunikacyjnych, - w związku z czym przebudowano i rozszerzono budynek pocztowy w Helu, przebudowano i rozszerzono lokal w Jastarni i Jastrzębiej Górze oraz wynajęto nowy znacznie obszerniejszy od poprzedniego lokal urzędu p.t. w Wielkiejwsi. W Pucku była na ukończeniu budowa gmachu dla tamt. urzędu p.t. W dalszym okresie jest przewidziana budowa własnych budynków pocztowych w Juracie na własnym placu oraz

w Jastarni i Wielkiejwsi.Przy wszelkich bieżących decyzjach,pozostających w związku z urządzeniami pocztowo-telekomunikacyjnymi na wybrzeżu,ma Dyrekcja Okręgu P.i T. stale na uwadze dezyderaty,wysunięte na konferencji dla spraw wybrzeża,odbytej w dniu 24 kwietnia 1937r. w Cetniewie.

W końcu należy wspomnieć o Gdyni,gdzie rozbudowa urządzeń p.t. dotrzymuje stale tempu szerokiego rozwoju miasta i portu.W tym stanie rzeczy najszerszy zakres inwestycji przypada na Gdynię.Poza rozszerzeniem sieci placówek p.t. i podwyższenia jej do ilości 12,dokonano rozbudowy i wprowadzenia najbardziej nowoczesnych urządzeń telekomunikacyjnych,przebudowy głównej centrali telefonicznej,urzędu radiotelegraficznego,uruchomienia kabla dalekosiężnego i t.d.

Nakładem znacznych kosztów dokonano przebudowy/w I fazie/ głównego gmachu,mieszczącego obwodowy urząd pocztowy Gdynia 1 i rejonowy urząd telefoniczno-telegraficzny.Druga faza przebudowy tego gmachu obejmie budowę nowego wielkiego hallu dla publiczności i szeregu pomieszczeń dla manipulacji wewnętrznej,przystosowanych do wzrastających bez przerwy obrotów tak w zakresie poczty,jak i telekomunikacji.

W niedalekiej przyszłości uzyska nowe pomieszczenie urząd p.t.nr.8 położony przy ulicy Świętojańskiej. W 1937r. ukończono nadbudowę gmachu w Orłowie i budowę własnego pomieszczenia dla urzędu radiotelegraficznego.

Obok tego projektuje się również budowę nowego, wielkiego gmachu dla centralnego pocztowego urzędu dworcowego. Wstępem do realizacji tego zamierzenia jest zakupienie w marcu 1938r. placu budowlanego kosztem 320.000 zł. W dalszym programie jest przewidziana zabudowa własnych placów w Oksywiu i przy ul. Świętojańskiej.

VI. Administracja leśna.

Dane ogólne.

Sprawozdanie z działalności administracji leśnej obejmuje rok gospodarczy 1936/37 t.j. okres czasu od dnia 1.X.1936r. do dnia 30.IX. 1937r.

Pod względem administracji leśnej województwo pomorskie jest podzielone między Dyrekcje Lasów Państwowych w Toruniu i Poznaniu.

Do obszaru Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu należy cały teren Wielkiego Pomorza z wyjatkiem powiatów bydgoskiego, inowrocławskiego, sępoleńskiego, szubińskiego i wyrzyskiego oraz części powiatów świeckiego /nadleśnictwo Swiekatówko/ i tucholskiego /nadleśnictwa Wierzchlas, Zamrzenica i Swit/, które wchodzą w skład obszaru Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu.

Sprawozdanie niniejsze dotyczy jedynie działalności Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu; pominięto natomiast działalnośc Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu z uwagi na to, że w roku gospodarczym 1936/37 teren jej z wyjątkiem 6-ciu nadleśnictw znajdował się poza obrębem województwa pomorskiego w ówczesnych granicach.

Obszar lasów pomorskich, administrowanych przez Dyrekcję Lasów Państwowych w Toruniu, jest podzielony na 54 nadleśnictw.

Powierzchnia państwowego gospodarstwa leśnego, zarządzanego przez wymienioną Dyrekcji, wynosi 302.110 ha, z czego przypada na grunty z pro-

dukcją leśną - 253.272 ha, grunty nieleśne z produkcją/role,łąki,sady,wody i t.p./- 32.101 ha,nieleśne bez produkcji/place,drogi i t.d./- 16.737 ha.

Prócz tego pod zarządem Dyrekcji L.P. pozostają majątki rolne o powierzchni 17.385 ha oraz łąki czerskie o obszarze 2.053 ha.

Poza tym Dyrekcja administruje 2-ma zakładami mechanicznego przerobu drewna,a mianowicie własnym tartakiem w Kaliskach oraz wydzierżawionym tartakiem w Wejherowie.

Majątek stały gospodarstwa administrowanego przez Dyrekcję,obejmujący wartość budynków biurowych,mieszkalnych i gospodarczych,budowli i urządzeń technicznych zakładów przemysłowych, budowli i urządzeń gospodarstw rolnych i rybnych oraz inwentarza ruchomego martwego i żywego - stanowił w dniu 1.X.1937r.kwotę 33.849.138 zł. /nie licząc lasów,gruntów i wód/.

Wartość dokonanych w roku 1936/37 inwestycyj wynosi 785.680 zł.

Działalność Dyrekcjiześrodkowuje się na trzech odcinkach i obejmuje gospodarstwa: leśne,rolne i rybne.

Gospodarstwo leśne-zagospodarowanie.

Do czynności związanych z produkcją czyli zagospodarowaniem lasu należą: odnowienie,ochrona i urządzenie lasu.

W okresie sprawozdawczym wykonano w zakresie odnowienia następujące prace: zalesiono 3.900 ha,dokonano zabiegów pielęgna-

cyjnych na łącznej powierzchni 13.600 ha; koszt tych czynności wyniósł 520.709 zł.

Rozszerzono akcję produkcji sadzonek na terenach państwowego gospodarstwa leśnego, przeznaczonych do zalesiania gruntów prywatnych.

Bardzo ożywiona była również akcja w dziale ochrony lasu. Zostało to spowodowane wystąpieniem szkodników ze świata owadów, grzybów i roślin pasożytniczych.

Przedmiotem poważnej troski w tym dziale była ochrona lasu przed pożarami. Ilość pożarów wyniosła 40 na powierzchni 150 ha.

Pod specjalną ochroną Dyrekcji znajdują się rezerwaty utworzone ze względów naukowych, turystycznych i estetycznych. Szczególną frekwencją cieszy się rezerwat Kępa Redłowska w Nadleśnictwie Chylonia.

Ogółem wydano na ochronę lasów 292.600 zł.

W dziale urządzenia lasu wykonano prace przygotowawcze/pomiarowe/i taksacyjne na powierzchni 38.900 ha kosztem 55.878 zł.

Należy również wspomnieć o akcji Dyrekcji w kierunku wymiany enklaw leśnych lub gruntów nie nadających się pod uprawę rolną na grunty, które z uwagi na swoje położenie gwarantują lepsze wykorzystanie w gospodarstwie leśnym aniżeli rolnym. W wyniku tej akcji w roku spra-

wozdawczym :

a/przejęto 85 ha prywatnych gruntów śródleśnych nieurodzajnych wzamian za rolę pochodzącą z parcelacji; w toku załatwiania była wymiana 250 ha enklaw,

b/przejęto do zalesienia z rozparcelowanych majątków około 100 ha gruntów nie nadających się pod uprawę rolną.

Ponadto w toku realizacji jest projekt odstąpienia 700 ha gruntów z nadleśnictwa Chylonia dla celów rozbudowy miasta Gdyni.

Pod budowę autostrad odstąpiła Dyrekcja ze swych terenów około 70 ha.

Eksploatacja. W r.1936/37 produkcja drzewa wyniosła ogółem 848.800 m3,w tym grubizny - 702.800 m3, drobnicy 131.600 m3 i karpiny 14.400 m3.

Eksploatację prowadzi Dyrekcja we własnym zarządzie t.j. wykonuje własnym staraniem i kosztem wszelkie prace związane z pozyskaniem surowca i wymanipulowaniem z niego sortymentów gotowych do sprzedaży.

Koszty eksploatacji użytków głównych wyniosły - bez kosztów przerobu - 1.200.000 zł.

Zbyt. Jak wiadomo po r.1928 rozpoczął się ostry kryzys w drzewnictwie,który trwał mniej więcej do r.1934,kiedy to nastąpiło odprężenie na rynkach zagranicznych,powodując poprawę sytuacji handlowej.Rok 1936/37 przyniósł pewną stabilizację warunków; ilość czynnych tartaków na Pomorzu wzrosła do 70-ciu.

Do przełamania depresji przyczyniły się: wyeliminowanie szkodliwego pośrednictwa obcego, zastąpienie go własnym aparatem handlowym

/stworzenie Polskiej Agencji Eksportu Drewna-"Paged"/, rozbudowa własnych zakładów przemysłowych i wyrób ręczny materiałów ciosanych,oprawnych i łupanych.

Należy zaznaczyć,że podczas gdy przed r.1928 cały handel zamorski kierowany był przez Gdańsk,to w r.1936 wywieziono przez Gdynię drewna za 38 milj.zł.,a przez Gdańsk za 87 milj.zł.

W celu uregulowania podaży surowca w tych Nadleśnictwach,w których okazuje się brak reflektantów,Dyrekcja przeciera około 40.000 m3 surowca w tartaku w miejscowości Kaliska,przejętym za długi należne Skarbowi Państwa,odpowiednio przebudowanym i wyposażonym w nowe maszyny.

Prócz tego około 10.000 m3 surowca przeciera dzierżawiony przez Dyrekcję tartak w Wejherowie.

Część surowca przerabiana jest ręcznie w lesie na sortymenty ,mające łatwy zbyt za granicą oraz na materiały krajowe.

Przy układaniu i realizowaniu programu zbytu drewna Dyrekcja dążyła w pierwszym rzędzie do zaspokojenia potrzeb ludności miejscowej i drobnego rzemiosła oraz przemysłu prywatnego.Te kategorie konsumentów wchłonęły w roku sprawozdawczym 73 % ogólnej produkcji drewna użytkowego.

Użytkowanie uboczne.

Poza drewnem - jako głównym produktem gospodarstwa leśnego - Dyrekcja dąży do wykorzystania wszystkich innych płodów leśnych,jednakże w granicach opłacalności i z zastrzeżeniem,że użytkowanie to nie będzie oddziaływać szkodliwie na produkcję drewna.

Użytkowanie uboczne obejmowało w roku sprawozdawczym następujące płody leśne:nasiona, żywicę,paszę,ściółkę i płody kopalne/żwir, glina,kamień/.

Dyrekcja administruje jedyną w Polsce przemysłową wyłuszczarnią nasion w Klosnowie, zaopatrzoną w najbardziej nowoczesne urządzenia. Uzyskaną przez ten zakład ilością nasion Dyrekcja zaspokoiła całkowicie potrzeby własne, a częściowo innych Dyrekcji L.P.i lasów prywatnych.

W celu jak najdalej idącego wykorzystania lasu,jako obiektu produkującego,oraz w związku z wzrastającym zapotrzebowaniem na pochodne żywicy /terpentyna,kalafonia i t.p./ Dyrekcja zapoczątkowała eksploatację tego produktu w roku sprawozdawczym po raz pierwszy od czasu wojny światowej,uzyskując w rezultacie 260.000 kg żywicy.

W roku sprawozdawczym wydały Nadleśnictwa ludności ubogiej 5.500 kwitów na zbieranie owoców leśnych i grzybów.Trudne położenie materialne ludności śródleśnej zmuszało lasy państwowe do udzielania pomocy w formie użytkowania ściółki i pasania inwentarza w lesie przy zastosowaniu środków ostrożności z uwagi na ochronę lasu.

Klęska nieurodzaju w ubiegłym roku spowodowała z konieczności wydatek ściółki w olbrzymiej ilości 145.000 mp. Prócz tego zezwolono na wypas bydła w ilości 12.400 miesiąco-sztuk.

Wreszcie w roku sprawozdawczym pozyskano na terenach Dyrekcji 57.000 mp. kamieni, żwiru i piasku.

Gospodarstwo rybne.

Wody będące pod zarządem Dyrekcji obejmują 14.902 ha, w tym 395 jezior o powierzchni 14.657 ha.

Wszystkie obiekty wodne eksploatowane są przez dzierżawców rybaków.

W gospodarstwie rybnym jednym z najważniejszych zadań była troska o racjonalne zagospodarowanie wód przez dostarczenie odpowiedniego materiału zarybieniowego. W tym celu władze polskie odpowiednio rozbudowały pozostawioną przez zaborców prymitywną wylęgarnię w pow. chojnickim; obok niej uruchomiono w r. 1937 wylęgarnię ikry szczupaka w Cegielni. Poza tym Dyrekcja przystąpiła w roku sprawozdawczym do budowy nowoczesnego ośrodka zarybieniowego w pow. kościerskim, na powierzchni 40 ha kosztem 90.000 zł.

Produkcja tych ośrodków będzie zaspakajała w całości zapotrzebowanie wód pomorskich oraz częściowo - nawet zapotrzebowanie wód, położonych w innych dzielnicach kraju.

Gospodarstwo rolne.

Ogólny obszar majątków rolnych obejmuje 80 obiektów o powierzchni 17.385 ha.

Majątek Poczernino-Cetniewo zarządzany jest bezpośrednio przez Dyrekcję, natomiast pozostałe majątki są wydzierżawione osobom pry-

watnym,a jeden z nich - Pomorskiej Izbie Rolniczej dla celów doświadczalnych.

Majątki nie mające specjalnego przeznaczenia, ulegają stopniowo parcelacji w miarę upływu umów dzierżawnych - przeciętnie w ilości 2.000 ha rocznie.

Poza tym Dyrekcja posiada w Nadleśnictwach drobne działki rolne,które pozostają w użytkowaniu robotników leśnych.

Wreszcie Dyrekcja zarządza wydzieloną jednostką administracyjną n.p. "Zarząd Łąk Państwowych w Czersku" o powierzchni 1.367 ha łąk /nie licząc innych gruntów/.Łąki te posiadają urządzenia spiętrzające oraz specjalny system kanałów nawadniających,a tym samym wymagają fachowego kierownictwa.

Obiekt ten przejęła Dyrekcja w 1928 roku w stanie zupełnego zaniedbania.

Dzięki dokonanym inwestycjom /w kwocie ok. półmiliona zł/ łąki te,ciągnące się długim pasem przez najuboższe okolice tucholskich borów, w znacznym stopniu przyczyniają się do podniesienia warunków bytowania okolicznej ludności.

Poza tym na terenie lasów pod bezpośrednim zarządem nadleśnictw znajduje się około 5.000 ha łąk.Większa ich część,a w szczególności kompleksy powyżej kilku ha,zagospodarowane są przez Nadleśnictwa,natomiast mniejsze parcele śródleśne dzierżawią robotnicy leśni.

Trawozbiory z łąk czerskich jak i innych zagospodarowywanych przez lasy państwowe zakupywane są przez okoliczną ludność.

Sprawy robotnicze.

Dyrekcja zatrudnia robotników bezpośrednio z wykluczeniem przedsiębiorców, z wyjątkiem pewnych większych robót budowlanych.

Wszelkie prace wykonywane są przez miejscową ludność bezrolną i małorolną.

Rozróżnia się robotników stałych i sezonowych, przy czym pierwsi związani są z administracją umową i otrzymują w dzierżawę mieszkanie oraz rolę po zniżonej opłacie. W celu zapewnienia robotnikom stałym lepszych warunków bytu Dyrekcja od trzech lat przeprowadza na większą skalę roboty konserwacyjne oraz budowę nowych osad robotniczych. W roku sprawozdawczym wydatkowała Dyrekcja na budowle robotnicze 115.000 zł, a na rok gospodarczy 1937/38 przewidziana była na inwestycje robotniczo-społeczne kwota 250.000 złotych.

Niezależnie od tego dla poprawy warunków mieszkaniowych robotników tartacznych został opracowany projekt budowy kolonii robotniczej kosztem 450.000 zł. Przy ścince i wyróbce drewna zatrudnia Dyrekcja rocznie przez okres czterech miesięcy około 7.000, a przy przerobie drewna na materiały ciosane i oprawne około 800 robotników. Tartak Państwowy w Kaliskach

i częściowo w Wejherowie dają pracę ponad 300 robotnikom, a prócz tego zatrudnia się około 1.800 wozaków.

Ogółem wydatki na robociznę wyniosły w roku sprawozdawczym 3.383.000 zł.

Głównym systemem wynagrodzenia za pracę jest wynagrodzenie akordowe, przy czym stawki płac dostosowane są do lokalnych warunków utrzymania oraz przeciętnej wydajności pracy robotnika. Wynagrodzenie dniówkowe stosowane jest w tych wypadkach, gdy niemożliwe jest ścisłe określenie jednostki pracy.

Dyrekcja kładła nacisk na zaopatrzenie robotników w narzędzia najlepszej jakości, chcąc w ten sposób podnieść wydajność pracy kosztem zaoszczędzenia sił robotnika.

W związku z zapoczątkowaniem pozyskiwania żywicy zostali przeszkoleni robotnicy leśni w zakresie żywicowania.

Ponadto Dyrekcja zwróciła uwagę w kierunku organizacji służby bezpieczeństwa pracy przez stworzenie kół bezpieczeństwa pracy w punktach o większej eksploatacji i w tartakach oraz przez opracowanie instrukcyj, afiszów i ulotek propagujących ostrożność przy pracy.

Akcja społeczna.

Niezależnie od opłacanych na rzecz gmin wiejskich świadczeń, jakie wynikają z obowiązujących ustaw, oraz niezależnie od stosowania pewnych ulg przy wydawaniu ludności wiejskiej produktów leśnych, Dyrekcja zainicjowała w roku sprawozdawczym akcję społeczną po wsiach związanych gospodarczo z lasami państwowymi. Chodzi tu o przyjście z pomocą materialną w formie darowizny tym gromadom względnie organizacjom wiejskim, które w pewnej mierze same świadczą na cele kulturalno-społeczne, a dotacja ze strony Dyrekcji jest uzupełnieniem ich skromnych funduszów.

Darowizny przeznaczone są na cele społeczne i kulturalne, jak: organizowanie domów ludowych, świetlic, bibliotek, budowa łaźni, studni i t.p. - przede wszystkim we wsiach, położonych w większych kompleksach leśnych, przeludnionych i posiadających ubogą glebę.

W roku sprawozdawczym wybudowała Dyrekcja 5 łaźni natryskowych kosztem 41.000 zł oraz utrzymywała 2 przedszkola. Prócz tego Dyrekcja zakupiła 21 radioodbiorników oraz pomoce szkolne dla 40 szkół, uwzględniając w szczególności powiaty chojnicki i tucholski.

Udzielono również zapomogi w postaci dostarczenia drewna na budowę świetlicy w Zbicznie/powiat brodnicki/ na kwotę 2.000 zł

oraz pomocy pieniężnej strażom pożarnym w 18-tu gromadach na zakup sprzętu strażackiego.

Rozchodowano 1.000 zł na pokrycie wydanych darmo kwitów najbiedniejszej ludności na owoce leśne i zbieraninę.

Na pomoc indywidualną dla robotników leśnych, specjalnie poszkodowanych, wskutek chorób i klęsk żywiołowych, oraz dla byłych pracowników leśnych nie posiadających żadnego zaopatrzenia wydatkowano kwotę 2.500 zł.

Ponadto Dyrekcja wzięła udział w akcji pomocy zimowej bezrobotnym, wychodząc z nią poza ramy obszarów leśnych do większych miejskich i wiejskich skupień bezrobotnych. Pomoc udzielona została w postaci dostarczenia opału, którego wartość wyniosła 25.000 złotych.

Ogółem wydatki na cele związane z akcją społeczną wyniosły w roku sprawozdawczym 87.400 zł.-

VII. Inspekcja Pracy

Organizacja Inspekcji Pracy.

Województwo Pomorskie w granicach przed dniem 1.IV.1938r. obejmowało Okręg XI Inspekcji Pracy z siedzibą w Toruniu, któremu podlegały Obwody 58 /w Toruniu/. 59 /w Grudziądzu/, 60 /w Gdyni/ i 61 /w Tczewie/.

Personel inspekcyjny składał się w okresie sprawozdawczym za 1937 rok z 9 osób, personel kancelaryjny z 10 osób.

Stan zatrudnienia.

Rejestry obwodowych Inspektorów pracy dają następujący obraz stanu zatrudniania w zakładach czynnych, podlegających nadzorowi ze strony Inspekcji Pracy:

Grupy zatrudnienia.	w dniu 31.XII.1937r. zakładów	robotników	prac. umysł.	w dniu 31.XII.1936r. zakładów	robotników	prac. umysł.
I i II/rolnictwo i ogrodnictwo/	2816	61324	-	2816	61377	-
III/górnictwo/	2	60	9	1	30	-
IV/przemysł mineralny/	118	3272	74	112	2662	64
V/hutnictwo i mech.prz. met./	18	1644	63	18	1439	110
VI/przemysł maszynowy/	211	3738	362	209	2928	357
VII/przemysł chemiczny/	23	1684	66	24	1328	114

Grupy zatrudnienia	w dniu 31.XII.1937r.			w dniu 31.XII.1936r.		
	zakładów	robotników	prac. umysł.	zakładów	robotników	prac. umysł.
VIII/przemysł włókienniczy/	5	27	1	5	41	2
IX/przemysł papierniczy/	6	211	19	6	250	17
X/przemysł garbarski/	7	47	5	9	55	5
XI/przemysł drewny/	461	4514	187	441	4201	147
XII/przemysł spożywczy/	1249	13611	907	1205	13266	561
XIII/przemysł konfekcyjny/	44	381	34	46	360	34
XIV/przemysł budowlany/	140	7207	183	140	6522	228
XV/przemysł poligraficzny/	69	785	106	68	522	100
XVI/zakłady użyteczn. publ./	69	2353	435	69	1874	391
XVII/handel, kred.,ubezp./	50	4133	961	62	3890	788
XVIII/komunikacja,poczta,telegr./	15	2514	760	13	2516	468
XIX/przemysł hotelowy/	4	30	2	4	32	-
XX/zakłady widowiskowe/	15	73	5	16	75	4
Ogółem/bez rolnictwa i ogrodnictwa/	2506	46522	4170	2448	41991	3390

Należy nadmienić, że rejestry Inspektorów Pracy obejmują w przemyśle tylko zakłady, zatrudniające powyżej 4 robotników, oraz-bez względu na ilość zatrudnionych robotników - zakłady o napędzie mechanicznym lub szczególnie niebezpieczne dla życia i zdrowia; rejestry te nie obejmują zakładów handlowych bez napędu mechanicznego lub nie będących szczególnie niebezpiecznymi dla zdrowia.

W związku z poprawą koniunktury uwidocznił się w okresie sprawozdawczym wzrost tak ilości zakładów przemysłowych czynnych / o 2%/, jak i ilości zatrudnionych w nich robotników /o 10,7%/ i pracowników umysłowych / o 23 %/.

W szczególności zwiększenie ilości zatrudnionych robotników miało miejsce w przemyśle mineralnym / o 23 % / chemicznym / o 27%/, poligraficznym / o 50 % / i w zakładach użyteczności publicznej / o 25%/.

Stan zatrudnienia w zakładach przemysłowych, podzielonych na kategorie według liczby zatrudnionych w nich robotników, ilustruje następująca tablica:

Zakłady zatrudniające	Stan w dniu 31.XII. 1936r.		Stan w dniu 31.XII. 1937r.	
	zakładów	robotników	zakładów	robotników
do 4 robotnik.	1443	3394	1468	3382
5-19 "	679	6094	687	6142
20-49 "	181	5594	188	5696
50-99 "	70	4956	67	4811
100-499 "	12	10743	14	12406

Jak wynika z powyższego wzrost ilości zakładów czynnych oraz stanu zatrudnienia ujawnił się głównie w grupach zakładów większych/zatrudniających ponad 100 robotników/; wskazane zjawisko tłomaczy się tym,że zakłady większe odczuły silniej kryzys gospodarczy,a tym samym musiały silniej zareagować na poprawę koniunktury.

Działalność Inspekcji pracy.

Bezpośredni nadzór nad zakładami pracy wykonywali inspektorowie pracy przez ich wizytowanie. Przeprowadzono ogółem 1013 wizytacyj w 761 zakładach z liczbą 23.488 zatrudnionych robotników. Z zakładów zarejestrowanych zwizytowano zatem 21, 2%, obejmując wizytacjami 47,9 % zatrudnionych w tych zakładach robotników.

W wyniku przeprowadzonych wizytacji wydano zakładom pracy szczegółowe zarządzenia,mające na celu poprawę warunków pracy robotników pod względem bezpieczeństwa i higieny oraz wykonywania ustawodawstwa ochronnego.

Z wydanych 6017 zarządzeń dotyczyło : 2766-higieny pracy/utrzymania czystości,pierwszej pomocy,umywalni,szatni i ubieralni,oświetlenia, usuwania pyłów,pary i gazów, przewietrzania, ustępów i t.p./, 1938 - bezpieczeństwa pracy /zabezpieczenia pędni, maszyn roboczych, budynków i ich części,bezpieczeństwa pożarowego,instalacyj

elektr., otoczenia budynków i t.p./, 1313 - czasu pracy, urlopów, zawarcia i rozwiązania umowy o pracę, świadectw pracy, ewidencji pracujących i ich zarobków, wypłaty wynagrodzeń, regulaminów i t.p.

O ile chodzi o stosunek zakładów pracy do zarządzeń inspekcji pracy, to na ogół większe zakłady zarządzenia wykonują terminowo, natomiast pewna część mniejszych zakładów, w szczególności rzemieślniczych, nie zawsze wykazuje należytego zrozumienia celowości zarządzeń.

Bezpieczeństwo i higiena pracy.

Inspekcja Pracy kładła specjalny nacisk na zwalczanie nieszczęśliwych wypadków. Cały szereg wypadków zbadano, aby zapoznać się bliżej z ich przyczynami i obmyśleć środki zapobiegawcze. Nawiązano kontakt z inspektorami bezpieczeństwa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych celem wymiany spostrzeżeń i wykorzystania ich w granicach swych kompetencyj. Sprawdzano wykonanie nakazów zleceniowych, szczególnie zarządzeń dotyczących bezpieczeństwa pracy. Na terenie portu gdyńskiego specjalną uwagę zwracano na bezpieczeństwo przy przeładunku portowym.

Inspektorowie Pracy przy okazji otwierania lub przebudowy zakładów przemysłowych wzięli udział w 30 komisjach, dokonując oględzin 72 zakładów. Ogółem w związku z otwarciem lub przebudową zakładów wydano 287 opinii, stawiając

warunki z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy.

Ogólna ilość wypadków zwiększyła się z 3800 na 3948, czyli o 3,9 %. Zwiększenie to miało miejsce głównie w rolnictwie i leśnictwie / o 6% /, w przemyśle mineralnym / o 62 %/, w przemyśle metalowym / o 30 %/, w przemyśle spożywczym / o 6 % /, w zakładach handlowych / o 34 %/.Zmniejszyła się natomiast ilość wypadków w przemyśle budowlanym i zakładach komunikacyjnych.

Zwiększenie się ilości wypadków uwidoczniło się przeważnie w tych gałęziach przemysłu, w których wzrosła ilość zatrudnionych robotników.Zaobserwowano,iż nowo przyjęci robotnicy szczególnie spośród bezrobotnych ulegają łatwiej wypadkom,niż robotnicy posiadający stale pracę. Większość nieszczęśliwych wypadków ma miejsce w zakładach,nie objętych rejestrami Inspekcji Pracy oraz tam,gdzie, ze względu na szczupłość personelu Inspekcji Pracy,wizytacji przeważnie nie przeprowadza się / w rolnictwie, w zakładach handlowych/.

Ilość nieszczęśliwych wypadków powodujących śmierć zmniejszyła się z 51 na 45,z których połowa wydarzyła się w zakładach nie objętych rejestrem Inspekcji Pracy.

Wykonywanie ustaw ochronnych.

Wykroczeń przeciwko przepisom ochronnym w roku sprawozdawczym stwierdzono 5168, t.j. o 4 % mniej, niz w 1936r.

W związku z doniesieniami władz i osób prywatnych oraz ze stwierdzonymi wykroczeniami wszczęto postępowanie karno-administracyjne w 811 wypadkach, przy czym w 422 sprawach ukarano winnych w trybie zwyczajnym, w 167 sprawach - w trybie nakazowym, a w 289 sprawach obwinionych uniewinniono lub spr-wy umorzono.

Inspektorowie Pracy wydali 436 prawomocnych decyzyj karno-administracyjnych, nakładając grzywien na ogólną kwotę 29.326 zł.

Do Sądów skierowano 108 spraw. Sądy w 21 wypadkach kary nałozone w postępowaniu karno-administracyjnym utrzymały, w 11 wypadkach kary podwyzszyły, a w 20 wypadkach obnizyły.

Represje karne stosowane były przewaznie za przekroczenia przepisów o czasie pracy w przemyśle i handlu, o umowie o pracę robotników, o bezprawnym obnizaniu zarobków lub złośliwym wstrzymywaniu wypłat, o pracy kobie i młodocianych.

Ustalenie zarobków i działalność rozjemcza w przemyśle.

Układów zbiorowych regulujących płace zawarto polubownie 21. W postępowaniu rozjemczym Komisje pojednawczo-rozjemcze określiły płace robotników również w 21 orzeczeniach.

Przeciętna podwyżka płac w okresie sprawozdawczym wyniosła około 5 %.

Zatargów między pracownikami a pracodawcami w przemyśle załatwiono:

1/indywidualnych	881
2/zbiorowych	180

Zatargami zbiorowymi objętych było 512 zakładów z liczbą 18.458 robotników. Zatargów bez strajku było 130, połączonych ze strajkiem 50. Strajkowało 8.282 robotników, powodując stratę 25. 527 1/4 robotnikodni.

Przyczynami zatargów były przeważnie: zaleganie z wypłatami zarobków, obniżanie zarobków poniżej płac ustalonych w układach zbiorowych pracy lub orzeczeniach Komisyj pojednawczo-rozjemczych i żądanie zawarcia układu zbiorowego.

Ochrona pracy robotników rolnych i dozorców domowych.

Zatargów indywidualnych w rolnictwie załatwiono 1782; dotyczyły one przeważnie wypłaty zaległych zarobków.

Zatargów zbiorowych załatwiono 66. Zatargami zbiorowymi objętych było 64 folwarków z liczbą 1342 robotników, 55 zatargów było bez strajku, a 11 zatargów połączonych ze strajkiem; strajkowało 448 robotników, powodując stratę 1299 robotnikodni. Zatargi zbiorowe miały tło ekonomiczne.

Poza tym załatwiono jeden zatarg zbiorowy między dozorcami domowymi, a właścicielami nieruchomości.

Pracownicze związki zawodowe.

Na dzień 31.XII.1937r. w wykazach Obwodowych Inspektorów Pracy figurowało 147 oddziałów związków pracowniczych, zarejestrowanych przez Głównego Inspektora Pracy.

W okresie sprawozdawczym centrale tych związków zgłosiły rozpoczęcie działalności 50 oddziałów. Ze strony Inspekcji Pracy skreślono 7 oddziałów, przeważnie z powodu nieprzejawiania działalności.

Ochrona macierzyństwa.

W roku sprawozdawczym opieka nad matką-robotnicą i jej dzieckiem była prowadzona w ramach art.15 ustawy z dnia

2.VII.24r. w przedmiocie pracy kobiet i młodocianych na terenie dwóch fabryk prywatnych, mianowicie: firmy "Daimon" w Starogardzie i firmy "Ardal" w Grudziądzu oraz jednej fabryki państwowej - Wytwórni Polskiego Monopolu Spirytusowego w Starogardzie.

Dożywianie młodzieży pracującej.

Na podstawie masowych badań młodocianych uczniów i robotników, dokonywanych przez lekarzy Ubezpieczalni Społecznej, oraz statystyki poborowych stwierdzono wśród młodzieży pomorskiej znaczny odsetek źle odżywianych, anemicznych i gruźlików, przy czym odsetek gruźlików jest wyższy od przeciętnej ogólno-krajowej. U podłoża tego zjawiska tkwią niskie zarobki młodocianych oraz system nauki zawodu bezpłatnej wzgl. za wynagrodzeniem symbolicznym. W tych warunkach Inspekcja Pracy dążyła do zorganizowania dożywiania młodzieży pracującej znajdującej się w warunkach najtrudniejszych. Akcja ta jednak wskutek braku funduszów, spowodowanego m.in. brakiem należytego zrozumienia dla sprawy ze strony miejscowych organizacji gospodarczych /w przeciwieństwie do województw centralnych i wschodnich/ dała skromne wyniki.

Urlopy wypoczynkowe.

Oprócz stwierdzenia 71 wykroczeń przeciwko ustawie o urlopach i wydania 38 zarządzeń poza wdrażaniem postępowania karno-administracyjnego inspekcja pracy spowodowała

liczne zakłady do udzielania robotnikom urlopów/częściowo nawet poza obowiązkiem ustawowym/na obozy wypoczynkowe organizowane w ramach akcji profilaktycznej przez Ubezpieczalnie Społeczne oraz na obozy Państwowego Urzędu WF.i PW.

Werbunek robotnic na obozy wypoczynkowe P.U.W.F. i P.W. był przeprowadzany przy pomocy nieco odmiennych metod, jednakże i tu Inspekcja Pracy zawiadamiała zakłady pracy o terminach obozów, przyjmowała od nich zgłoszenia kandydatek, wyjednywała urlopy, zapłatę wynagrodzenia zgóry i inne udogodnienia.-

VIII. Administracja celna.

Obrót towarowy z zagranicą.

Z sumy wpływów z ceł brutto przypada na Urzędy Celne,położone na obszarze wojew. pomorskiego,w r.1937 zł 44.352.215,99,z czego wpływy Urzędu Celnego w Gdyni wyniosły zł 43.757.829,18,czyli 98,7 %.

Ochrona przepisów dewizowych.

Stosowanie przez organa celne kontroli dewizowej dało w ciągu 1937r. na terenie Dyrekcji Ceł w Poznaniu następujące wyniki:

1/przyjęto do depozytu w kasach Urzędów Celnych w 583 wypadkach zł.411.616,

2/zwrócono do kraju przed wyjazdem zagranicę w 7168 wypadkach zł 865.018,

3/ujawniono przestępstw dewizowych w 119 wypadkach,przy czym zajęto 125.161 zł.

Z czego ujawnionych przestępstw dewizowych przypada na Urzędy Celne na terenie województwa pomorskiego 20 wypadków,czyli 16 %.

Ogólna ilość popełnionych w 1937r.przestępstw dewizowych jest mniejsza niz w r.1936,co znajduje swe uzasadnienie częściowo w ścisłej kontroli granicy jak równiez w szerokim dostosowaniu przepisów dewizowych do potrzeb życia gospodarczego.

Ruch tramzytowy.

Ruch tramzytowy do Prus Wschodnich i odwrotnie,a zwłaszcza ruch towarowy na drogach kołowych i wodnych,wykazuje stale tendencje zwyzkowe.Ilustruje to następujące zestawienie cyfrowe:

a/w ruchu samochodowym	w 1935r.	w 1936r.	w 1937r.
ilość samochodów osobowych	16.713	23.646	20.559
ilość osób	43.710	64.700	57.372
ilość samochodów ciężarowych	1.082	2.154	2.503
ilość przewiezionych towarów w tonnach	4.270	16.390	28.690.

Ruch ten w 95 % przypada na Województwo pomorskie.

b/w tranzytowym ruchu wodnym na szlaku Noteć-Kanał Bydgoski - Brda - Wisła - przewieziono:

w roku 1935	na 82 statkach	11.550	tonn towarów
w roku 1936	na 306 "	55.450	" "
w roku 1937	na 678 "	120.803	" "

Zjawisko wzmożenia się ruchu tranzytowego /kołowego i wodnego/przypada na okres ograniczenia ruchu tranzytowego kolejowego z 5 istniejących szlaków do 2-ch.Ograniczenie to spowodowało niewątpliwe przerzucenie ruchu tranzytowego kolejowego na ruch tranzytowy kołowy,w szczególności zaś na ruch wodny,który w roku 1937 wzrósł w porównaniu z rokiem poprzednim o przeszło 100 %.

Opłaty od pojazdów w ruchu granicznym i tranzytowym,pobierane przez graniczne urzędy celne na rachunek Państwowego Funduszu Drogowego,dały w sumie 176.237,79 złotych,z czego przypada na Województwo pomorskie ok.83 %.

Sprawy karno-skarbowe.

Na podstawie przepisów karno-skarbowych władze celne na terenie województwa pomorskiego wszczęły 1919 spraw karnych o przestępstwa celne / karno-skarbowe/na ogólną sumę uszczuplonych należności skarbowych 290.303,30 zł.

Zmiany organizacyjne.

W roku 1937 zniesiony został Urząd Celny w Zawdzie,a w miejsce jego ustanowiono posterunek celny.Również zniesione zostały posterunki celne w Białutach i w Opaleniu. Zmiany te **były** wywołane osłabieniem wzgl.zanikiem ruchu osobowego na odnośnych przejściach granicznych.

Przydział towarów na cele filantropijne.

W myśl prawa celnego zezwalającego na obdzielanie instytucji charytatywnych i społecznych zagranicznymi towarami,niepodjętymi w ustalonym terminie,a spadłymi z dwukrotnej licytacji,Dyrekcja przydziela towary te bezpłatnie w okresie zimowym - wyłącznie Komitetom Pomocy Bezrobotnym, zaś - w pozostałych okresach - wymienionym instytucjom oraz Towarzystwu Caritas,Sierocińcom,Ochronkom,Białemu Krzyżowi,Czerwonemu Krzyżowi i t.p. Ogólna wartość przydzielonych w roku 1937 towarów wyniosła około 25.200 zł.-

IX. Administracja miar.

Organizacja. Na obszarze Województwa Pomorskiego w roku administracyjnym 1937 oprócz 4-ch stałych urzędów miar: w Toruniu, Chojnicach, Grudziądzu i Gdyni, podlegających Poznańskiemu Okręgowemu Urzędowi Miar, czynnych było ponadto 5 objazdowych urzędów miar załatwiających co dwa lata okresową legalizację /urzędowe sprawdzanie dokładności i cechowanie/ narzędzi mierniczych powszechnego użytku w miejscowościach poza siedzibą urzędów stałych. Planowym terenem pracy objazdowych urzędów miar w 1937r. były powiaty: chełmiński, chojnicki, działdowski, grudziądzki, kartuski, kościerski, lubawski, toruński i wąbrzeski; w tych 9-ciu powiatach urzędy objazdowe były czynne w 87 czasowych siedzibach, przez co należycie udostępniono uzyskiwanie terminowej legalizacji narzędzi mierniczych dla zainteresowanej ludności.

Działalność. Wspomniane urzędy sprawdziły w roku sprawozdawczym na obszarze województwa pomorskiego ogółem 130.375 narzędzi mierniczych wszelkich rodzajów, mających zastosowanie w obrocie publicznym. Z tej ilości stałe urzędy miar sprawdziły 68.077, urzędy objazdowe zaś 62.298 narzędzi mierniczych.

M.in. sprawdzono dla gazowni, wodociągów i elektrowni na terenie województwa pomorskiego 1.530 gazomierzy, 3.917 wodomierzy i 10.842

liczników energii elektrycznej. Należy zauważyć, że legalizacja tych narzędzi ma szczególne znaczenie dla gmin, w których posiadaniu znajdują się gazownie, wodociągi i elektrownie.

Obliczenia bowiem, dokonywane na podstawie wskazań wspomnianych narzędzi mierniczych, decydują o realizacji wyników gospodarki zakładów użyteczności publicznej, a nierzetelność wskazań tych narzędzi może niesłusznie obniżyć wynik finansowy gospodarki zakładu nawet należycie prowadzonego pod względem eksploatacji technicznej. O ile stan sprzętu mierniczego w zakładach większych miast jest naogół przepisowo zadowalający, to w zakładach miast małych jeszcze wymaga on poprawy. Dla osiągnięcia tej poprawy wpływy ze stałych opłat, pobieranych przez gminy za dzierżawę liczników, gazomierzy i wodomierzy, powinny być używane przede wszystkim na legalizację, konserwację i uzupełnienie tego sprzętu mierniczego. Nadmienić należy, że w granicach Rzeczypospolitej istnieją wytwórnie, których obecny rozwój umożliwia zaopatrzenie zakładów użyteczności publicznej w wodomierze, gazomierze i liczniki prądu wyrobu krajowego.

Zamierzenia.

W miarę posiadanych środków Administracja Miar dąży do dostosowania organizacji urzędów miar do aktualnych potrzeb rozwojowych życia gospodarczego, związanych z posługiwaniem się narzę-

dziami mierniczymi.W uwzględnieniu tych potrzeb został utworzony w 1936r.Miejscowy Urząd Miar w Gdyni,którego zakres terytorialny działania obejmuje m.Gdynię oraz powiaty morski,tczewski, kartuski i kościerski; poza tym stopniowo rozszeszany jest zakres technicznych kompetencji urzędów miar I instancji pod względem rodzajów narzędzi mierniczych/liczników energii elektrycznej,wag dokładności wyższej od zwyczajnych handlowych, taksometrów i t.p./,których sprawdzanie przed tym było zastrzeżone dla Okręg. Urzędu Miar w Poznaniu.

X. Komunalne Kasy Oszczędności.

Sieć K.K.O.

Na terenie Województwa Pomorskiego w dawnych granicach istniało na koniec 1937r. ogółem 40 Komunalnych Kas Oszczędności, a mianowicie: 16 powiatowych, 23 miejskich i 1 wojewódzka.

W liczbie tej mieści się 10 kas w likwidacji /2 powiatowe i 8 miejskich/.

Wskutek zmiany granic Województwa Pomorskiego z dniem 1 kwietnia 1938r. ilość kas zwiększyła się o 13, w tym 1 w likwidacji, t.j. do 53 Kas.

Po ukończeniu likwidacji 11 kas oraz po przeprowadzeniu fuzji dalszych 4 kas rozmieszczenie tych placówek na terenie województwa pomorskiego będzie na ogół racjonalne. Zgodnie z dążeniami władz nadzorczych, istnieć będzie w każdym powiecie zasadniczo jedna kasa/w powiecie kościerskim w miejsce K.K.O. powiatu kościerskiego w likwidacji przewiduje się utworzenie nowej placówki, w powiecie grudziądzkim natomiast działać będzie K.K.O. miasta Grudziądza/.

Niezależnie od tego działać będą miejskie K.K.O. w tych miastach, które zapewniają im warunki rozwoju.

Wkłady.

Rok 1937 był dla K.K.O. na terenie województwa pomorskiego rokiem pomyślniejszym od poprzednich lat kryzysowych. Poprawa w sytuacji kas wynikła przede wszystkim na skutek ustania odpływu wkładów.

Ruch wkładów w K.K.O. Województwa Pomorskiego w dawnych granicach kształtował się następująco

/w tys.zł./:

	wkłady oszcz.	na rk bież.	ogółem	ilość kont
ult.grudnia 1935 -	31.239	4.958	36.197	94.824
" " 1936 -	29.937	6.253	36.190	96.879
" " 1937 -	32.991	7.257	40.248	102.294

Ogółem zwiększyły się wkłady w kasach pomorskich w ciągu 1937r. o ca.11 % , po potrąceniu zaś dopisanych odsetek za rok 1937 - o ca.7,5 %. Poprawa pod tym względem jest za tym dość widoczna, zwłaszcza jeżeli się zważy,iż w ciągu 1936r. stan wkładów w kasach pomorskich nie wykazał żadnego wzrostu.

Nadmienić jednak trzeba,że przyrost wkładów nie był powszechny we wszystkich K.K.O.na terenie województwa,gdyż przypada on niemal wyłącznie na 12 większych kas.Wynika z tego,że ludność na terenie większości powiatów pomorskich w dalszym ciągu nie mogła gromadzić oszczędności.

Akcja kredytowa.

Upłynnianie przez kasy kredytów napotykało w 1937r. nadal na trudności.Siła płatnicza szerokich sfer dłużniczych kształtowała się w dalszym ciągu niekorzystnie.Dotyczy to specjalnie sfer rolniczych; mimo pewnej poprawy sytuacji rolników w związku z wzrostem cen płodów rolnych, nie we wszystkich wypadkach regulowali oni terminowo należne procenty /spłata skonwertowanego kapitału jest na razie zawieszona/.Również źle kształtowała się wypłacalność sfer mieszczańskich,a w szczególności właścicieli nieruchomości miejskich oraz drobnych kupców i rzemieślników.

Mając na uwadze mierną zdolność płatniczą sfer dłużniczych, K.K.O. przystępowały do egzekucji jedynie w ostatecznych wypadkach. Na ogół przychodziły one dłużnikom z pomocą przez przyznawanie im ulg kredytowych, a w szczególności przez rozterminowywanie spłaty ich zobowiązań na długie lata i redukcję oprocentowania.

Należy jednak zaznaczyć, że w przeciwstawieniu do kas na terenie Województwa Poznańskiego kasy pomorskie nie mogły stosować wydatniejszej redukcji stawek procentowych od kredytów, a to z uwagi na ich osłabioną rentowność.

Wskutek braku dopływu nowych wkładów/pomijając kilka kas/większość placówek nie była w możności rozszerzyć swojej akcji kredytowej. Ogólny stan kredytów udzielonych przez K.K.O. Województwa Pomorskiego obniżył się w ciągu 1937r. o 800 tys. zł., jak wynika z następującego zestawienia:

	ult. 1936	ult. 1937
Weksle zdyskontowane	10.018	10.421
Pożyczki wekslowe	5.199	5.367
Weksle protestowane	4.358	3.596
Kredyt. w rach. bież.	5.864	4.871
Pożyczki term. na zastaw	6.807	6.542
Pożyczki na skrypty dłużne	6.196	5.986
" hipoteczne	6.085	6.174
Skonwert. kredyty roln.	10.968	11.747
Razem	55.495	54.704

Akcję rozprowadzania między rolników kredytów celowych z funduszów Państwowego Banku Rol-

nego K.K.O. prowadziły w dalszym ciągu.

Likwidacja skutków kryzysu.

O ile chodzi o straty, które kasy poniosły wskutek kryzysu na kredytach, to zostały one już częściowo przez kasy pomorskie odpisane. Dalsze straty zostaną odpisane w następnych latach.

Tym samym będą zlikwidowane najdotkliwsze skutki kryzysu w kasach.

Jedną z ważnych konsekwencji długoletniego kryzysu gospodarczego jest likwidacja szeregu K.K.O., zwłaszcza mniejszych. Likwidacje te okazały się konieczne z powodu strat koniukturalnych, jakie odnośne kasy poniosły na substancji majątkowej wzgl. z powodu braku warunków egzystencji i rozwoju tych kas.

Ponieważ związki założycielskie tych kas nie są w możności dostarczyć im potrzebnych sum na wypłatę wkładów, likwidacja ich przeciągnie się jeszcze przez dłuższy okres czasu. Celem przyspieszenia likwidacji Ministerstwo Skarbu uruchomiło dla nich specjalną pomoc finansową, realizowaną przez Komunalny Bank Kredytowy. Ogólna suma pożyczek wzgl. subwencji, przyznanych odnośnym kasom wzgl. ich związkom założycielskim na wypłatę wkładów wynosi zł. 938.300.

Niezależnie od likwidacyj w toku, przewiduje się jeszcze likwidacje wzgl. fuzje dalszych kas, nie posiadających warunków rozwoju. Likwidacje tych Kas zostaną przeprowadzone w najbliższych latach w drodze sfuzjonowania ich z właściwymi kasami powiatowymi.

Dla orientacji załącza się wykaz wszystkich Komunalnych Kas Oszczędności, istniejących na terenie województwa pomorskiego z podaniem stanu wkładów oszczędnościowych na dzień 30.IV.1938r. i oznaczeniem, które Kasy znajdują się w likwidacji.

Wykaz
Komunalnych Kas Oszczędności Województwa Pomorskiego z podaniem wkładów w dniu 30 kwietnia 1938r.

L. p.	Woj. Pomorskie A. Powiatowe Kasy Oszczędności	Stan wkładów oszczędnościowych za wypowiedzeniem: dziennym	od 1-3 miesięcy	ponad 3 miesiące	Łączna suma wkładów oszczędnościowych. Suma rubryk 3-5	Salda kredytowe na rachunkach bieżących, czekowych i otwartego kredytu	Ogólna suma wkładów oszczędnościowych, sald kredytowych na rachunkach bieżących, czekowych i otwartego kredytu	Ilość książeczek oszczędnościowych
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Brodnica	179.135	142.461	153.417	475.013	9.250	484.265	1.870
2.	Bydgoszcz	1.454.264	1.062.511	532.525	3.049.300	121.798	3.171.098	11.004
3	Chełmno	612.882	539.023	337.755	1.489.660	561.233	2.050.893	1.930
4	Chojnice	928.514	583.787	600.288	2.112.589	153.740	2.266.329	8.585
5	Grudziądz w likw.	751.819	-	-	751.819	101.313	853.132	8.093
6	Inowrocław	1.816.226	2.655.909	936.734	5.408.869	266.963	5.675.832	9.627
7	Kartuzy	151.659	97.820	118.108	367.587	30.974	398.561	3.026
8	Kościerzyna w likwid.	214.352	39.618	57.640	311.610	29.166	340.776	5.970
9	Lipno	142.082	234.520	17.754	394.356	133.684	528.040	1.012
10	Lubawa/Nowe-miasto/	142.345	227.454	270.070	639.869	59.987	699.856	2.390
11	Morski/Wejherowo	785.456	615.582	389.741	1.790.779	295.937	2.086.716	7.166
12	Nieszawa /Aleksandrów/	321.204	7.671	173.815	502.690	160.401	663.091	2.589
13	Rypin	117.081	53.592	147.196	317.869	44.203	362.072	1.829
14	Sępolno Kr.	387.020	415.193	193.824	996.037	119.865	1.115.902	2.773
15	Starogard	204.920	110.024	165.873	480.817	201.635	682.452	2.405
16	Świecie	687.945	759.306	410.583	1.857.834	390.584	2.248.418	4.971
17	Szubin	421.239	372.564	168.035	961.838	87.805	1.049.643	3.439
18	Tczew	156.194	90.969	220.250	467.413	149.098	616.511	615
19	Toruń	1.537.764	583.258	363.113	2.484.135	997.252	3.481.387	3.664
20	Tuchola	321.473	337.002	297.421	955.896	14.978	970.874	1.712
21	Wąbrzeźno	205.815	222.200	383.095	811.110	281.031	1.092.141	1.722
22	Włocławek	426.199	197.532	108.079	731.801	166.916	898.717	4.924
23	Wyrzysk	222.701	482.831	398.018	1.103.550	150.338	1.253.888	3.825
	Razem Powiatowe Kasy	12.188.280	9.830.827	6.443.334	28.462.441	4.528.151	32.990.592	95.141
	B. Miejskie Kasy Oszczędności							
1	Brodnica	473.570	666.008	492.147	1.631.725	134.016	1.765.741	3.315
2	Bydgoszcz	5.832.670	2.567.969	2.392.277	10.792.916	1.705.450	12.498.366	42.059
3	Chełmno	53.774	73.433	31.659	158.866	600	159.466	527
4	Chełmża	279.809	181.614	83.667	545.090	64.832	609.922	1.400
5	Ciechocinek w likw.	22.781	-	-	22.781	-	22.781	294
6	Chojnice	525.479	278.171	256.452	1.060.102	188.342	1.248.444	4.107
7	Gdynia	2.337.725	1.842.281	565.459	4.745.465	2.066.959	6.812.424	8.344
8	Gniew w likw.	65.591	-	-	65.591	6.174	71.765	209
9	Golub "	6.071	-	-	6.071	-	6.071	225
10	Gorzno "	13.607	-	-	13.607	-	13.607	29
11	Grudziądz	627.479	232.204	234.763	1.094.446	133.867	1.228.313	4.401
12	Inowrocław	1.155.326	627.308	424.537	2.207.171	159.366	2.366.537	5.773
13	Koronowo	28.768	66.854	42.116	137.738	-	137.738	515
14	Kowalewo w likw.	2.241	-	-	2.241	326	2.567	80
15	Łobżenica	64.083	51.051	9.060	124.194	7.353	131.547	1.160
16	Nakło	226.731	75.145	75.794	377.670	8.453	386.123	1.129
17	Podgórz w likw.	50.385	-	-	50.385	29.522	79.907	122
18	Puck	43.688	43.223	49.891	136.802	31.425	168.227	992
19	Skarszewy w likw.	22.719	-	-	22.719	11	22.730	42
20	Solec	62.106	52.273	10.902	125.281	1.341	126.622	527
21	Starogard	664.355	534.455	270.832	1.469.642	337.401	1.807.043	3.644
22	Świecie	237.613	45.057	143.184	425.854	95.973	521.827	1.258
23	Tczew	103.565	245.638	190.114	539.317	146.324	685.641	1.885
24	Toruń	2.405.135	822.784	406.731	3.634.650	481.716	4.116.366	12.097
25	Tuchola w likw.	7.687	608	46.717	55.012	42	55.054	13
26	Wąbrzeźno	96.403	35.433	18.011	149.847	3	149.850	953
27	Wejherowo	64.467	71.219	43.858	179.544	48.389	227.933	965
28	Włocławek	1.688.248	178.405	81.903	1.948.556	128.122	2.076.678	15.843
29	Nowe w likw.	-	14.507	-	14.507	-	14.507	350
	Razem Miejskie Kasy	17.162.076	8.705.640	5.870.074	31.737.790	5.776.007	37.513.797	112.580
	C. Pom. Woj. KKO	341.340	535.125	53.907	930.372	1.033.518	1.963.890	318
	Razem 53 Kasy Wojew. Pom.	29.691.696	19.071.592	12.367.315	61.130.603	11.337.676	72.468.279	208.039

XI. Działalność Państwowego Banku Rolnego.

Kredyt długoterminowy.

W dziale kredytu emisyjnego w listach zastawnych Państwowy Bank Rolny posiada w administracji na terenie Wielkiego Pomorza 2340 pożyczek na sumę 18.821.000 zł.Spłacalność kredytu długoterminowego w listach zastawnych wynosiła w roku sprawozdawczym tylko 79,1 %, co pozostaje w związku z klęskami nieurodzajów ostatnich lat.

Akcja egzekucyjna z uwagi na niepomyślne warunki gospodarcze ograniczona została do minimum.

W omawianym okresie Bank zapoczątkował lustrację gospodarstw,obciążonych pożyczkami długoterminowymi Banku, celem nawiązania bliższego kontaktu z dłużnikami,poznania warunków w jakich gospodarują,zbadania przyczyn zalegania z zapłatą rat oraz wyrobienia sobie opinii o dłużniku i jego gospodarce,celem odpowiedniego ustosunkowania się do niego w przyszłości.

W czasie lustracji wszyscy prawie dłużnicy jako powód powstania zaległości wysuwali klęski i nieurodzaje ostatnich lat. Znaczna większość dłużników deklarowała gotowość uregulowania zaległości, podając przy tym terminy wpłat. Przeważnie jednak kwoty deklarowane pierwotnie przez dłużników nie wpłynęły do kasy Banku. Instytucję lustracji Bank zamierza wprowadzić na stałe.

W roku sprawozdawczym Bank nie udzielał nowych pożyczek w 4 1/2 % listach zastawnych na kupno gruntu z parcelacji prywatnej, co tłomaczy się słabym rozwojem tej parcelacji.

Natomiast udzielał Bank kredytu długoterminowego gotówkowego na spłaty rodzinne w gospodarstwach rolnych żywotnych o obszarze od 5 do 15 ha. Kredyt ten oprocentowany na 1 1/2 % rocznie cieszył się dużym powodzeniem.

Kontyngent, jaki przyznano dla Pomorza na ten cel, wyniósł 1.400 tys. zł. Wobec braku dalszego przydziału Bank wstrzymał przyjmowanie nowych podań. Wysokość kredytu potrzebnego do zaspokojenia potrzeb terenu Wielkiego Pomorza na spłaty rodzinne na najbliższą przyszłość należy określić na około 3 milj. zł.

Jako charakterystyczny objaw należy podkreślić żywy obrót ziemią w gospodarstwach

obciążonych pożyczkami w listach zastawnych.
W związku z tym pozostaje szereg spraw przewłaszczeniowych, segregacyj pożyczek i zwolnień od obciążeń Banku. Liczba takich spraw obejmuje prawie 1/5 część ogólnej ilości administrowanych pożyczek.

Rozwój akcji kredytu długoterminowego zależy od ogólnej poprawy gospodarczej i możliwości lokaty zarówno na rynku krajowym jak i zagranicznym.

Kredyt krótko- i średnioterminowy.

Zdając sobie sprawę ze znaczenia i roli krótko i średnioterminowego kredytu dla zaopatrywania rolnictwa w środki produkcji, Państwowy Bank Rolny wzorem lat ubiegłych uruchomił w 1937r. odpowiednie kredyty na ogólne cele gospodarcze, udzielając ich bądź bezpośrednio bądź też za pośrednictwem terenowych instytucyj kredytowych, przy normalnym oprocentowaniu / 7 % rocznie/.

Niezależnie od tych kredytów Państwowy Bank Rolny, mając na uwadze trudne położenie rolnictwa wojew. pomorskiego spowodowane klęskami żywiołowymi, uruchomił specjalne kredyty o oprocentowaniu ulgowym, wynoszącym dla rolnika pożyczkobiorcy 4 % rocznie. Na terenie dawnego Pomorza kredyty w ramach tej akcji obejmują sumę około 1.600 tys. zł.

Poza powyższymi kredytami Państwowy Bank Rolny

dążąc do rozwoju poszczególnych gałęzi produkcji rolnej, względnie pragnąc przeciwdziałać pewnym szkodliwym objawom życia gospodarczego, przeprowadzał w ramach posiadanych możliwości specjalne akcje kredytowe, z których zasługują na wzmiankę finansowanie hodowli owiec, zakładanie sadów owocowych, walka z zarazą ziemniaczaną, finansowanie zbytu i przetwórstwa rolniczego i t.p. Niektóre z tych kredytów udzielane były na bardzo dogodnych warunkach kilkuletniej spłaty i ulgowego oprocentowania, kredyt zaś na zakup ziemniaków rakoodpornych korzystał z całkowitej bonifikaty oprocentowania.

Dla uzupełnienia opisu działalności Państwowego Banku Rolnego w zakresie krótko i średnioterminowego kredytu dodać należy, że akcja kredytowa obejmowała również zaopatrywanie rolnictwa w nawozy sztuczne. Ogólna ilość dostarczonych rolnikom nawozów w roku 1937 wynosiła 12.408 ton na sumę 2.024 tys. złotych, z czego na warunkach kredytowych - na 1.385 tys. zł.

Wychodząc z założenia, że działalność w dziedzinie krótko i średnioterminowego kredytu wtedy będzie mogła dać należyte wyniki, gdy w akcji rozprowadzania kredytów uczestniczyć będzie jak najwięcej solidnych terenowych instytucyj kredytowych, Państwowy Bank Rolny podjął się sanacji spółdzielni kredytowych o typie Banków

Ludowych, przesyłając w tym celu do władz centralnych kilkadziesiąt wniosków przewidujących dokonanie znacznych odpisów z posiadanych przez nie w P.B.R. zadłużeń oraz uruchomienie kredytów ulgowych na wypłatę wkładów oszczędnościowych i uaktywnienie działalności spółdzielni.

Wreszcie należy wymienić finansowanie eksportu i importu rolniczego, finansowanie obrotu uszlachetniającego, organizację rynku mięsnego, popieranie obrotu wewnętrznego artykułami rolniczymi, rozbudowę spółdzielczości przede wszystkim mleczarskiej. Bank występuje również z inicjatywą inwestycyj gospodarczych, które dla danych ośrodków miały by zasadnicze znaczenie/n.p. organizacja lepszego wykorzystania normalnej drogi wodnej jaką stanowi Wisła i unowocześnienie przeładunku zboża, stworzenie placówki dla handlu i przetwórstwa grzybów dla rejonu Borów Tucholskich i t.p./.

Akcja parcelacyjna.

Państwowy Bank Rolny rozparcelował dotychczas na Pomorzu 14 majątków o ogólnym obszarze 5.995 ha. Na terenie tego obszaru utworzono 287 samodzielnych gospodarstw, upełnorolniono 121 osadników i zorganizowano 77 osad rzemieślniczych i robotniczych.

W roku sprawozdawczym P.B.R. przeprowadził akcję oddłużeniową tych gospodarstw, których

zadłuzenie i wynikające z tego zbyt wygórowane raty uniemożliwiały nabywcom parcel należyte wywiązanie się z przyjętych zobowiązań.

W roku bieżącym została zorganizowana bezpośrednia opieka nad osadnikami za pośrednictwem Pomorskiej Izby Rolniczej przez udzielenie subsydium w wysokości 450 zł miesięcznie, jako zwrot kosztów instruktorów organizujących gospodarstwa osadników. Poza tym kontakt z osadnikami utrzymywany był w drodze lustracji osad.

Podkreślić należy, że daje się zaobserwować większe zainteresowanie właścicieli majątków dla prowadzonej przez Bank parcelacji komisowej. Z drugiej strony odczuwa się większe niż dotychczas zainteresowanie ~~się~~ nabywców dla parcel P.B.R. mimo, że wysokość zadatków wynosi 50 % ceny sprzedażnej działki.

Fundusze administrowane przez Bank.

Należności Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej, administrowane przez P.B.R. na Pomorzu, dzielą się na grupy: parcelacyjną i rentową. Należności grupy parcelacyjnej powstałe w wyniku przebudowy ustroju rolnego stale wzrastają, natomiast należności grupy rentowej będące pozostałością po b. władzach zaborczych maleją. Stan tych należności na dzień 1 kwietnia 1938r. wynosi 179.859 tys. zł., z czego przypada na grupę parcelacyjną

83.400 tys.zł.i na grupę rentową 96.453 tys.zł.

Wysokość rocznej raty funduszów administrowanych wynosi 7.580 tys.zł.

Spłacalność dłużników w grupie parcelacyjnej na terenie dawnego Pomorza wynosiła około 57 %, natomiast w grupie rentowej około 80 %.

Wobec klęski nieurodzaju, jaka dotknęła gospodarstwa rolne na Pomorzu w latach 1936 i 1937, spłacalność powyższą uznać należy za zadawalającą.

Wysyłanie wniosków egzekucyjnych Bank uważał za konieczność wyjątkową i ostateczną, wysyłał natomiast do zalegających dłużników przypomnienia i dodatkowe wezwania, które dawały naogół dodatnie wyniki.

W roku sprawozdawczym przeprowadzono lustrację gospodarstw w 12 powiatach, gdzie dokonano badań około 2000 osad pochodzących z parcelacji polskiej i rentowych.

W wyniku lustracji stwierdzono, że dłużnicy poczuwają się do obowiązku płacenia rat, lecz znajdują się nieraz rzeczywiście w bardzo ciężkich warunkach z powodu dwóch kolejnych nieurodzajów. Lustracje odbiły się dodatnio na spłacalności i wykazały dobre skutki utrzymywania bliższego kontaktu z dłużnikiem. Z powyższych względów Bank przewiduje przeprowadzanie tego rodzaju lustracji na przyszłość.-

XII. Działalność władz prokuratorskich.

Przestępczość. Dane statystyczne o przestępstwach według wpływu w r.1937 do Prokuratur S.O. w Bydgoszczy, Chojnicach, Gdyni, Grudziądzu i Toruniu obrazuje następujące zestawienie:

Rodzaj przestępstw	Ilość	w %
Rozruchy	8	0.03
Zabójstwa	459	1.70
Uszkodz. ciała	1145	4.25
Kradzieże, oszustwa, rabunki	3238	12.02
P-ko władzom i urzędom	1302	4.83
Fałszywe zeznania	2358	8.75
Podrabianie pieniędzy i puszczanie ich w obieg	983	3.65
Przest. urzędnicze	781	2.89
Komunizm	35	0.13
Karno-skarbowe	326	1.21
Dewizowe	1088	4.04
Różne przest.	15.226	56.50
Ogółem	26.949	100,0

Działalność władz prokuratorskich w zakresie spraw karnych na tym samym obszarze przedstawia poniższa tabela.

	Rok	Wpłynęło		Załatwiono		Ilość osób skazanych
		śledztw	dochodzeń	śledztw	dochodzeń	
Razem:	1935	366	26.532	355	24.838	7.874
	1936	278	28.499	274	26.486	7.440
	1937	244	28.534	238	27.096	8.717

Więzienia.

Wykaz więzień istniejących na terenie powiększonego województwa pomorskiego.

L. p.	Więzienie	Rodzaj	Maksymalne zaludnienie
1.	Brodnica	karno-śl.	160
2.	Bydgoszcz	" "	320
3.	Chełmno	grodz.	25
4.	Chełmża	"	17
5.	Chojnice	karno-śl.	215
6.	Czersk	grodz.	40
7.	Fordon	karne	350
8.	Gniew	grodz.	50
9.	Golub	"	26
10.	Grudziądz, ul. Wybickiego	karne	820
11.	Grudziądz, ul. Ks. Budkiewicza	karno-śl.	470

L. p.	Więzienie	Rodzaj	Maksymalne zaludnienie
12.	Inowrocław	izolac./zwykłe	150/100
13.	Kartuzy	grodz.	53
14.	Koronowo	karne	875
15.	Kościerzyna	grodz.	38
16.	Lipno	karno-śl.	120
17.	Lubawa	grodz.	55
18.	Łobzenica	"	25
19.	Margonin	"	28
20.	Nakło	"	40
21.	Nowe	"	44
22.	Nowe Miasto Lub.	"	31
23.	Puck	"	59
24.	Sępolno Kr.	"	16
25.	Skarszewy	"	40
26.	Starogard	zwykłe/izolac.	66/162
27.	Swiecie	grodz.	90
28.	Szubin	"	48
29.	Tczew	"	32
30.	Toruń	karno-śl.	278
31.	Tuchola	grodz.	40
32.	Wąbrzeźno	"	28
33.	Wejherowo	karno-śl.	609
34.	Włocławek	" "	395
35.	Wyrzysk	grodz.	22

XIII. Wojewódzki Sąd Administracyjny.

Działalność Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Toruniu w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 1937r. obrazuje następujące zestawienie cyfrowe:

1. Ogólna liczba wpływów w okresie sprawozdawczym	3036
2. Ogólna liczba posiedzeń Sądu	19
3. " " rozpraw ustnych	410

Sprawy sporne

1. Ogólna liczba spraw spornych w okresie sprawozdawczym	631
2. Przyjęto z roku ubiegłego niezałatwionych spraw	72
Razem było do załatwienia	703

Z tego załatwiono:

a/ prawomocnym wyrokiem	376
b/ rezolucją	257
c/ w inny sposób	11
Razem załatwiono	644
Pozostało do załatwienia	59
Razem	703

Wniesione w roku sprawozdawczym skargi dotyczyły:

1/spraw zwrotu kosztów opieki społ. i przejęcia ubogich.....................	225
2/spraw podatków i danin komunalnych.....	387
3/ " innych	19
Razem	631

Ogólna suma nałożonych kosztów wynosiła	8.929,06 zł
Z tego ściągnięto w okresie sprawozdawczym	6.851,93 "
Pozostało do ściągnięcia	2.077,13 "
Umorzono z powodu nieściągalności	430,59 "
Pozostaje do ściągnięcia....	1.646,54 "

SPIS RZECZY

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
W-2166/51

Biblioteka Główna UMK
300020855626